

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

СПЕЦІАЛЬНА МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДНИЧИМ ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ ДІТЕЙ ІЗ ТПМ

*Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
за змішаною формою навчання*

Миколаїв
«Іліон»
2023

УДК [378:091:376](147:376)
С 71

Рецензенти:

Кабельнікова Наталія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії факультету педагогіки Херсонського державного університету;

Притиковська Світлана Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
МНУ імені В. О. Сухомлинського (протокол
№ 25 від 29 ____ 2023 року)*

Спеціальна методика ознайомлення з природничим та
С 71 **суспільним довкіллям дітей із ТПМ : навч.-метод. посіб. /**
О. Г. Білюк, В. А. Кисличенко, Ю. О. Махиня, Н. В. Стельмах. —
Миколаїв : Іліон, 2023. — 220 с.

ISBN 978-617-534-702-7

Посібник містить матеріали для змішаних форм навчання: ON-LINE/OF-LINE, на платформах дистанційного навчання MOODLE, у конференціях ZOOM, розглядає Інтерфейси та функціональність ON-LINE ресурсів для інтерактивного навчання із використанням Viber, Telegram, YouTube, Google-Диск, AR Book та інше. У навчально-методичному посібнику запропонована програма дисципліни, представлені плани практичних занять та завдання творчого характеру до них, упорядкований матеріал до самостійної роботи студентів, методичні вказівки щодо процедури виконання завдань у віртуальному середовищі засобами інтерактивного навчання через Інтерфейси та ON-LINE ресурси.

Для використання викладачами та студентами університету у навчальному процесі.

УДК [378:091:376](147:376)

© Білюк О. Г., Кисличенко В. А.,
Махиня Ю. О., Стельмах Н. В., 2023
ISBN 978-617-534-702-7 © МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	5
НОРМАТИВНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ	
Програма навчальної дисципліни.....	8
1. Опис навчальної дисципліни	10
2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати	12
3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	15
4. Структура навчальної дисципліни.....	16
5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання	28
6. Форми роботи та критерії оцінювання	29
7. Засоби діагностики	31
8. Методи навчання	32
9. Рекомендована література.....	33
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ПРИРОДНИЧИМ ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	
Конспект лекцій з дисципліни (фрагмент компонента розумового розвитку дітей дошкільного віку).....	37
Лекція 1 Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу.....	33
Лекція 2 Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі	51
Лекція 3 Ознайомлення дошкільнят із ТПМ з предметним світом, створеним людиною	61

Лекція 4	Ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями із соціальними явищами	68
Лекція 5	Методика дітей із ТПМ з природою	75
	Тема «Методика ознайомлення школярів з ТПМ з природою». Запитання і відповіді	88
Розділ 2	ПРАКТИКУМ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ПРИРОДНИЧИМ ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	
	Плани практичних занять	114
	Плани лабораторних робіт	119
Розділ 3	ДІАГНОСТИКА ЗНАНЬ	
	Тестові завдання для контролю знань з дисципліни	124
	Тестові завдання для контролю знань з теми «Формування екологічної культури дошкільнят» ...	133
	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	
	Дистанційна система навчання MOODLE	145
	СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	147
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	150
	ДОДАТКИ	155

ВСТУП

Навчально-методичний посібник «Спеціальна методика ознайомлення із природним та суспільним довкіллям дітей із тяжкими порушеннями мовлення» розроблено відповідно до освітньої професійної програми Логопедія. Спеціальна психологія за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» для першого (бакалаврського) рівня, що відповідає Стандарту вищої освіти України затвердженого наказом МОН України № 799 від 16.06.2020 р.

Підготовка фахівців, які здатні розв'язувати складні задачі і практичні проблеми спеціальної освіти з метою корекції і компенсації порушень психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами різних вікових груп та готовністю здійснювати професійну діяльність дистанційно, на високому методико-технологічному рівні є генеральною ціллю навчання спеціальних педагогів.

Сучасний етап розбудови національної системи освіти підвищує вимоги до підготовки фахівців спеціальної освіти. Винятково важливе місце в загальній системі вищої освіти належить методичній підготовці, зорієнтованій на дистанційне навчання майбутніх фахівців спеціальної та інклюзивної освіти. А орієнтуватися в потоці науково-практичної інформації їм допоможуть прикладні спеціальні джерела, що обґрунтовують вибір технології в умовах дистанційної освіти в професійній підготовці та розкривають шляхи практичної реалізації в дії.

Одним із провідних завдань навчання у виші є формування у студентів активної педагогічної позиції, що здатна забезпечити самостійне сприйняття ними тих педагогічних інновацій, які значною мірою і становлять зміст педагогічної діяльності.

Реалізуючи корекційно-розвивальний процес неможливо підвищити якість освітніх послуг в умовах спеціального та інклюзивного простору без знання сучасних інноваційних процесів цифровізації та інтернаціоналізації освіти. Цифровізація освіти змінила моделі та процес освітньої діяльності. Цифрові трансформації у професійній діяльності не можуть бути цілком сформовані в оф-лайн форматі однією дисципліною або окремим видом практики. Набуття студентами компетентностей є циклічним інтегративним процесом, у якому окрім змісту освіти дуже важливі також форми і технології дистанційного навчання і викладання як в оф-лайн, так і в онлайн режимах.

Розв'язання вказаних завдань у системі підготовки фахівців спеціальної освіти забезпечують поєднання фундаментального науково-теоретичного та практично-методичного напрямів. Однією з форм цього поєднання виступають методики навчання – невід'ємна частина всього навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців.

У науково-теоретичному напрямі використано систему методів, що включають:

- теоретичні: аналіз технологічного підходу у підготовці майбутніх педагогів спеціальної освіти; осмислення та узагальнення досвіду світової педагогічної освіти;
- емпіричні: педагогічне спостереження; анкетування; вивчення результатів практичної діяльності майбутніх спеціальних педагогів, навчальних планів та програм підготовки спеціальних педагогів, педагогічного досвіду організації професійно-педагогічної підготовки спеціальних педагогів;
- статистичні: порівняльні методи, кількісний та якісний аналіз, методи математичної статистики;
- технологічний інструментарій: технологія дистанційного навчання; технологія змішаного навчання (blended learning); технологія перевернутого навчання; технологія «ротація станцій»; технологія навчання дією; технологія евристичного навчання; технологія програмованого навчання.

У практично-методичному напрямі використано систему методів, що включають:

- методичний інструментарій: інноваційні методи навчальної діяльності; навчання за методом шедоунг (Job Shadowing); кейс-метод (Case study); Agile-метод.
- цифровий інструментарій: організація спілкування через месенджери (Viber, WhatsApp, Telegram); організація вебінарів (Zoom, Google Meet, Skype); проведення опитувань (Google-форми, Kahoot, Socrative, Plickers, Quizizz); віртуальні цифрові дошки (Google, Twiddla, Scribblar, Padlet); організація спільної роботи з документами (Google-диски, G Suite); комунікація з групою Zoom; Google Meet; Flowdock; Slack; GoToMeeting; WebEx; Apper.in; Yammer; Skype. Управління проектами та завданнями Asana; Jira; Trello. Спільна робота Google Docs; Office Online; Quip; Concept Inbox. Інструменти спільної візуалізації Padlet; RealtimeBoard; Mural; MindMaps. Інтерактивні вправи LearningApps; Kahoot; Playbuzz. Спільне використання файлів Google Drive; Dropbox.
- інноваційні форми навчання: коучинг; моніторинг; взаємонавчання; робочі комунікації в груповій взаємодії; масові відкриті online-курси, створені консорціумами університетів; хакатон (англ. «hackathon»); пітч-сесія (англ. pitch); мітап (англ. meetup); стратегічна сесія; проектні сесії; інтерактивні завдання; тренувальні завдання із використанням цифрових технологій.

Самостійну роботу з дисципліни «Спеціальна методика ознайомлення із природнім та суспільним довкіллям дітей із тяжкими порушеннями мовлення» викладач здійснює відповідно до навчальних планів та робочих програм. Окрім програм та завдань, навчально-методичний посібник містить методичні матеріали щодо підготовки організації та проведення самостійної роботи студентів, проведення контролю та оцінювання знань, оформлення документації.

НОРМАТИВНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

Програма навчальної дисципліни

А н о т а ц і я . У програмі обґрунтовано процес формування у студентів професійної компетенції в галузі методики природознавства та суспільствознавства в спеціальній (корекційній) школі VIII виду для дітей з ТПМ. Значна увага в програмі приділена висвітленню сутності поняття «Спеціально-методична професійна компетентність вчителя-логопеда у сфері інклюзивного навчання» і необхідні навички та вміння асистента, вчителя, вихователя щодо визначення сутності соціальних проблем та розглядаються механізми вироблення, прийняття та реалізації нових педагогічних систем освіти для осіб з особливими потребами.

К л ю ч о в і с л о в а : компетентнісний підхід, загальні і фахові спеціально методичні компетентності, вчитель-логопед, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами

A b s t r a c t . The relevance of development of educational programs for preparing of future teacher-speech therapists on competency-based approach is stated in the program; methods of natural science and suspension knowledge identified a pressing social need in correctional education specialists, capable of performing in a professional manner different activities as in terms of special educational institutions, and in a general area. Much attention is paid to the nature of the concept of «professional competence of teacher-speech therapists in inclusive education» as an integrated personality trait of future teacher-speech therapists.

K e y w o r d s : specially methodical competences. competence approach, general and professional competence, teacherspeech therapists, inclusive education, children with psychophysical development disorders.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Спеціальна методика ознайомлення із природним та суспільним довкіллям дітей із тяжкими порушеннями мовлення» складена відповідно до Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка Напрямок підготовки: 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія)

Предметом є поняття, категорії, термінологія, концепції у галузі спеціальної та інклюзивної освіти, принципи та їх використання, методи корекційної педагогіки та спеціальної психології, мовленнєва та навчально-мовленнєва діяльність дитини дошкільного та шкільного віку з ТПМ.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна, спеціальна педагогіка, історія спеціальної і загальної педагогіки, психологія, фонетика, лексикологія, фразеологія, анатомія, фізіологія, гігієна, зоологія, ботаніка, географія, інтелектуальні порушення у дітей, логопедія, дошкільна лінгводидактика.

Мета та завдання програми та очікувані результати

Мета: сформувати у студентів професійні компетенції в галузі методики ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям у спеціальній (корекційній) школі VIII виду для дітей з ТПМ. Майбутній фахівець має оволодіти прийомами і методами педагогічної роботи, спрямованої передусім на усунення та послаблення у дітей з порушеннями розвитку психофізичних недоліків, формування у них позитивних особистісних якостей.

Завдання:

- **методичні:** полягають у формуванні знань у студентів із теоретичних питань спеціальної методики ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям, культури методичного мислення;
- **пізнавальні:** в ознайомленні з комплексом знань про спеціальну методику ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям, зі змістом програми з природознавства, із здійсненням процесу навчання відповідно до освітньої програми, з реалізацією особистісно-орієнтованого підходу до освіти та розвитку дітей;

- практичні вивчають : формування вміння розробки і реалізації на практиці конспектів уроків природознавства; удосконалення умінь і навичок аргументованого обґрунтування практичного використання теоретичних положень спеціальної методики ознайомлення з природничим та суспільним довіллям в школі для дітей з важкими порушеннями мови.

1. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Нормативна
Індивідуальне науково-дослідне завдання: написання наукової статті на студентську науково-практичну конференцію	Спеціальність 016 Спеціальна освіта	Рік підготовки:
		3-й
Семестр		
6-й		
Лекції		
10		
Практичні, семінарські		
10		
Лабораторні		
10		
Загальна кількість годин – 90	Спеціальність 016 Спеціальна освіта	Самостійна робота
		60
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1,5 год. самостійної роботи студента – 1,5 год.	Ступінь бакалавра	Вид контролю: екзамен
https://moodle.mdu.edu.ua/my	Ступінь бакалавра	

Мова викладання: українська.

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 30/60 год.: 30 год. є аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота, 30/70 %.

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Нормативна
Індивідуальне науково-дослідне завдання: написання наукової статті на студентську науково-практичну конференцію	Спеціальність 016 Спеціальна освіта	Рік підготовки:
		4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр
		7-й
https://moodle.mdu.edu.ua/my	Ступінь бакалавра	Лекції
		2
		Практичні, семінарські
		4
		Лабораторні
		4
Самостійна робота		
80		
Вид контролю:	екзамен	

Мова викладання: українська.

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для денної форми навчання – 10 %/90 % год.: 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота.

Організація дистанційного навчання з використанням додатків Google (Google Classroom, Google Meet, Google диск, система дистанційної освіти Moodle, Coursera тощо) та різні доступні застосування ресурсів і шляхів дистанційної освіти у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної та інклюзивної освіти в умовах цифровізації та інтернаціоналізації освіти.

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

Мета курсу: є вивчення курсу теоретичних знань з предмету, що забезпечує професійну підготовку логопедів та формування у студентів професійних компетенцій у галузі спеціальної методики ознайомлення з природним та суспільним довкіллям в спеціальній (корекційній) школі VIII виду для дітей з ТПМ. Під час вивчення дисципліни майбутній фахівець має оволодіти прийомами і методами педагогічної роботи, спрямованої передусім на усунення та послаблення у дітей з порушеннями розвитку психофізичних недоліків, формування у них позитивних особистісних якостей.

Завдання курсу: полягають у визначенні знань у студентів із теоретичних питань спеціальної методики ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям, культури методичного мислення; ознайомленні з комплексом знань про спеціальну методику ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям, зі змістом програми з української мови, із здійсненням процесу навчання відповідно до освітньої програми, з реалізацією особистісно-орієнтованого підходу до освіти та розвитку дітей; визначенні вміння розробки і реалізації на практиці конспектів уроків природознавства для дітей з ТПМ; удосконалення умінь і навичок аргументованого обґрунтування практичного використання теоретичних положень спеціальної методики ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям в школі для дітей з важкими порушеннями мови.

Передумови для вивчення дисципліни: (Корекційна педагогіка з основами спеціальної дидактики, спеціальна психологія та психодіагностика, логопсихологія, методи відбору дітей з особливими освітніми потребами у спеціальні освітні заклади).

Навчальна дисципліна складається з 3 кредитів.

Програмні результати навчання:

- **ПРН1.** Застосовувати отримані знання в галузі спеціальної та інклюзивної освіти при вирішенні навчально-виховних та науково-методичних завдань з врахуванням вікових та індивідуально-типологічних відмінностей учнів, соціально-психологічних особливостей учнівських груп та конкретних психолого-педагогічних ситуацій.
- **ПРН5.** Сприяти соціальній адаптації дітей з порушеннями психофізичного розвитку; готувати їх до суспільної та виробничої діяльності.
- **ПРН6.** Організовувати колектив дітей з порушеннями психофізичного розвитку та інтегрованого колективу.
- **ПРН7.** Здійснювати педагогічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в ролі асистента вчителя інклюзивного класу.
- **ПРН13.** Застосовувати найновіші досягнення в спеціальній освіті, здійснювати науково-дослідницьку та методичну діяльність.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти оволодівають компетентностями:

Загальнопредметні використовувати:

– **ЗК-1. Особистісні:**

ЗК-1.2. Морально-етична компетентність. Здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики (професійної етики вчителя початкової школи),

(знання основних моральних норм, етичних та етикетних правил; досвід дотримання набутих моральних норм, етичних та етикетних правил у власній повсякденній і професійній діяльності).

ЗК-3.4. Інформаційно-комунікаційна (відповідно нозології). Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій, невербальних засобів комунікації з урахуванням психофізичного порушення дитини задля розв'язання абілітаційних, корекційних, реабілітаційних і комунікативно-мовленнєвих задач у професійній діяльності фахівця-дефектолога, вихователя, асистента вчителя й у повсякденному житті.

– **Фахові**

СК-1. Теоретико-методологічна. Здатність до застосування знань провідних гуманістичних теорій, концепцій, вчень щодо виховання і навчання осіб з обмеженими психофізичними можливостями; здатність відстоювати власні корекційно-педагогічні, навчально-реабілітаційні переконання, дотримуватись їх у житті та професійній діяльності.

СК-4. Проектувальна (загальна та з урахуванням нозології). Здатність до застосування знань основних видів і технологічних підходів до планування власної професійно-корекційної діяльності відповідно до порушень психофізичного розвитку та з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей особи; вміння здійснювати точне планування, визначати умови його практичної реалізації, вміння планувати, організовувати і результативно здійснювати корекційно-педагогічний процес у загальноосвітніх та спеціальних закладах освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного та шкільного віку.

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі.

- **Тема 1.** Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу.
- **Тема 2.** Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі.
- **Тема 3.** Методика ознайомлення дітей з ТПМ з предметним світом, створеним людиною.

Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ.

- **Тема 4.** Методика ознайомлення дітей з ТПМ з явищами соціального життя.
- **Тема 5.** Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві.
- **Тема 6.** Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю.

Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ.

- **Тема 7.** Ознайомлення дітей з ТПМ з природою.
- **Тема 8.** Формування уявлень про сезонні зміни в природі.
- **Тема 9.** Оптимальна динаміка заняття, поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до дітей з ТПМ, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів; визначення ролі дорослого в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, порадник).

4. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Денна форма навчання					
	Усього	У тому числі				
л		п	лаб.	інд.	ср	
1	2	3	4	5	6	7

Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі

1	Тема 1. Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем	10	2	2			6
2	Тема 2. Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі. Роль дидактичної гри в корекційно-виховному процесі. Методика проведення дидактичної гри при формуванні уявлень про навколишнє середовище у дошкільнят з ТПМ	10			2		8
3	Тема 3. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з предметним світом, створеним людиною. Особливості сприйняття предметів дітьми з ТПМ. Завдання і значення роботи з ознайомлення з предметами. Види занять і методика їх проведення. Дидактичні ігри з ознайомлення з предметним світом	10	2	2			6
	Разом	30	4	4	2		20

Нормативні
матеріали з дисципліни

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ

4	Тема 4. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з явищами соціального життя. Завдання навчання дітей різних вікових груп	8	2	2			4
5	Тема 5. Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язок людей найближчого оточення	8	2		2		4
6	Тема 6. Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю. Формування елементарних уявлень про деякі громадські установи та їх роль в житті і діяльності дітей. Транспорт. Формування уявлень про свята як явища соціального життя	14			4		10
	Разом	30	4	2	6		18

Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ

7	Тема 7. Ознайомлення дітей з ТПМ з природою. Значення і завдання роботи. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання школярів з ТПМ. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. Ознайомлення школярів з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи	10	2	2	2		4
8	Тема 8. Формування уявлень про сезонні зміни в природі. Дидактичні ігри природознавчого змісту. Розумове виховання школярів при ознайомленні з природою	10		2			8

Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

1		2	3	4	5	6	7
9	Тема 9. Оптимальна динаміка заняття, поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до дітей з ТПМ, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів; визначення ролі дорослого в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, порадник)	10			2		8
Разом		30	2	4	4		22
Всього		90	10	10	10		60

Заочна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Денна форма навчання					
	Усього	У тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	ср
1	2	3	4	5	6	7

Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі

1	Тема 1. Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем	10	2				8
2	Тема 2. Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі. Роль дидактичної гри в корекційно-виховному процесі. Методика проведення дидактичної гри при формуванні уявлень про навколишнє середовище у дошкільнят з ТПМ	10					10

Нормативні
матеріали з дисципліни

1		2	3	4	5	6	7
3	Тема 3. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з предметним світом, створеним людиною. Особливості сприйняття предметів дітьми з ТПМ. Завдання і значення роботи з ознайомлення з предметами. Види занять і методика їх проведення. Дидактичні ігри з ознайомлення з предметним світом	10					10
Разом		30	2				28

Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ

4	Тема 4. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з явищами соціального життя. Завдання навчання дітей різних вікових груп	10					10
5	Тема 5. Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язок людей найближчого оточення	10			2		8
6	Тема 6. Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю. Формування елементарних уявлень про деякі громадські установи та їх роль в житті і діяльності дітей. Транспорт. Формування уявлень про свята як явища соціального життя	10					10
Разом		30			2		28

Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

		1	2	3	4	5	6	7
Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ								
7	Тема 7. Ознайомлення дітей з ТПМ з природою. Значення і завдання роботи. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання школярів з ТПМ. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. Ознайомлення школярів з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи	10		2	2			10
8	Тема 8. Формування уявлень про сезонні зміни в природі. Дидактичні ігри природознавчого змісту. Розумове виховання школярів при ознайомленні з природою	10						10
9	Тема 9. Оптимальна динаміка заняття, поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до дітей з ТПМ, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів; визначення ролі дорослого в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, радник)	10		2	2			6
	Разом	30		4	2			28
	Всього	90	2	4	4			80

**Теми лекційних занять
для денної форми навчання**

Назви кредитів і тем		К-ть годин
Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі		
1	Тема 1. Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем	2
2	Тема 3. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з предметним світом, створеним людиною. Особливості сприйняття предметів дітьми з ТПМ. Завдання і значення роботи з ознайомлення з предметами. Види занять і методика їх проведення. Дидактичні ігри з ознайомлення з предметним світом	2
Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ		
3	Тема 4. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з явищами соціального життя. Завдання навчання дітей різних вікових груп	2
4	Тема 5. Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язок людей найближчого оточення	2
Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ		
5	Тема 7. Ознайомлення дітей з ТПМ з природою. Значення і завдання роботи. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання школярів з ТПМ. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. Ознайомлення школярів з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи	2
Разом		10

**Теми лекційних занять
для заочної форми навчання**

Назви кредитів і тем		К-ть годин
Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі		
1	Тема 1. Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем	1
Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ		
2	Тема 7. Ознайомлення дітей з ТПМ з природою. Значення і завдання роботи. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання школярів з ТПМ. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. Ознайомлення школярів з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи	2
Разом		2

**Теми практичних занять
для денної форми навчання**

Назви кредитів і тем		К-ть годин
1		2
Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі		
1	Тема 1. Завдання, зміст і організація роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем розумово відсталих дошкільнят	2
2	Тема 3. Завдання та організація педагогічної роботи з ознайомлення дітей з природою в спеціальному дошкільному закладі	2
Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ		
3	Тема 4. Методика роботи з картинкою при ознайомленні з навколишнім середовищем	2

Нормативні
матеріали з дисципліни

1	2
---	---

Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ

4	Тема 7. Виховання пізнавальної активності у школярів з вадами мовлення при ознайомленні з навколишнім середовищем	2
5	Тема 8. Завдання, методи, зміст та структура заняття з ознайомлення школярів з ТПМ з природою	2
Разом		10

**Теми практичних занять
для заочної форми навчання**

Назви кредитів і тем	К-ть годин
1	2

Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ

1	Тема 8. Завдання, методи, зміст та структура заняття з ознайомлення школярів з ТПМ з природою	1
Разом		1

**Теми лабораторних занять
для денної форми навчання**

Назви кредитів і тем	К-ть годин
1	2

Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі

1	Тема 2. Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі. Роль дидактичної гри в корекційно-виховному процесі. Методика проведення дидактичної гри при формуванні уявлень про навколишнє середовище у дошкільнят з ТПМ	2
---	---	---

Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довідкам дітей із ТПМ

1	2
---	---

**Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання
і навчання дошкільнят з ТПМ**

2	Тема 5. Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язок людей найближчого оточення	2
3	Тема 6. Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю. Формування елементарних уявлень про деякі громадські установи та їх роль в житті і діяльності дітей. Транспорт. Формування уявлень про свята як явища соціального життя	4

**Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання
і навчання молодших школярів з ТПМ**

4	Тема 7. Ознайомлення дітей з ТПМ з природою. Значення і завдання роботи. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання школярів з ТПМ. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. Ознайомлення школярів з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи	1
5	Тема 9. Оптимальна динаміка заняття, поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до дітей з ТПМ, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів; визначення ролі дорослого в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, порадник)	1
Разом		10

**Теми лабораторних занять
для заочної форми навчання**

Назви кредитів і тем	К-ть годин
1	2

**Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання
і навчання дошкільнят з ТПМ**

1	Тема 5. Формування у дітей первинних уявлень про себе, свій стан в суспільстві. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язок людей найближчого оточення	2
---	---	---

1	2
---	---

Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ

2	Тема 9. Оптимальна динаміка заняття, поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до дітей з ТПМ, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів; визначення ролі дорослого в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, порадник)	2
Разом		4

**Самостійна робота
для денної форми навчання**

Назви кредитів і тем	К-ть годин
1	2

Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі

1	Тема 1. Особливості уявлень дітей з ТПМ про предмети і явища навколишньої дійсності.	2
2	Тема 2. Методика роботи з картинкою на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем.	4
3	Тема 2. Методика ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з особливостями і властивостями предметів (сенсорне виховання при ознайомленні з предметами).	4
4	Тема 3. Методика формування первинних узагальнень у дітей з ТПМ (родових понять про предмети).	4
5	Тема 3. Формування у дітей первинних уявлень про себе і свій стан у суспільстві.	4

Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ

6	Тема 4. Ознайомлення з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю.	4
7	Тема 4. Формування у дітей уявлень про взаємозв'язки і взаємовідношення людей найближчого оточення.	4
8	Тема 5. Методи і форми ознайомлення з природою.	4

Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

1		2
9	Тема 5. методика ознайомлення дітей з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи.	4
10	Тема 6. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з тваринним і рослинним світом.	4
11	Тема 6. Методика ознайомлення дітей з сезонними змінами в природі й формування поняття «Пори року».	4
Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ		
12	Тема 7. Формування у дітей з ТПМ уявлень про час і тимчасових орієнтуваннях.	4
13	Тема 8. Ознайомлення дітей з ТПМ з видами та властивостями матеріалів.	4
14	Тема 9. Сенсорне виховання та формування елементів логічного мислення при ознайомленні дітей з ТПМ з послідовністю і причинністю явищ природи.	4
15	Тема 9. Методика ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з назвами та призначенням предметів.	6
Разом		60

**Самостійна робота
для заочної форми навчання**

Назви кредитів і тем		К-ть годин
1		2
Кредит 1. Ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з ТПМ у дошкільному закладі		
1	Тема 1. Особливості уявлень дітей з ТПМ про предмети і явища навколишньої дійсності.	5
2	Тема 1. Методика роботи з картинкою на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем.	5
3	Тема 2. Методика ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з особливостями і властивостями предметів (сенсорне виховання при ознайомленні з предметами).	5

Нормативні
матеріали з дисципліни

1		2
4	Тема 2. Методика формування первинних узагальнень у дітей з ТПМ (родових понять про предмети).	5
5	Тема 3. Формування у дітей первинних уявлень про себе і свій стан у суспільстві.	5
Кредит 2. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ		
6	Тема 4. Ознайомлення з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю.	10
7	Тема 4. Формування у дітей уявлень про взаємозв'язки і взаємовідношення людей найближчого оточення.	5
8	Тема 5. Методи і форми ознайомлення з природою.	5
9	Тема 5. Зміст і методика ознайомлення дітей з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи.	5
10	Тема 6. Методика ознайомлення дітей з ТПМ з тваринним і рослинним світом.	5
11	Тема 6. Методика ознайомлення дітей з сезонними змінами в природі й формування поняття «Пори року».	5
Кредит 3. Зміст суспільствознавчих знань у програмі виховання і навчання молодших школярів з ТПМ		
12	Тема 7. Формування у школярів з ТПМ уявлень про час і тимчасових орієнтуваннях.	5
13	Тема 7. Ознайомлення школярів з ТПМ з видами та властивостями матеріалів.	5
14	Тема 8. Сенсорне виховання та формування елементів логічного мислення при ознайомленні дітей з ТПМ з послідовністю і причинністю явищ природи.	5
15	Тема 9. Методика ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з назвами та призначенням предметів.	5
Разом		80

5. Індивідуальне навчально-дослідне завдання (для студентів ДФН)

Підготовка доповіді з висвітленням проблем:

1. Бесіда як метод ознайомлення з навколишнім середовищем.
2. Роль дидактичних ігор та вправ в ознайомленні дітей з ТПМ з предметами.
3. Розвиток пізнавальної активності у дітей з ТПМ при ознайомленні з навколишнім середовищем.
4. Екскурсія як форма ознайомлення дітей з ТПМ з навколишнім середовищем.
5. Особливості використання мовного матеріалу на заняттях з ознайомлення з предметами.
6. Особливості використання методу спостереження при ознайомленні з навколишнім середовищем світом.
7. Роль ознайомлення з навколишнім середовищем у розвитку мовлення дітей із ООП дошкільного віку.
8. Роль знань про соціальні явища в формуванні особистості дитини з мовними порушеннями.
9. Використання ігрових методів та мовного матеріалу при ознайомленні дітей із ТПМ з природою.

Загальні вимоги до виконання індивідуального завдання:

- Основне завдання цього виду діяльності – навчити студентів представляти результати власних досліджень у таких формах, як-от: реферат, доповідь, творча робота, презентація, портфоліо, відео-кейс, демонструючи при цьому елементи наукового дослідження: аргументованість, логічність, лаконічність, науковість, використання досвіду попередників, самостійність, оригінальність.
- Стиль і мова наукового дослідження. Формально-логічний виклад думок; використання висловів, що відображають причинно-наслідковий зв'язок. Чіткість та однозначність наукової термінології. Логічна конструкція тексту. Об'єктивність викладу. Посилання на джерела;

Цілісність та послідовність розвитку думки. Відсутність емоційно забарвлених елементів мови (якщо це не стосується спеціальної тематики та ілюстрацій). Необхідно і варто висловлювати власну думку (якщо вона має вагомий аргументи), але не слід зловживати займенником «я» настільки, щоб це кидалося у вічі. Використання безособових форм і пасивних конструкцій (встановлено, доведено, виокремлено, з'ясовано тощо). Ясність, доступність, зрозумілість положень і висновків.

- Консультування з фахівцями, викладачами. Редагування власного тексту, грамотність, охайність. Дотримання основних вимог оформлення наукового тексту.

6. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90–100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80–89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65–79		
D	55–64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50–54		
FX	35–49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. *Інноваційні форми навчання:* коучинг; моніторинг; взаємонавчання; робочі комунікації в єдиному центрі міжвузівського взаємодії; масові відкриті online-курси, створені консорціумами університетів; хакатон (англ. «hackathon»); пітч-сесія (англ. pitch); мітап (англ. meetup); стратегічна сесія; проектні сесії; інтерактивні

завдання; тренувальні завдання із використанням цифрових технологій.

Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового матеріалу, виконання практичних, лабораторних робіт. Тестова діагностика знань: проведення опитувань (Google-форми), у системи дистанційної освіти Moodle, Coursera тощо.

Завданням підсумкового контролю (КР, іспит) є перевірка глибини засвоєння студентом навчального матеріалу.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

- Студенту виставляється відмінно, коли студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури. Аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
- Студенту виставляється дуже добре, коли студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати на достатньому рівні.
- Студенту виставляється добре, коли студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, але не має достатніх знань та умінь для формування висновків, пропускає несуттєві неточності.
- Студенту виставляється достатньо, коли студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання у стандартних ситуаціях.
- Студенту виставляється мінімально задовільно, коли студент володіє навчальним матеріалом поверхово та фрагментарно.

Оцінка за виконання індивідуального науково-дослідного завдання, завдань самостійної роботи виставляється з урахуванням таких параметрів: Чіткість та однозначність наукової термінології. Логічна конструкція тексту. Об'єктивність викладу. Посилання на джерела. Цілісність та послідовність розвитку думки. Відсутність емоційно забарвлених елементів мови (якщо це не стосується спеціальної тематики та ілюстрацій). Необхідно і варто висловлювати власну думку (якщо вона має вагомні аргументи), але не слід зловживати займенником «я» настільки, щоб це кидалося у вічі. Використання безособових форм і пасивних конструкцій (встановлено, доведено, виокремлено, з'ясовано тощо).

Розподіл балів які отримують студенти за 3 кредити

Поточне тестування та самостійна робота										КР (2)	Сума
Кредит №1			Кредит № 2			Кредит № 3			с/р		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	1-9	50×2	300/100
10	10	10	10	10	10	10	10	10	110	100 б.	* б.

* Примітка. Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

7. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи, відео-виступи, відео-доповіді представлені на конференціях-зустрічах: Viber, WhatsApp, Telegram; на організованих вебінарах (Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber,); у Google-формах, або завантажені у системи дистанційної освіти Moodle, Coursera тощо.

8. Методи навчання

Методи, методики та технології: загальнонаукові й психолого-педагогічні методи, сучасні методи корекційного навчання (теоретико-інформаційні, практико-операційні, пошуково-творчі, методи організації самостійної роботи, контроль-оцінювальні), пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові, евристичні, дослідницькі, індуктивні, дедуктивні, технічні, способи організації корекційного освітнього процесу, технології урочної й позаурочної діяльності у спеціальних та інклюзивних закладах освіти.

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз, виразне читання текстів; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

- 1) наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація, ММЗН);
- 2) словесні (розповідь, опис, пояснення, доповнення, бесіда, диспут, дискусія, проблемна лекція)
- 3) практичні (вправи, практичні роботи, робота з книгою).

Самостійні роботи, виконання тестових завдань, контрольні роботи, іспит (попередній, поточний, періодичний, тематичний, підсумковий)

Інструменти та обладнання: сучасні універсальні та спеціалізовані інформаційні системи та програмні продукти; бібліотечні ресурси та технології, зокрема електронні; спеціальна апаратура та інструменти, необхідні у процесі надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг особам з особливими освітніми потребами.

9. Рекомендована література

Базова

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій ДК 003:2010» [Електронний ресурс]. URL: <http://kodeksy.com.ua/buh/kp.htm> <http://moodle.mnu.mk.ua>.

3. Програми розвитку дітей [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К., 2012. 26 с.

5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.

6. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш. *Дошкільне виховання*. 2016. № 7.

7. Білан О. І. Мовленнєвий розвиток. Середній дошкільний вік: навч.-метод. посіб. Львів: ЛОІППО, 2015. 88 с.

8. Білан О. І. Навчання розповідання з використанням наочності. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.

9. Білан О. І. Організація роботи і планування з навчання дошкільнят розповідання засобами ілюстрації. Львів, 2003.

10. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2011. 112 с.

11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.

12. Богущ А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий дім «Слово», 2004. 344 с.
13. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя, 2000.
14. Блеч Г. О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма ознайомлення з навколишнім середовищем, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К., 2012. 96 с.
15. Богущ А. М., Орланова Н. П., Зеленко Н. І., Лихолєтова З. К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім середовищем у дошкільному закладі. К.: Вища школа, 1992. 414 с.
16. Виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку: Проект програми. К., 1996.
17. Марченко І. І. Спеціальна методика розвитку мовлення: навч. посіб. К.: Слово, 2010. 285 с.
18. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільнят): навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність «Корекційна освіта (логопедія)». Вид. 3-тє, перероб. та доп. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 312 с.
19. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку. Затверджено наказом МОН від 17.01.2022 р. № 29.
20. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. К.: Освіта України, 2011. 292 с.
21. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В. Корекційно-виховна діяльність педагога у сучасних закладах освіти: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
22. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В., Кисличенко В. А., Білюк О. Г., Берегова М. І., Борулько Д. М., Іванова Т. М. Технологізація навчально-корекційної та корекційно-виховної діяльності педагогів: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
23. Середа І. В., Кисличенко В. А. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: навчально-методичний посібник

для самостійної роботи студентів з курсу. Частина I. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 164 с.

24. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей із тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина I. Миколаїв: Іліон, 2021. 150 с.

25. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина I. Миколаїв: Іліон, 2021. 136 с.

26. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей із тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 150 с.

27. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 200 с.

28. Сікарчук Н. Д. Словникова робота, як напрям розвитку мовлення у дітей з моторною алалією. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»: зб. наук. праць.* К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 14. С. 144–146.

29. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ, 2 вид. К.: Вища школа, 2000.

30. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. К.: Актуальна освіта, 2007. 119 с.

31. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3 вид., перероб. та доп. К.: Слово, 2014. 672 с.

32. Шеремет М. К., Пахомова Н. Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навч.-метод. посіб. К.: Знання, 2009. 250 с.

Допоміжна література

1. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету: монографія / за заг. ред. В. Д. Будака. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 155–169.

2. Литвиненко І. С., Прасол Д. В., Білюк О. Г., Чугуєва І. Є., Шапошникова Ю. Г., Кузнецова С. В. Вікова та педагогічна психологія (модуль «Психологічні особливості роботи з важковиховуваними дітьми» (для тих, хто працює з важковиховуваними дітьми і неблагополучними родинами)): навч.-метод. посіб. Миколаїв: Видавництво «Арнекс», 2017. 254 с.

3. Литвиненко І. С., Прасол Д. В., Чугуєва І. Є., Білюк О. Г., Шапошникова Ю. Г., Кузнецова С. В., Репка А. О. Вікова та педагогічна психологія (модуль «Ситуації в житті дітей молодшого шкільного віку»). Програма «Знаю і Розумію» практичний матеріал надання психологічної допомоги молодшим школярам, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях, або пережили психотравмуючі ситуації: практичний посібник. Миколаїв: Вид-во «Арнекс», 2017. 384 с.

4. Технологізація навчально-корекційної та корекційно-виховної діяльності педагогів: монографія / за заг. ред. Н. В. Савінової. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.

5. Компетентнісно зорієнтована професійна підготовка майбутніх фахівців спеціальної та інклюзивної освіти: монографія / Н. В. Савінова, І. В. Середа, В. А. Кисличенко та ін. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 188 с.

10. Інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

2. <https://vseosvita.ua/>

3. <http://library.mdu.edu.ua/>

4. <https://government.com.ua/navchannia/spetsialnij-korektsijnij-klas-korektsijni-klasi-v-shkolakh.html>

5. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України (ispukr.org.ua)

6. <https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ПРИРОДНИЧИМ ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ (фрагмент компонента розумового розвитку дітей дошкільного віку)

ЛЕКЦІЯ 1

Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу

П л а н :

Екологія <https://www.youtube.com/watch?v=STTLrmA8wqo>

Екологічне виховання. Сортування та переробка сміття.

Досліди як відсортувати метал, пластик, скло

<https://www.youtube.com/watch?v=deL5gEZt35o>

та «Онбордінг» – панель навчального ґайда.

1. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем.
2. Зміст роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем. Охорона природи. <https://www.youtube.com/watch?v=JZL8EqG7YoI>
3. Організація навчання.
4. Особливості використання методів навчання при ознайомленні з навколишнім середовищем дошкільнят з ТПМ.
Екологія. Факти <https://www.youtube.com/watch?v=gX3dRZWN9eQ>

Предметом курсу «Спеціальна методика ознайомлення із природним та суспільним довкіллям дітей із тяжкими порушеннями мовлення» є поняття, категорії, термінологія, концепції у галузі спеціальної та інклюзивної освіти, принципи та їх використання, методи корекційної педагогіки та спеціальної психології, мовленнєва та навчально-мовленнєва діяльність дитини дошкільного та шкільного віку з ТПМ.

У пріоритетному напрямку, також, є екологічне виховання та освіта – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у дитини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань та практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в охороні природи.

Закон України «Про дошкільну освіту» Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», виховання і навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, здійснюється за окремими програмами і методиками, розробленими на основі Державного базового компоненту дошкільної освіти.

На даний момент чинні інструменти оцінки розвитку сфер дитини раннього віку затверджені наказом МОН від 17.01.2022 р. № 29, в яких подано перелік можливих особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та наявних у них освітніх труднощів, які можуть бути їм притаманні та розроблено методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку (додаток 1).

Освітні труднощі трактуються як труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та результати навчання здобувачів освіти відповідного року навчання, а підтримка в освітньому процесі – підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів. Особливі освітні потреби класифікуються на: інтелектуальні, функціональні, фізичні.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату являють собою неоднорідну та поліморфну категорію, як у клінічному, так і психолого-педагогічному аспектах. Серед такої поліморфної категорії дітей з порушеннями опорно-рухового апарату дошкільники з дитячими церебральними паралічами складають доволі численну категорію, яка потребує створення специфічних умов для розвитку.

Головна особливість пізнавальної діяльності та особистості дитини з порушенням опорно-рухового апарату (особливо у випадках дитячих церебральних паралічів) полягає у вираженій диспропорційності, нерівномірному, порушеному темпі розвитку, а також якійсній своєрідності формування психіки.

Оновлений зміст дошкільної освіти дітей з порушеннями опорно-рухового апарату побудовано на принципах особистісно орієнтованої взаємодії дорослих і дітей, яка має забезпечувати: зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей, їх корекційний розвиток; емоційне благополуччя кожної дитини; пізнавальний розвиток дитини; створення умов для розвитку особистості; формування уявлень про загальнолюдські цінності; взаємодію з сім'єю з метою оптимізації виховного процесу.

Невід'ємною складовою системи допомоги дітям з порушеннями опорно-рухового апарату є перебування у спеціальних дошкільних освітніх закладах, де здійснюється їх навчання, виховання, психолого – педагогічна корекція відхилень у розвитку, підготовка до шкільного життя і лікування. Лікувально-педагогічний процес побудований з урахуванням специфіки захворювань дітей і пов'язаних з ними особливостей. Основна мета корекційного навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у спеціальному дошкільному закладі – всебічний розвиток дитини у відповідності з її можливостями і максимальна адаптація до навколишньої дійсності з метою подальшого шкільного навчання.

Досягнути цієї мети можна за умови вирішення наступних завдань: проведення диференційної діагностики; розвитку

рухових, психічних, мовленнєвих функцій дитини, профілактики й корекції їх порушень; підготовки до життя у суспільстві та до навчання у школі (додаток 1, 2).

Згідно з Програмою розвитку дітей дошкільного віку виховання і навчання дітей від 3 до 6 років «Дитина» зміст освітньої діяльності починається з теми: Екопростір розвитку дитини, до якої входять Предметний світ: що навколо мене; Соціальний світ: хто поряд зі мною; Природний світ: дитина у світі природи. Загальна організація навчально-виховного процесу за програмою «Я у Світі» ґрунтується на застосуванні компетентнісної парадигми, що передбачає особистісний підхід до дитини, заснований на стимулюванні її власної активності, формуванні цілісного дитячого світогляду, образу світу та усвідомленні власного місця в ньому. Реалізація основних ліній розвитку (фізичної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, художньо-естетичної, креативної) доповнюється у відношенні цих дітей корекційно-розвивальною лінією, яка пронизує всі основні форми роботи з ними.

Вивчення завдань, змісту і методів ознайомлення з навколишнім середовищем дітей, які виховуються в спеціальних дошкільних установах здійснюється так, щоб навчання давало не лише безпосередній практичний результат, а й широкий розвивальний ефект.

Знання про навколишній світ, розуміння елементарних відносин і взаємозалежностей предметів і явищ прямим чином впливає на розумовий розвиток дитини, і у дітей з нормальним інтелектом такий розвиток проходить шляхом стихійного навчання в повсякденному житті.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) дошкільного віку мають дуже обмежений запас уявлень про навколишній світ. Їх уявлення про предмети та явища спотворені і часто неадекватні. Причиною цього є відсутність у дошкільнят із ТПМ інтересу до навколишнього, допитливості та пізнаваль-

ної активності в цілому, а також недосконалість сприйняття, мислення, не сформованість різних видів дитячої діяльності (насамперед предметно-практичної), обмежене розуміння мови.

У дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку стихійне накопичення не стає джерелом розумового розвитку, не створює основу для адекватного орієнтування в навколишньому середовищі. Тому дошкільнятам з ООП в набагато більшому ступені необхідно систематичне накопичення знань про навколишній світ, яке можливо здійснити тільки в процесі цілеспрямованого навчання. У програмі виховання і навчання дошкільнят із ТПМ виокремлений спеціальний розділ.

Ознайомлення з навколишнім середовищем сприяє розумовому вихованню, розвитку мовлення, формування певних якостей особистості дитини.

Окремими питаннями методики ознайомлення дошкільнят з ООП з навколишнім середовищем світом займалися такі автори, як Е. Калініна, Е. Кулеша, З. Лапошіна, Л. Шамко та інші.

Основний зміст роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку наступний:

- ознайомлення з природою та її явищами,
- ознайомлення з предметним світом;
- ознайомлення з явищами соціального життя.

Завдання навчання:

1. Формувати у дошкільнят перші уявлення про світ, в якому вони живуть.
2. Збагатити чуттєвий досвід дітей, тобто навчити їх бути уважним до того, що їх оточує, розвивати спостережливість, познайомити з розмаїттям властивостей, якостей і відносин предметів і явищ навколишнього світу.
3. Вчити дітей правильно сприймати навколишнє, бачити і розуміти найпростіші зв'язки і відносини між предметами і явищами, помічати істотні ознаки, розуміти елементарні причини і залежності в природі і суспільстві.

4. Розвивати всі психічні процеси, в тому числі мовлення, сприйняття, мислення (розумові дії).
5. Формувати особистість дитини.

У зміст роботи з ознайомлення дошкільнят із ТПМ з навколишнім середовищем входить:

- Ознайомлення з предметним світом, створеним людиною. Ознайомлення з живою і неживою природою (елементарні природничі знання).
- Ознайомлення з соціальними явищами (елементарні суспільствознавчі знання).

Зміст програмного матеріалу з ознайомлення з навколишнім середовищем відібрано у відповідності з певними дидактичними принципами: близькість до досвіду дитини, доступність матеріалу, його відповідність інтелектуальним можливостям дітей, достовірність (науковість) матеріалу, концентричність розташування матеріалу.

Найбільш тісно розділ «Ознайомлення з навколишнім середовищем» пов'язаний з розділом «Розвиток мовлення», так як зміст занять з ознайомлення є обов'язковим і, є необхідною основою для занять з розвитку мовлення. Темі, дидактичні ігри, обладнання, засоби пояснення матеріалу пов'язані між собою, навіть збігаються теми, позначені в програмі – наприклад «Посуд», «Овочі» і т. і. Проте в кожному розділі вирішуються свої завдання. Темі можуть збігатися, але цілі різні. Яка-небудь тема з розвитку мовлення повинна вивчатися тоді, коли діти вже познайомилися з цим матеріалом з ознайомлення з навколишнім середовищем, але дуже часто обидва заняття доцільно поєднати в одне. Відповідно, в цьому випадку розширюються і дидактичні завдання заняття.

Організаційні форми роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем: заняття; екскурсії.

У повсякденному житті: на прогулянках, у ході дитячої діяльності, при читанні літератури та перегляді телепередач, у процесі режимних моментів.

Методи ознайомлення з навколишнім середовищем.

У роботі з ознайомлення з навколишнім середовищем використовуються всі три групи методів, однак переважають наочно-практичні. Охарактеризуємо найбільш поширені методи.

Наочні методи: спостереження, розглядання предметів і живих об'єктів, картин, перегляд телепередач, кінофільмів, полісенсорне обстеження, наочно-проблемні завдання.

Практичні методи: предметно-практична діяльність дітей, праця, ігрові методи і прийоми, елементарні досліди, проблемно-практичні завдання.

Словесні методи: розповідь педагога, бесіда, читання художніх творів, а також словесно-образні задачі (загадки, незакінчені розповіді, розповіді з суперечливим змістом).

Одним із провідних методів є *спостереження*.

Спостереження – це цілеспрямоване, зосереджене, щодо тривале сприйняття предметів і явищ навколишньої дійсності. Насправді це складна психічна діяльність, яка містить в єдності та сприйняття, і мислення, і мова, і увагу. Однак у використанні спостереження, як методу навчання розумово відсталих дошкільнят, є ряд труднощів, які обумовлені недоліками їх психічного розвитку. Спостереження сприяє розвитку і уваги, і сприйняття, і мислення, і мови. Проте лише в тому випадку, коли проводиться методично правильно.

Вимоги до спостереження:

1. Повинно бути організоване педагогом і протікати як активна і цілеспрямована навчально-пізнавальна діяльність. Спостереження має таку ж структуру, як і будь-який вид людської діяльності. Тому педагог повинен поставити мету, мотивувати її, організувати дії та забезпечити результат, який повинен бути емоційним значущим для дітей.
2. У процесі спостереження необхідно домагатися розумової активності дітей. Необхідно організовувати обслідницькі, пошукові, ігрові та практичні дії дітей. Саме це

сприяє активізації мисленнєвої діяльності дітей. З цією ж метою в процесі спостереження використовується поєднання питань різних типів (репродуктивні і продуктивні, констатуючі і проблемно-пошукові), прийоми порівняння (спочатку за ознаками неспівпадання, а потім за ознаками подібності).

3. Спостереження повинно проводитися послідовно і плановірно, з метою забезпечення більш повного сприйняття об'єкта в сукупності його ознак.
4. Результати кожного етапу спостереження необхідно чітко фіксувати словом як педагога, так і дітей. Це сприяє більш точному сприйняттю об'єктів, формуванню більш повних і усвідомлених уявлень.
5. Отримані в ході спостереження уявлення необхідно максимально використовувати в продуктивній діяльності дітей, в повсякденному житті і на заняттях з усіх розділів «Програми ...».
6. Має значення і інтонація мови педагога під час спостереження. Вона повинна бути зацікавленою, досить емоційною.

Приклади спостережень:

Спостереження за сонячним зайчиком

Мета: формувати уявлення про те, що навесні сонце гріє землю; воно яскраве, тепле збагачувати словниковий запас дітей.

Хід: Вихователь пропонує дітям підставити долоньки до сонця і відчутти його тепло. Відтак за допомогою маленького люстерка пускає сонячного зайчика, аби діти пограли з ним. Гру супроводжують віршиком: Сонячні зайчики грають на стіні. Помани їх пальчиком – Утечуть чи ні?

Спостереження за голубами і горобцями

Мета: навчати розрізняти голуба й горобця за зовнішнім виглядом; помічати, як вони пересуваються: ходять, стрибають, літають, клюють корм, п'ють воду з калюжі активізувати словник.

Хід: Вихователь пропонує розглянути голубів і горобців, що прилетіли на ділянку, і послухати їхні голоси. Хто голосно цвірінькає? А хто воркує? Відтак пропонує порівняти, як птахи пересуваються по землі.

Вихователь читає вірш:

*Серед сизих голубів,
Що дзьобають крихти,
Скаче шустрый горобець,
Щоб поїсти встигти.*

*Горобець-стрибунець –
Дуже спритна пташка.
Обскакає голубів,
Хитра сіромашка.*

Знайомство з навколишнім середовищем за картинами

Не завжди можливо і доцільно організувати спостереження натуральних об'єктів або явищ. У таких випадках використовуються картини. Однак дошкільнят з ТПМ необхідно спеціально готувати до роботи з картинкою, так як існують деякі певні особливості сприйняття або площинних зображень. І тільки після певної підготовчої роботи, що полягає в навчанні дошкільнят з ТПМ правильному сприйняттю зображень, картини можна використовувати з дидактичними цілями.

Картини використовуються для вирішення таких завдань:

1. Уточнення і розширення уявлення дітей про предмет та явлення. Одночасно відбувається збагачення і розширення словника. Бесіда.
2. Закріплення уявлень, отриманих дітьми під час спостереження. Бесіда.
3. Формування у дітей наочних образів тих об'єктів, сприйняття яких забезпечити в житті неможливо. У цьому випадку демонстрація картини повинна супроводжуватися поясненням педагога.
4. Формування понять в процесі узагальнення.

Методика роботи з картинкою при ознайомленні з навколишнім середовищем.

Картина повинна бути завжди праворуч від педагога. Картина – досить великого розміру, зображення реалістичного характеру, впізнаванні дітьми. Сюжетна і композиційна складність картин різна відповідно до віку дітей. Робота за картиною завжди йде в супроводі бесіди або розповіді. При розгляданні картин педагог задає питання, а діти відповідають. Питання – це основний прийом при роботі з картинами. Питання повинні бути ретельно продуманими і в певній послідовності.

Схема послідовності питань при розгляданні картини

- Перші питання організують сприйняття картини в цілому, тобто допомагають дітям усвідомити загальний зміст картини. «Що намальовано на картині?»
- Потім питання для виділення окремих предметів, дійових осіб, їх дій і ознак «Хто це?» або «Що це?» «Що робить дівчинка?» «У що вона одягнена?» «Що несе дівчинка?» «Куди вона дивиться?» «А що робить хлопчик?»
- Питання щодо встановлення зв'язків між зображеними на картині об'єктами або елементами об'єкта («Чому хлопчик тримає в руках кошик?» «Для чого дівчинка тримає руки навколо рота, коли кричить?»), тобто питання, які вимагають розкриття причинних зв'язків, питання на узагальнення, мотивацію, встановлення послідовності подій і т.ін.
- Для дітей старшого віку обов'язково задають питання, що виходять за межі зображеного (за межі безпосереднього сприйняття,) «Як ви думаєте, що було раніше?» «А що буде потім?» «Що розповіла дівчинка мамі, коли прийшла додому?».
- Питання для зв'язку з особистим досвідом дітей «А ми з вами бачили, як падає листя?» «Хто у нас недавно в групі хворів?» «А у нас є такі гойдалки?»
- Питання, що підводять дітей до узагальнюючих суджень.

Починати заняття по розгляданню картин можна по-різному:

- Відразу показати картинку і дати дві хвилини дітям мовчки її розглянути; потім провести бесіду за картиною.
- Спочатку провести коротку бесіду, прочитати розповідь, вірші, а потім показати картину і провести бесіду.
- Можна показати картинку зворотною стороною і запитати: «Як ви думаєте, що зображено на картині?» (Зацікавлює момент). Зазвичай тема заняття формулюється таким чином: «Розгляд картини...» Закінчується заняття розповіддю педагога або читанням художнього твору.

Розгляд картини використовується на різних заняттях і з різними цілями, тому схемами, єдиної схеми немає. Залежно від поставлених завдань та віку дітей можливі різні варіанти. Найчастіше на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем дітей 1–2 року навчання при роботі з картиною використовується розповідь і пояснення вихователя, запитання дітям можуть бути задані тільки відносно добре знайомих об'єктів або подій. У старших групах бесіда. Кількість і складність питань залежать від різних факторів. У групі першого року навчання, організовуючи розглядаючи картини, доцільно починати не з питання, а з пояснень самого вихователя. Він розповідає основний зміст картини, викладає сюжет і як би «веде» сприйняття дітей за собою. На більш старших роках навчання, можна починати з питань.

Бесіда

Це словесний метод. Як відомо, в силу значного мовного недорозвитку та інтелектуальної недостатності у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями використання словесних методів дещо обмежено особливо на молодших вікових щаблях. У використанні бесіди при ознайомленні дітей з навколишнім середовищем також слід враховувати певні вимоги. Головне – використовувати бесіду тільки в поєднанні з іншими методами, особливо на 1 і 2 роки навчання. Бесіда будується на систематичній активізації дитячої уваги та актуалізації уявлень. Являє собою чергування запитань і відповідей.

Кожна бесіда повинна мати чітку структуру. На початку бесіди слід створити яскравий образ того, про що піде мова далі. Весь зміст ділять наскільки частин. В кінці кожної структурно-логічної частини робиться узагальнення. Прийоми в бесіду включаються самі різний. Основний – питання, а також картини, предмети побуту, об'єкти природи, загадки, дидактичні ігри та ін. Закінчується бесіда розповіданням уривка з літературного твору, дидактичної грою або іншим інтерактивним видом діяльності дітей.

Вимоги до питань в бесіді

- Розумна, правильна послідовність питань.
- Кожне попереднє питання має готувати відповідь на наступне.
- Питання формулюються чітко, конкретно, щоб не допустити неоднозначності у відповідях.
- Різний характер питань (від констатуючого – до проблемно-пошукового, що вимагає узагальнення (шість рівнів мислення)); Не можна, щоб питання спиралося тільки на безпосередньому сприйнятті або пам'яті, потрібно змусити дитину роздумувати.
- Не можна задавати два питання відразу.
- Питань в бесіді не повинно бути багато.
- Питання має зумовлювати відповідь розгорнуту, а не односкладною фразою.
- Питання адресується всім дітям, а відповідає одна дитина, але за вказівкою педагога.

Запитання і завдання

1. Охарактеризуйте особливості уявлень розумово відсталих дошкільнят про предмети та явища навколишньої дійсності.
2. У чому полягає корекційно-развивальне значення роботи по ознайомленню розумово відсталих дошкільнят з навколишнім середовищем світом?

3. У силу яких причин у розумово відсталих дітей утруднено формування правильних уявлень про навколишній світ?
4. Охарактеризуйте завдання корекційно-педагогічної роботи з ознайомленням розумово відсталих дошкільнят з оточуючими.
5. Проаналізуйте розділ «Ознайомлення з навколишнім середовищем» програми виховання і навчання розумово відсталих дошкільнят.
6. Що входить в зміст роботи з ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з оточуючим?
7. Розкрийте взаємозв'язок у роботі з ознайомлення з навколишнім середовищем і розвитку мовлення дошкільнят з ТПМ.
8. Які методи навчання використовуються при ознайомленні дошкільнят з ТПМ з навколишнім середовищем?
9. Які психічні процеси беруть участь у діяльності спостереження? Ю. Чем обумовлені труднощі використання методу спостереження в роботі з розумово відсталими дошкільниками?
10. Яким вимогам має відповідати спостереження при використанні його як методу навчання розумово відсталих дошкільнят?
11. Перечислите прийоми, що сприяють активізації розумової діяльності дітей у процесі спостереження.
12. В чому полягають особливості використання картин в якості методу навчання розумово відсталих дошкільнят при ознайомленні з навколишнім середовищем?
13. Для вирішення яких дидактичних завдань використовується в корекційно-педагогічному процесі спеціального дошкільного закладу картини?
14. У якій послідовності слід задавати питання в бесіді при розгляданні картини?
15. В чому полягає різниця у використанні картин для ознайомлення розумово відсталих дітей з навколишнім середовищем на різних вікових ступенях?

16. Чому при ознайомленні з навколишнім середовищем з розумово відсталих дошкільнят утруднено використання словесних методів?
17. Охарактеризуйте особливості проведення бесіди з розумово відсталими дошкільнятами.
18. Розробіть тематику планових і епізодичних спостережень з розумово відсталими дошкільниками 1-го року навчання.
19. Розробіть фрагмент заняття з ознайомлення з навколишнім середовищем «Розглядання картини...». Тема і рік навчання – за вибором.

Література

1. Програми розвитку дітей [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К., 2012. 26 с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня». Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш. *Дошкільне виховання*. 2016. № 7.

ЛЕКЦІЯ 2

Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі

План :

1. Роль дидактичної гри в корекційно-виховному процесі
2. Методика проведення дидактичної гри при формуванні уявлень про навколишнє середовище у дошкільнят з ТПМ

Основною формою впливу на дитину в спеціальних дошкільних установах є організовані заняття, в яких провідна роль належить дорослим. Заняття проводяться вчителем-дефектологом і вихователями, які складають педагогічний колектив групи. Зміст занять визначається «Програмою...» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.

Засвоєння програмного матеріалу залежить від правильного вибору методів навчання. При цьому кожен педагог повинен пам'ятати і про вікові особливості дітей, про ті відхилення в розвитку, які характерні для інтелектуальних порушень. Як правило, аномальні діти інертні, неемоційні. Тому необхідні такі методичні прийоми, які могли б привернути увагу, зацікавити кожну дитину. Такі діти пасивні і не проявляють бажання активно діяти з предметами і іграшками. Дорослим необхідно постійно створювати у дітей позитивне емоційне ставлення до запропонованої діяльності. Цій меті і служать дидактичні ігри.

Дидактична гра – одна з форм навчального впливу дорослого на дитину. У той же час гра – основний вид діяльності дітей. Таким чином, дидактична гра має дві мети: одна з них навчальна, яку переслідує дорослий, а інша – ігрова, заради якої діє дитина. Важливо, щоб ці дві мети доповнювали одна одну і забезпечували засвоєння програмового матеріалу. Необхідно прагнути того, щоб дитина, яка не засвоївши програмового матеріалу, не змогла досягти ігрової мети.

Наприклад, у грі «Що котиться, що не котиться» навчальна мета полягає в тому, щоб навчити дітей розрізняти предмети за формою (куб і куля), звертаючи їхню увагу на властивості предметів. Перед дітьми ставиться тільки ігрове завдання – докотити предмет до певної межі, показавши при цьому свою спритність. Досягти мети може лише той дитина, яка навчиться розрізняти куб і кулю, зрозуміє, що до межі докотиться тільки куля. Отже, засвоєння програмового змісту стає умовою досягнення ігрової мети.

Дидактична гра – засіб навчання, тому вона може бути використана при засвоєнні будь-якого програмного матеріалу, бути одним з цікавих елементів на прогулянці, може являти собою і особливий вид діяльності.

У дидактичній грі створюються такі умови, в яких кожна дитина отримує можливість самостійно діяти в певній ситуації або з певними предметами, набуваючи власний дієвий і чуттєвий досвід. Це особливо важливо для дітей з ТПМ, у яких досвід дій з предметами значно збіднений, що не зафіксований і не узагальнено.

Дитині з ТПМ для засвоєння способів орієнтування в навколишньому середовищі, для виділення і фіксування властивостей і відносин предметів, для розуміння того чи іншого способу дії потрібно набагато більше повторень, ніж нормотиповій дитині, це дозволяє здійснювати покрокову інструкцію (додаток 11). Дидактична гра дозволяє забезпечити потрібну кількість повторень на різному матеріалі при збереженні емоційно позитивного ставлення до завдання.

Таким чином, особлива роль дидактичної гри в навчальному процесі спеціального дошкільного закладу визначається тим, що гра повинна зробити сам процес навчання емоційним, дієвим, дозволити дитині отримати власний досвід.

При знаходженні в спеціальних установах особливі діти важко контактують з дорослими, не вміють спілкуватися з однолітками, не володіють способами засвоєння суспільного

досвіду. Якщо нормотипові дошкільнята вже чудово діють по наслідуванню, за зразком і по елементарній словесній інструкції, то розумово відсталіх треба навчити всьому багаторазовими повторами, щоб сформувати зв'язок. Нами виділений особливий розділ дидактичних ігор, який раніше в збірниках дидактичних ігор не виділявся, – ігри, спрямовані на розвиток співробітництва з дорослими.

Ранній вік дитини до 3-х років і дошкільний вік, від 3-х до 6-ти, можна назвати віком чуттєвого пізнання навколишнього. У цей період у дітей відбувається становлення всіх видів сприйняття – зорового, тактильно-рухового, слухового, формуються уявлення про предмети і явища навколишнього світу. Чуттєвий досвід діти набувають у процесі широкої орієнтовно-дослідницької діяльності. Дитина-дошкільник, пізнаючи світ, здійснює пошукові способи орієнтування, тобто провідне місце на ранніх етапах розвитку дитини займає метод проб і помилок, який в подальшому змінюється перцептивними способами – примірювання і зорової орієнтуванням. Метод проб як пошуковий спосіб заснований на тому, що дитина фіксує правильні дії і відкидає помилкові варіанти. Метод проб є практично орієнтуванням, однак він готує дитину до орієнтування, яке відбувається у внутрішньому плані, т. і.

У дітей із ТПМ чуттєве пізнання без спеціального корекційного впливу розвивається повільно. Чуттєвий досвід не досягає того рівня, коли може стати основою діяльності. Виконуючи те чи інше завдання, дитина не може орієнтуватися в умовах, не знає, на які властивості і відносини предметів потрібно спертися, а тому не в змозі досягти позитивного результату. Розвитку сприйняття і уявлення перешкоджає те, що діти з ТПМ не опановують пошуковими способами орієнтування. Вони діють або хаотично, зовсім не враховуючи властивостей предметів, намагаючись досягти результату силою, або звичним, засвоєним у навчанні способом, який вони відносять тільки до даної, знайомої іграшки або звичної побутової ситу-

ації, і не переносять знання на нову іграшку і навіть на подібну ситуацію. Іноді здається, що дитина з інтелектуальними порушеннями теж діє методом проб. Але насправді – це перебір варіантів. Адже в процесі пошукового досвіду дитина відкидає невдалі, нерезультативні варіанти і більше до них не повертається. Вона ніби фіксує вдалі проби, намагаючись їх повторити. Іншими словами, проби – це цілеспрямовані дії, спрямовані на досягнення позитивного результату. Перебір варіантів, який зустрічається у дітей з інтелектуальними порушеннями, носить не цілеспрямований, а випадковий характер і не закріплюється в досвіді дітей. Тому одна і та ж дитина діє, як правило, хаотично або силою з новими об'єктами і в нових ситуаціях, не може відразу перейти до зорового співвіднесення на незнайомому матеріалі. Але так само як і перебір варіантів не можна віднести до методу проб, так і зорове співвіднесення, що виконується розумово відсталою дитиною, в більшості випадків не є справді зоровим співвіднесенням, так як при цьому дитина не може виділити суттєвий для даної дії ознаки. Наприклад, при складанні пірамідки вона не здатна візуально оцінити величину кілець і нанизати їх на стрижень у міру зменшення величини. Розумово відстала дитина просто виконує завчене дію – нанизує кільця поспіль. Випадково помічену помилку вона не в змозі виправити. Тому заучування дій із звичними дидактичними іграшками, зі знайомим рахунковим матеріалом не веде ні до розвитку сприйняття або мислення, ні до розвитку діяльності дитини з інтелектуальними порушеннями.

Основне завдання педагога полягає в іншому – в тому, щоб сформувати у дітей з ТПМ раннього та дошкільного віку пошукові способи орієнтування при виконанні завдання, а на цій основі створити інтерес до властивостей і відносин предметів, до їх використання в діяльності і таким чином підвести дітей до справжньої зорової орієнтації. У цьому провідне корекційне завдання при вихованні дітей з інтелектуальними

порушеннями дошкільного віку. Примірювання в цьому випадку представляє собою проміжний спосіб між пробами і зоровим співвіднесенням. Так, проштовхуючи геометричні форми в прорізи коробки, дитина не перебирає всі отвори в пошуках тієї, в яку потрібно опустити трикутну фігуру, а підносить її до схожої – півколу; при зближенні відразу бачить відмінності і переносить фігуру до трикутного прорізу. Примірювання і підставляння виробляється і тоді, коли дитина точно визначає потрібний проріз, але не може правильно розгорнути фігуру, починає її повертати, намагаючись знайти потрібне положення.

Ігри та вправи, в яких діти діють шляхом проб і примірювання, розвивають у них увагу до властивостей і відносин предметів, вміння враховувати ці властивості в практичних діях. Надалі це удосконалює зорове сприйняття. Цілісне сприймання предмета є важливою умовою правильного орієнтування дитини в навколишньому середовищі матеріальному світі, лежить в основі багатьох видів діяльності – предметної, ігрової, трудової та образотворчої. По-справжньому воно складається тільки тоді, коли діти можуть сприймати навколишнє не разом, приблизно, глобально, а бачать у предметі форму, величину, можуть виділити суттєві частини предметів, необхідні для дії з ними. Тому не слід плутати цілісне сприйняття предмета з його впізнаванням, так як впізнавання предмета лише перший крок до його повноцінного усвідомлення. У нормотипових дітей цілісне сприйняття предметів починає інтенсивно розвиватися вже в ранньому віці, а дошкільнята навіть без спеціального виховного впливу з боку дорослих досягають такого рівня, що можуть вільно здійснювати різні предметно-ігрові, трудові дії, зокрема, з самообслуговування. Крім того, вони здатні створити в малюнку, ліпленні зображення предметів. У розумово відсталих дітей формування цілісного образу затримується, і без спеціального корекційного впливу фактично не відбувається до кінця дошкільного віку. Це в

свою чергу впливає на виникнення дій з самообслуговування, предметно-ігрових дій, які розвиваються пізно і деформовано. У той же час і предметний малюнок діти не здатні створити.

Ігри мають вплив на формування цілісного сприйняття. Умовно гри можна розподілити на два етапи розвитку цілісного сприйняття: перший – впізнавання, тут розумово відсталі діти відчувають труднощі; другий – створення повноцінного образу, що враховує всі властивості предметів (форму, колір, величину, наявність і співвідношення частин та ін.).

Для підтримки інтересу і розвитку пізнавальної активності необхідно використовувати дидактичні ігри різної варіативності. Дидактична гра – основний вид діяльності дитини і при цьому одна з форм навчальної взаємодії дорослого та дитини. Основна особливість дидактичних ігор визначена їх назвою: це ігри навчальні. Вони сприяють розвитку пізнавальної активності, інтелектуальних операцій, що складають основу для навчання. Отже, дидактична гра має дві цілі: навчальну та ігрову, заради якої діє дитина. Важливо щоб ці дві цілі доповнювали одна одну та забезпечували засвоєння матеріалу. Засвоєння програмового матеріалу стає умовою досягнення ігрової мети. У грі кожна дитина отримує можливість самостійно діяти в певній ситуації чи з певними предметами, отримуючи при цьому дієвий та чуттєвий досвід. Це є особливо важливим для дітей з інтелектуальними порушеннями, у яких досвід дій з предметами збіднений та не узагальнений. Дидактична гра дозволяє забезпечити потрібну кількість повторень на різному матеріалі, при цьому зберегти позитивне відношення до поставленого завдання. Таким чином, дидактична гра повинна зробити процес навчання емоційним, дієвим та дозволяє отримати особистий досвід.

При використанні дидактичної гри вихователь має врахувати певні принципи:

- спиратися на попередній досвід дитини, враховуючи її індивідуальні особливості;

- слідкувати, щоб дидактичне завдання було доступне всім дітям;
- підтримувати інтерес та різноманітність ігрової дії;
- поступово ускладнювати дидактичне завдання та ігрові дії;
- чітко пояснювати правила гри.

Організація дидактичної гри педагогом здійснюється в трьох основних напрямках:

- підготовка до проведення дидактичної гри;
- проведення гри;
- аналіз гри.

Підготовка до проведення дидактичної гри передбачає:

- відбір гри відповідно до завдань виховання і навчання, поглиблення і узагальнення знань, розвиток сенсорних здібностей, активізація психічних процесів (пам'ять, увагу, мислення, мовлення);
- встановлення відповідності відібраної гри програмовим вимогам виховання і навчання дітей певної вікової групи;
- визначення найбільш зручного часу проведення дидактичної гри (у процесі організованого навчання на заняттях або у вільний від занять та інших режимних процесів час);
- вибір місця для ігор, де діти можуть спокійно грати, не заважаючи іншим. Таке місце, як правило, відводять у груповій кімнаті або на ділянці.
- визначення кількості дітей (вся група, невеликі підгрупи, індивідуально);
- підготовка необхідного дидактичного матеріалу для вибраної гри (іграшки, різні предмети, картки, природний матеріал);
- підготовка до гри самого вихователя: він повинен вивчити і осмислити весь хід дидактичної гри, своє місце у грі, методи керівництва грою;
- підготовка до гри дітей: збагачення їх знаннями, уявленнями про предмети і явища навколишнього життя, необхідними для вирішення ігрової задачі.

Проведення дидактичної гри включає:

- ознайомлення дітей зі змістом гри, з дидактичним матеріалом, який буде використаний в грі (показ предметів, картинок, коротка розмова, під час якої уточнюються знання та уявлення дітей про них);
- пояснення правил гри. При цьому вихователь звертає увагу на поведінку дітей відповідно до правил гри, на чітке виконання правил (що вони забороняють, дозволяють, наказують);
- показ ігрових дій, в процесі яких вихователь навчає дітей правильно виконувати дію, доводячи, що в іншому випадку гра не призведе до потрібного результату;
- визначення ролі вихователя в грі.

Підведення підсумків гри – це відповідальний момент в керівництві нею, тому що за її результатами, можна говорити про її ефективність.

Аналіз проведеної гри спрямований на виявлення прийомів її підготовки і проведення: які прийоми виявилися ефективними в досягненні поставленої мети, що не спрацювало і чому. Це допоможе вдосконалити як підготовку, так і сам процес проведення гри, згодом уникнути помилок. Крім того, аналіз дозволить виявити індивідуальні особливості в поведінці, характері дітей, і, значить, допоможе правильно організувати індивідуальну роботу з ними.

Формування уявлень про навколишнє середовище у процесі дидактичної гри можливо в умовах педагогічного процесу під керівництвом дорослого.

Для проведення даної роботи необхідно використання різних методів і прийомів:

- ігрових (сюрпризна моменти, загадки, лічилки, елементи змагання);
- словесних (бесіда для уточнення знань, пояснення правил, аналіз діяльності та інше);
- наочних (використання іграшок, муляжів, ілюстрацій, природничого матеріалу, показ ігрових дій).

У дидактичній грі необхідно правильне поєднання наочності, слова вихователя і дій самих дітей з іграшками, ігровими посібниками, предметами. Використання наочного матеріалу у різних вікових групах різноманітно, з урахуванням зростаючого досвіду дітей, а також нових завдань з ознайомлення з навколишнім середовищем.

Наочність в іграх дошкільнят перш за все представлена в предметах, якими граються діти, які складають матеріал центр гри; в картинках, що зображують предмети, дії з ними, призначення предметів, їх основні ознаки, властивості матеріалів (ігри з парними картинками, ігри типу картинного лото, доміно, ігри з тематичними серіями картинок). Початковий показ ігрових дій вихователем, «пробний хід» у грі, використання захопливо-контрольних значків, жетончика, фішок – все це складає наочний фонд коштів, які використовує вихователь, організовуючи гру і керуючи нею. Іграшки і предмети вихователь демонструє в наочному дії, в русі.

Також як засіб пізнання прихованих зв'язків і відносин вихователь використовує моделювання. В іграх для проходження різних маршрутів використовуються плани-схеми (ігри «Секрети», «Лабіринт», «Хто швидше знайде дорогу до дому»).

Наводимо приклади дидактичних ігор та дидактичних завдань для дошкільнят, які розраховані для їх творчого використання, що обумовлюється варіативністю методів та прийомів, спрямованих на досягнення корекційно-розвивальної мети та гнучкістю у підборі матеріалу, в залежності від програмних вимог та віку дитини. Одна з та сама гра може бути використана під час вивчення різних тем.

Запитання і завдання

1. Назвіть види діяльності дитини дошкільного віку.
2. Які передумови необхідні для того, щоб діяльність в дошкільному віці розвивалася нормально?

3. Як формуються передумови ігрової діяльності на першому році навчання дітей з порушеннями інтелекту?
4. Яке принципова відмінність у формуванні діяльності дітей з порушеннями інтелекту від дітей в нормі?
5. Визначте шляхи формування ігрової діяльності у дошкільнят з порушеннями інтелекту.
6. Охарактеризуйте етапи формування ігрової діяльності у дошкільнят з порушеннями інтелекту.
7. Розкрийте особливості методики формування діяльності дітей в спеціальному дошкільному закладі.
8. Розкрийте методичні прийоми формування ігрової діяльності дітей в спеціальному дошкільному закладі.,

Література

1. Білан О. І. Навчання розповідання з використанням наочності. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
2. Білан О. І. Організація роботи і планування з навчання дошкільнят розповідання засобами ілюстрації. Львів, 2003.
3. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2011. 112 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.
5. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий дім «Слово», 2004. 344 с.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя, 2000.

ЛЕКЦІЯ 3

Ознайомлення дошкільнят із ТПМ з предметним світом, створеним людиною

П л а н

1. Особливості сприйняття предметів дітьми з ТПМ.
Завдання і значення роботи ознайомлення дітей з предметами.
2. Види занять і методика їх проведення.
3. Дидактичні ігри з ознайомлення з предметним світом.

Основний зміст:

Предмет є першим об'єктом пізнання дитини. Значення предметної діяльності для психічної діяльності дитини дуже велике: вона розвиває сприйняття, мислення, мовлення (досліджується називна роль слова), на її основі формується ігрова, трудова діяльність, продуктивні види діяльності. Предметне оточення має важливе значення в дошкільному віці.

Дітям із ТПМ притаманні характерні особливості засвоєння знань про предметний світ у силу нерозвиненості сприйняття, предметної діяльності, мислення. Вони насилу виділяють як з навколишнього оточення, так і окремі предмети, їх характерні ознаки. Часто не в змозі самостійно і правильно освоїти дії з предметом, засвоїти його призначення, а також запам'ятати назву. У результаті, дітям з особливими освітніми потребами це ускладнює орієнтування в навколишній дійсності.

Отже, визначимо завдання ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з предметним оточенням:

1. Виховання інтересу й уваги до предметів, оточуючих дитину.
2. Знайомство з реальними предметами, їх назвою і призначенням.
3. Ознайомлення з властивостями і якостями предметів, їх суттєвими ознаками.
4. Ознайомлення із зображенням предметів на площині.
5. Засвоєння родових понять про предметний світ.
6. Розвиток предметних дій.

Методи ознайомлення з предметами: показ предметів, їх зображень, показ дій з предметами, самостійні предметні та ігрові дії, операційні ігри, процедурні ігри, дидактичні ігри та інтерактивні вправи.

Види занять з ознайомлення з предметами:

1. Первинне ознайомлення з предметами, їх назвами та призначенням.
2. Заняття з ознайомлення з якостями, властивостями та іншими особливостями предметів, у тому числі і заняття в порівнянні предметів.
3. Заняття з формування понять у процесі узагальнення.
4. Заняття з ознайомлення з назвою і призначенням предметів.

Основна мета цих занять – познайомити дітей з предметом, його призначенням, ввести в мову назва цього предмета і назва дій з ним. Необхідною умовою проведення занять з розумово відсталими дошкільниками, а також у певному сенсі і основним способом навчання є зосередження уваги дітей на предметі і слові.

Орієнтовна схема заняття по первинному ознайомленню з предметами:

1. «Зацікавлювати» сюрпризний момент, тобто залучення уваги. Допомагають такі прийоми:

- Сюрпризні появи предметів з мішечка, з будиночка, з коробки.
- Раптове зникнення предмета (під стіл, закрити серветкою).
- Рух предмета, а також дію з ним.

2. Назва предмета або дії дається тоді, коли увага дітей зосереджена на ньому, при цьому нове слово повинно виділятися інтонацією, звучати наполегливо й інтенсивно. Слово – назва повинна багаторазово повторюватися в різних поєднаннях і ситуаціях.

3. Співвіднесення нового слова з предметом або дією.

Педагог повинен переконатися, що діти співвідносять нове слово з предметом, дією. Слово повинно бути використано в якості сигналу, знака даного предмета. З малюками зазвичай створюється пошукова ситуація і задається питання: «Де ...?» Вловивши активний пошук дітьми предмета, що зник, педагог показує його і знову називає. Якщо на заняття беруться два предмети або більше, тоді предмети не потрібно ховати і на питання: «Де ...?» Діти повинні вказати жестом на той предмет, який назвав педагог.

4. Організація активних дій дітей з предметом. Предмет тягне до дії з ним, потрібно рахуватися з цією потребою дітей і дати можливість потримати предмет, помацати його руками, активно діяти з ним. Якщо розумово відсталі діти не виявляють такого бажання, потрібно стимулювати дії. При цьому педагог знову називає предмет або дію.

Після такого заняття з первинного ознайомленню з предметом, його назвою і призначенням проводяться повторні, на яких отримані явлення закріплюються. Зазвичай у формі дидактичної гри.

Заняття з ознайомлення з властивостями, якостями, характерними ознаками предметів.

Предмети і явища навколишньої дійсності володіють комплексами ознак, такими як величина, форма, колір, конструкція, матеріал, звучання, запах і т.і. Щоб ознайомитися з предметом, необхідно зауважити характеризуючи його ознаки, як би виділити їх на фоні цілісного сприйняття предмета. Необхідно аналізуюче сприйняття. Таким чином, заняття з ознайомлення з предметами представляють великі можливості для збагачення сенсорного досвіду дітей, для вирішення завдань сенсорного виховання.

На заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем організувати пізнання дітьми по можливості всього різноманіття характерних властивостей предмета чи явища, безумовно, сенсорне завдання в одному випадку є більш важким, ніж

на заняттях з дидактичним матеріалом, де ці властивості на-вмисне виділяються і підкреслюються. Кожен предмет постає у всьому різноманітті своїх ознак і педагог повинен допомогти. Потрібно навчити дітей виділити з багатьох ознак потрібну якість, утримувати увагу на порівнянні з цією ознакою, а також сприймати предмет в комплексі його властивостей і якостей.

Заняття з ознайомлення з особливостями (ознаками, влас-тливостями, якостями) предметів в основному характерні для 2-го року навчання, коли діти вже навчилися дізнаватися ба-гато предметів за зовнішнім виглядом, запам'ятали їх назви.

На 2 році навчання дітей з інтелектуальними порушеннями вчать розрізняти і називати суттєві деталі і частини предмета: комір, рукава, гудзики), а також розрізняти і порівнювати зов-ні схожі об'єкти (пальто – шуба, стілець – табурет, чашка – склянка).

На 3 році навчання починають вчити дітей групувати предмети за певною ознакою (групувати на сенсорному рівні – це значить тільки за зовнішніми ознаками).

Велике корекційне значення має порівняння предметів. Воно проводиться саме на таких заняттях. Розвивати цю опе-рацію необхідно вже в дошкільному віці. Проводячи ці заняття, педагог повинен спиратися на вже сформовані раніше знання та вміння. План порівняння повинен продумуватися заздале-гідь. Спочатку слід порівнювати предмети в цілому, а потім переходити до розглядання частин і деталей. Порівнювані якості повинні бути представлені яскраво, наочно. Спочатку – йде порівняння на відмінність, а потім на схожість. Спочатку вчать порівнювати знайомте предмети, а потім знайомі з новими, на кінці порівняння слід знову вказати ознаки кожного предмета.

Особливе значення при ознайомленні з предметами мають заняття з формування родових узагальнень. Вони проводяться на 3–4 році навчання. Специфіка цих занять проявляється вже в підборі матеріалу. Наочний матеріал складається з декількох

видів предметів однієї групи, що розрізняються за несуттєвими ознаками (вантажівка, автобус, літак, велосипед) і декількох видів предметів, що входять в іншу групу, в тому числі і чимось близьких до першої (швейна машинка, пілосос, асфальтовий каток, стілець). Це для поняття «Транспорт». Морква, цибуля, огірок, помідор, і б) яблуна, лимон, гриби, квіти. Це при формуванні поняття «Овочі».

Структура заняття з формування первинних узагальнень.

1. Послідовне розглядання 3–4 видів предметів (зображень) і виділення в них уже відомих дітям ознак (морква, цибуля, огірок: колір, форма, де ростуть ...; машина, автобус, велосипед: види, призначення, зовнішній вид, спосіб пересування).
2. Введення слова, що позначає узагальнення. На цьому етапі суттєві ознаки відокремлюються від несуттєвих, (істотні для узагальнення): «Що спільне у всіх цих предметів?» – «Вони все ростуть на городі?» Або: «Вони їздять, возять вантажі, людей?» І обов'язково узагальнення педагога: «Все, що служить для перевезення людей і вантажів називається транспорт». Або: «Все, що люди вирощують на грядках городу для їжі зветься овочами». Діти обов'язково повторюють слово-родове поняття. Відповідають на питання: «Як можна дізнатися, що це транспорт?» і т.ін.
3. Підбиття предмета під поняття на основі врахування істотних ознак. Пропонується велика група різних предметів або картинок (весь наочний матеріал заняття), діти класифікують предмети, відбираючи потрібну групу і пояснюють свій вибір.

На наступних заняттях поняття закріплюються і диференціюються. На таких заняттях 1-ша частина може бути відсутньою, в ній немає необхідності, а 2-га і 3-тя: виділення істотних ознак і підведення під поняття зберігаються і можуть бути проведені в різних варіантах, наприклад, у формі гри.

Підсумок: усі види занять з ознайомлення з предметами мають не тільки пряме дидактичне значення – розширення і уточнення уявлень про предмети, а й велике корекційне – вчимо дітей помічати ознаки предметів, виділяти серед них суттєві і несуттєві; розвиваємо операції порівняння, узагальнення, класифікації. Надалі словниково-логічні вправи з видами та родовими поняттями стають основою для формування граматичного ладу мовлення.

Як і інші заняття з дітьми дошкільного віку, заняття по ознайомленню з предметами повинні бути доступними, цікавими, з використанням відповідного «мовного матеріалу», якісної наочності, з організацією різних дій дітей, прийомами активізації уваги, обстеженням. На всіх заняттях – обов'язкова робота з розвитку словника – його розширення, уточнення, активізація.

Запитання і завдання

1. Обґрунтуйте необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами.
2. Перерахуйте завдання ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами.
3. Охарактеризуйте види занять по ознайомленню дошкільнят з предметами і виділіть характерні особливості їх проведення.
4. Наведіть приклади дидактичних ігор та вправ з ознайомлення з предметами для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп.
5. Яким чином можна розвивати предметні дії розумово відсталих дошкільнят на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем?
6. Розкрийте можливості вирішення задач по сенсорному вихованню дошкільнят із ТПМ в процесі ознайомлення з предметним світом.

7. Наведіть приклад заняття з формування родових узагальнень про предмети у дітей з особливими освітніми потребами, у результаті, це ускладнює орієнтування в навколишній дійсності.
8. У чому полягає корекційне значення роботи по ознайомленню дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами?
9. Розробіть план-конспект заняття з навчання дітей з інтелектуальними порушеннями у порівнянні предметів.
10. Розробіть фрагмент перспективного планування занять з ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами в межах однієї теми. Рік навчання – за вибором.

Література

1. Білан О. І. Організація роботи і планування з навчання дошкільнят розповідання засобами ілюстрації. Львів, 2003.
2. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільньої освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2011. 112 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.
4. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий дім «Слово», 2004. 344 с.
5. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя, 2000.
6. Блеч Г. О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма ознайомлення з навколишнім середовищем, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К., 2012. 96 с.

ЛЕКЦІЯ 4

Ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями із соціальними явищами

План :

1. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ. Завдання навчання дітей різних вікових груп.
2. Формування у дітей первинних уявлень про себе, своє положення в суспільстві.
3. Формування уявлень про взаємовідносини та взаємозв'язках людей найближчого оточення.
4. Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю.
5. Формування елементарних уявлень про деяких громадських установах та їх ролі в житті і діяльності дітей. Транспорт.
6. Формування уявлень про свята як явища соціального життя.

Соціальна дійсність включає в себе різноманіття проявів суспільного життя людини – це створені людьми споруди, предмети, робота різних підприємств, громадські установи (побутове обслуговування, охорона здоров'я, освіта), свята, традиції, значущі події в житті країни.

Дітям важко розібратися в цих різноманітних і різнопланових явищах суспільного життя, і в той же час необхідно мати деякі елементарні уявлення, бо дитина – повноправний член суспільства і як особистість формується в певному соціальному оточенні, у соціокультурному просторі.

Ознайомлення з соціальними явищами – це важлива частина всієї системи роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем і обов'язкова умова соціалізації дитини дошкільного віку, тобто формування у неї уявлень про доступні розумінню соціальні явища, а так само формування правил поведінки, етикету, ритуальні дії, рутинні процедури відповідно до суспільних норм.

Початковий етап починає формування уявлень дитини про себе та людей найближчого оточення. У цей період вчимо дітей з інтелектуальними порушеннями впізнавати себе в дзеркалі, на фотокартках, називати своє ім'я, частини тіла та обличчя, знати їх призначення (1–2 рік навчання). У подальшому слід вчити називати свою прізвище, диференціювати ім'я та прізвище. У цей період потрібно вчити дітей впізнавати своїх товаришів по групі за зовнішнім виглядом, знати їх по іменах, впізнавати їх на фото. Вчити дітей звертати увагу на характерні ознаки своєї зовнішності і своїх товаришів: колір очей, довжину волосся. Порівнювати в дзеркалі і по фотокартках.

На 2 році навчання слід вчити дітей: диференціювати однолітків по прізвищах, формувати уявлення про себе і однолітків як про людей певної вікової категорії, тобто дітей.

У формуванні уявлень дітей про сім'ю (на I році навчання) входять такі вимоги: знати своїх батьків по іменах, впізнавати їх на фото, знати склад сім'ї. На 2 році навчання: вчити співвідносити вікові категорії членів сім'ї – діти, дорослі, вчити дітей називати прізвище всієї родини та кожного члена. Діти повинні вміти називати основні трудові дії рідних вдома і на роботі, звертати увагу на взаємовідносини членів сім'ї, на їх діяльність, спрямовану на створення атмосфери турботи і уваги по відношенню один до одного.

Ознайомлення з працею дорослих занурює дітей у процес профорієнтації, пізнання та дослідження. А з працею людей певної професії представляє знання, як-от:

- Назва професії (хто варить обід?)
- Місце роботи (де працюють?)
- Матеріал для праці (що потрібно для роботи?)
- Знання для праці (за допомогою чого?)
- Трудові дії (що роблять?)
- Результати праці (що виходить?)
- Користь праці для суспільства (для кого варить кухар?)

Приблизне розподілення програмового матеріалу по роках навчання:

- 1-й рік навчання: дітям уявлення про працю дорослих у дитячому садку (няня, двірник, кухар, шофер); про результати і зміст роботи; познайомити з основними трудовими діями людей цих професій; вчити визначити окремі трудові дії і їх послідовність. Робота має бути побудована так, щоб матеріал засвоювався поступово, послідовно, з ускладненням від заняття до заняття, всі компоненти трудової діяльності відразу не даються.
- 2-й рік навчання: знайомляться з професіями: вихователь, продавець, лікар, при цьому збільшується і кількість компонентів трудової діяльності: матеріали, знаряддя. Але не обов'язково вимагати від дітей запам'ятовування їх назв.
- 3-й рік навчання: подальше поглиблення і ускладнення програмового змісту. Додаються нові професії: швачка, медсестра, хлібороб, робітник. Крім цього, по кожній темі педагог повинен підводити дітей до узагальнень, розкривати зміст понять, пояснити доступні дітям закономірності, зв'язки і залежності між предметами і явищами. До методів відносять: бесіду, читання художньої літератури, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри.
- 4-й рік навчання: листоноша, учитель, будівельник, військовий та інші. Головне, до цього року навчання, діти вже розуміють що таке професія і вміють назвати ряд трудових дій людей основних професій, знають деякі матеріали та інструменти, розуміють який результат виходить і яке його призначення.

Враховуючи певну близькість програмового матеріалу старшої та підготовчої групи, необхідно розрізняти акценти в роботі з ознайомлення з працею дорослих. У підготовчій групі потрібно зосередити увагу на соціальній спрямованості знань, на розкритті колективного характеру праці людей, на взаємозв'язку різних видів трудової діяльності.

В усіх роках навчання важливим завданням є формування у дітей позитивного ставлення до праці, робітничої діяльності людини.

Як приклад: пограємо в ательє.

Дидактична гра «Склади мотрійку».

Мета: закріпити знання дітей про колір і розмір предметів. Вправляти дітей у вживанні ступенів порівняння прикметників (велика, менша, найменша, більша, найбільша), у промовлянні речень з питальною інтонацією. Виховувати організованість, уважність, уміння доводити розпочату справу до кінця.

Словник: синій, червоний, зелений, жовтий, більша, менша, велика, маленька, найбільша.

Хід гри: Вихователь показує велику яскраву мотрійку читає вірш І. Неходи «Мотрійка». Відкриває мотрійку, дістає ще одну і запитує: Яка вона? (менша). Потім дістає другу: А яка це мотрійка? (ще менша, маленька). Діти вправляються в називанні величини (більша, найбільша, маленька, велика, менша, найменша), називає колір їх хусток, платтів. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

У програму ознайомлення дошкільнят із соціальними явищами входить формування певного кола знань про транспорт. В основу системи знань про транспорт покладена залежність зовнішнього вигляду, будови транспортних засобів від середовища пересування, від призначення і від характеру вантажу. Істотний момент в навчанні – це поступове і послідовне ускладнення програмних знань:

- 1 рік навчання: дітей вчать впізнавати, розрізняти і називати деякі транспортні засоби, знайомлять з основними частинами вантажного автомобіля.
- 2 рік навчання: повинні розуміти призначення вантажного і пасажирського транспорту, знайомлять з будовою автобуса, збільшується кількість одиниць транспорту. Можна ввести узагальнююче слово – транспорт.

- 3 рік навчання: дітей знайомлять зі спеціальним транспортом – пожежна машина, швидка допомога, хлібна – і їх призначенням, підводять до розуміння залежності будови транспортного засобу від характеру вантажу, середовища пересування від призначення.
- 4 рік навчання: вчать розрізняти і групувати види транспорту в залежності від середовища пересування і закріплюють розуміння дітьми залежно зовнішнього вигляду від призначення транспортного засобу.

Ознайомлення дітей з деякими громадськими установами

Насамперед з тими, які знаходяться поруч з дошкільним закладом.

Це можуть бути магазини, зупинка автобуса та тролейбуса, будівельний майданчик, пошта, міст, школа, кінотеатр. Найперша установа соціального призначення, з яким знайомляться діти – дитячий садок або дитячий будинок. Закріплення і узагальнення знань про установи треба проводити в такій системі, щоб сформувати у дітей такі уявлення: про їх загальному вигляді, найменування та призначення, про працю людей, що працюють в них, тобто основних професіях, про взаємозв'язок всіх працівників даної установи, про їхнє ставлення до роботи, до відвідувачів. Не перевантажуючи дітей зайвими деталями і подробицями, треба підвести до головного – всі ці установи допомагають людям жити, тобто бути здоровими, красиво і зручно одягненими, освіченими і т.п.

До кінця дошкільного віку діти повинні знати основні установи за призначенням, повинні дізнаватися найближчі (за їх зовнішнім виглядом, вивісці) установи або будівлі, досить добре орієнтуватися в характері праці дорослих у цих установах.

У підготовчій групі велика увага приділяється систематизації знань про дитячих установах: дитячий садок, дитячому театрі. Мета цієї роботи – закріпити уявлення про те, що дорослі люди проявляють турботу про дітей, хочуть щоб діти були

здоровими і сильними, щоб добре і цікаво жили, багато знали і вміли. Треба привчати дітей до правил культурної поведінки в громадських місцях, насамперед, в дитячих культурно-просвітницьких установах.

Треба використовувати кожен можливість, щоб привернути увагу дітей, до доступним їхньому розумінню, явищ суспільного життя. Одне з них – свята.

Свята та традиції народу розширюють і збагачують уявлення дітей, пробуджують у них інтерес до життя, роблять їх більш активними і сприйнятливими, тобто надають глибоке корекційна вплив на дитину з ТПМ. Однак ці діти, як правило, не сприймають суспільно-політичні ідеї свят, їх просто привертають незвичність, барвистість, що відбувається, при цьому діти долучаються до загального радісного настрою.

На 1-му році навчання формуються самі загальні, елементарні уявлення про свята. Вихователь на прогулянці звертає увагу дітей на святково прикрашену вулицю, розповідає про свято, пропонує згадати вірш. Разом з тим, зміст пісень, віршів, ігор має бути побудовано так, щоб був витриманий стиль свята, взяті відповідні образи, атрибути. У дошкільних установах поширені свята сезонів: «Осінь», «Новий рік», «День казки», «День народження». Як правило, діти виступають у ролі глядачів у старших дітей.

На закінчення слід підкреслити, що для працівників спеціальних дошкільних установ при ознайомленні дітей з соціальними явищами найбільше утруднення викликає визначення завдань навчання, самого змісту матеріалу, його розподіл за віковими групами, так як «Програма...» не дає чітких вказівок з цього напрямку роботи. Методи і форми роботи – в основному ті ж самі, що і при ознайомленні з предметним світом і природою.

Запитання і завдання

1. Розкрийте зміст поняття «соціальні явища» стосовно до виховання і навчання дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку.

2. Обґрунтуйте необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дошкільників з ТПМ з соціальними явищами. Перерахуйте завдання роботи.
3. Наведіть приклади ігор та вправ, що закріплюють уявлення дошкільнят з ТПМ про себе, однолітків, людей найближчого оточення. (1-й рік навчання).
4. Розробіть конспекти спостереження за працею дорослих для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп.
5. Наведіть приклади дидактичних і сюжетно-рольових ігор, що закріплюють уявлення дошкільнят про трудову діяльність людей і її суспільної значущості.
6. Розробіть конспект заняття з формування узагальнюючого поняття «Транспорт» для дітей з інтелектуальними порушеннями 3-го року навчання.
7. Про які установи громадського призначення і в якому обсязі повинні мати уявлення дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку?
8. Розкрийте сенс понять «соціалізація» та «соціальна адаптація» аномальних дітей дошкільного віку, перерахуйте шляхи і засоби їх досягнення.
9. Конспекти заняття з ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з соціальними явищами, на яких вирішувалися б завдання формування правильної поведінки в громадських місцях.
10. Наведіть приклади свят і розваг в спеціальному дошкільному закладі для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп. Визначте пізнавально-дидактичну, виховну і корекційну значення кожного.

Література

1. Білан О. І. Організація роботи і планування з навчання дошкільнят розповідання засобами ілюстрації. Львів, 2003.
2. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2011. 112 с.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.

4. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий дім «Слово», 2004. 344 с.

5. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя, 2000.

6. Блеч Г. О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма ознайомлення з навколишнім середовищем, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К., 2012. 96 с.

ЛЕКЦІЯ 5

Методика дітей із ТПМ з природою

План :

1. Значення і завдання роботи.
2. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ.
3. Методи і форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом.
4. Ознайомлення дошкільнят із ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи.
5. Формування уявлень про сезонні зміни в природі.
6. Дидактичні ігри природознавчого змісту.
7. Розумове виховання молодших школярів при ознайомленні з природою.

Природа є невичерпним джерелом пізнання для дитини. До початку шкільного навчання діти повинні мати певний запас знань про навколишню дійсність в цілому і про природу зокрема. Численні дослідження дефектологів, показали, що розумово відсталі школярі відчують значні труднощі в оволодінні природознавчими знаннями, у них немає необхідної бази, не сформоване вміння спостерігати за об'єктами і

явищами природи, помічати істотні ознаки, зміни, взаємозв'язок. У всіх дітей з ТПМ – дуже бідний сенсорний і практичний досвід, уявлення, про об'єкти і явища природи часто неправильні, в них відсутня предметна віднесеність. Це пояснюється багатьма причинами, що лежать в основі порушення пізнавальної діяльності дітей, але певне значення мають частота і емоційність контакту дитини з природою.

Подоланню та попередженню перерахованих труднощів і недоліків, у великій мірі може сприяти цілеспрямована корекційно-педагогічна робота з ознайомлення з природою в спеціальних дошкільних установах. Ця робота є важливим засобом корекції розумової діяльності, пізнавальної активності і особистості в цілому.

Програма визначає цілий ряд освітніх, виховних та корекційних завдань з даного розділу:

- Сформувати перші реалістичні уявлення про об'єкти і явища живої і неживої природи.
- Навчити дітей бачити і розуміти найпростіші зв'язки і залежності в природі. Розвивати спостережливість і допитливість.
- Формувати моральну поведінку дітей в природі.
- Виховати естетичне ставлення до природи, здатність бачити красу рідної природи.

Питання змісту та методики ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з живою природою були предметом спеціального дослідження Е. Калініної.

Зміст природознавчих знань, визначених програмою спеціальних дошкільних установ, орієнтується не тільки на різноманітність об'єктів і явищ природи, а й на пізнавальні можливості дітей із ТПМ, їх вік і доцільність засвоєних тих чи інших знань.

1-2 рік навчання: завдання обмежені впізнаванням, розрізненням і назвою деяких об'єктів природи, конкретних рослин і тварин, наочних фактів і явищ живої і неживої природи

(з найближчого оточення дітей, а також у зв'язку з вивченням творів дитячої літератури.)

Важлива задача – пробудження і розвиток інтересу дошкільнят до сприйняття об'єктів природи в процесі спостереження. В цілому йде накопичення уявлень, потрібно домогтися предметної співвіднесеності знань про родові і видовому розмаїтті.

Починаючи з 2 року навчання, стає можливим формування у дошкільнят з ТПМ уявлень про особливості об'єктів природи, в основному – особливості зовнішнього вигляду. Доступні знання і про деякі сезонних проявах в природі. Ці знання дозволяють перейти на 3-му році навчання до деякої систематизації їх, встановленню відмінності і подібності об'єктів, класифікації за різними підставами, робляться елементарні узагальнення, висловлюються судження («Тварини дикі і домашні», «Овочі» і «Фрукти»), формуються поняття про пори року, їх зміні.

У підготовчій групі формуються уявлення про зв'язки і залежності в природі, взаємозумовленості явищ (залежність рослин від світла, води, тепла). На цьому етапі діти повинні вміти робити висновки на основі спостережень відносин і залежностей у природі. Відбувається вдосконалення вмінь, використовуються знання у вирішенні знайомих і нових навчальних завдань в умовах різної предметно-практичної діяльності та праці в природі.

Таким чином програма виховання і навчання дошкільнят розкриває прості закономірності в житті природи.

Вибір методів ознайомлення з природою визначається не тільки особливостями пізнавальної та емоційно-вольової сфери дітей, а й логікою ознайомлення з природою.

При спостереженні за тваринами і рослинами має значення дотримання певної послідовності, яке неоднаково при первинному і повторному спостереженні. При первинному спостереженні за тваринами насамперед увагу дітей звертається

на його поведінку в момент спостереження: що робить тварина зараз? Зовнішні ознаки тваринного розглядаються у зв'язку з яким-небудь його дією. Коли ж розглядають перший раз рослина, то починають з позначення самого яскравого, помітного ознаки (великий і яскравий квітка, довгі стебла, широке листя), а після визначають основні особливості зовнішньої будови рослини і вже розглядають по порядку – величину і форму стебла, листя, і знову квітки. Така послідовність при первинному спостереженні необхідна тому, що увага дошкільнят залучається, насамперед, яскравими зовнішніми ознаками, увага мимовільне і нестійке і треба цей факт враховувати і використовувати. Наприкінці спостереження педагог впорядковує отримані уявлення.

Надалі, при повторних спостереженнях, важливо привчити дітей розглядати об'єкт за певним планом, в певній строгій послідовності, щоб сформуванню узагальнений спосіб спостереження і вміння аналізувати за певним планом (додаток 6).

Послідовність спостереження за живим об'єктом:

- 1) назву об'єкта;
- 2) його зовнішній вигляд; основні частини тіла, (уточнюються назви окремих частин), деталі основних частин, їх особливості, покрив, колір;
- 3) поведінка;
- 4) де живе? чим харчується?
- 5) дике або свійське (яку користь приносить);
- 6) повторне цілісне сприйняття об'єкта (кого ми розглядали).

Використання картин при ознайомленні з природою.

У дошкільній дидактиці в якості наочності використовують такі види картин:

1. Дидактичні сюжетні картини.
2. Дидактичні предметні картини.
3. Художні – покликані виховувати у дітей уміння бачити красу природи.

4. Книжкова графіка (як ілюстрації до казок і розповідей).
Всі види картин зображають об'єкти і явища природи.

Використання картин при ознайомленні з природою дозволяє вирішити ряд корекційно-освітніх завдань. Так, у молодшій групі – великі картинки використовуються для уточнення і конкретизації, для закріплення уявлень, зазвичай після спостереження. Дітей вчать впізнавати об'єкт природи на картинці, бачити і називати деякі характерні ознаки і дії.

У середній і старшій групах (2–3 рік навчання) – картинки можна використовувати для розширення знань дітей, для узагальнення знань у бесіді і оповіді про природу, для систематизації знань.

У старшій групі (3–4 рік навчання) картинки можуть використовувати 1 й 2–3 поняття (предметні картинки, безсюжетні): підбирається серія картинок, розглядається і аналізується кожна, проводиться порівняння по поділеній суттєвого ознакою і вводиться поняття (при формуванні понять «дикі і свійські тварини», «пори року»).

Ігрові методи і прийоми при ознайомленні з природою.

У процесі ігор вирішуються певні завдання:

1. Уточнення, закріплення, розширення наявних уявлень.
2. Розвиток пам'яті, уваги, спостережливості, мислення, мовлення.
3. Активізація різноманітних розумових дій: (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація).

Види ігор природознавчого змісту:

Дидактичні. Рухливі. Творчі.

Дидактичні ігри:

- а) Ігри з предметами – використовуються у всіх вікових групах. Це можуть бути ігри з листям, квітами, муляжами фруктів і овочів, з іграшками. Наприклад, «Чарівний мішечок», «Вершки і корінці», «Чиї дітки на цій гілці» (натуральна гілка з листям або плодами), «Що змінилося».

- б) Ігри настільно-друковані: «Парні картинки» (для молодшої групи), «Зоологічне лото», «Ботанічний лото», «Чотири пори року», «Четвертий зайвий», «Хто де живе».
- в) Словесні гри: з малюками «Хто як кричить»; для старших груп «У воді, в повітрі, на землі», «Хто літає, бігає, плаває», «Хто знає, коли це буває?».

Рухливі ігри. У них закріплюються уявлення про об'єкти і явища живої і неживої природи, часто використовуються елементи наслідування (як голосом так і звичками тварин), наприклад: «Кіт і миші», «Горобці і автомобіль», «Море хвилюється ...», «Сонечко і дощик».

Творчі ігри. Це насамперед сюжети про-рольові ігри, наприклад: «Зоомагазин», «Зоопарк», «Квітковий магазин»; гри з сюжетними іграшками, будівельні ігри з природним матеріалом – піском, камінчиками. Ігри – драматизації за участю тварин – «Колобок», «Ріпка», «Вовк і семеро козенят».

Дидактична гра «ВІДГАДАЙ НА СМАК»

Мета: вчити дітей розрізняти та називати овочі на смак. Учити відповідати на запитання вихователя. Виховувати стриманість, уважність.

Словник: цибуля, горох, морква, яблуко, груша, слива, солодке, кисле, гірке.

Хід гри. Діти сидять півколом. На столі на тарілках лежать цибуля, морква, горох, яблуко, груша, слива. Поряд лежать такі самі овочі й фрукти, але дрібно порізані. Біля цих тарілок ложечки (за кількістю дітей). Діти мають подивитися на овочі, фрукти та назвати їх. Потім вихователь викликає когось до столу, пропонує заплющити очі і кладе в рот ложечкою кусочок моркви або яблука. Дитина визначає за смаком і називає, що вона з'їла.

Наприкінці гри вихователь роздає усім дітям скибочки фруктів та овочів.

ДЕРЕВА ТА ЇХ ПЛОДИ

Мета: учити дітей добирати плоди до дерев; розвивати зорову пам'ять, увагу.

Матеріал: ілюстрації дерев (ялинка, горобина, каштан, липа, клен); картинки (шишка, горобина, каштан, липове насіння, кленова крилатка).

Хід гри. Вихователь пропонує назвати виставлені дерева, а потім знайти їх плоди.

НАЗВИ ПТАШКУ

(словесна гра)

Мета: учити дітей упізнавати і називати птахів; розвивати зорову пам'ять, мислення; виховувати любов до природи.

Матеріал: картинки птахів (горобець, голуб, ворона, ластівка, шпак, синиця).

Хід гри. Перед дітьми виставлені пташки, а вихователь пропонує їм назвати їх. Дитина називає пташку, показує її, решта дітей знаками показують: згодні вони чи ні.

З ЯКОГО ДЕРЕВА ЛИСТОЧОК АБО ПЛІД

Мета: учити дітей добирати листочки та плоди до дерев; розвивати зорову пам'ять, увагу.

Матеріал: ілюстрації дерев та листочків (ялинка, горобина, каштан, липа, клен); картинки (шишка, горобина, каштан, липове насіння, кленова крилатка).

Хід гри. Вихователь пропонує назвати виставлені дерева, а потім знайти їх плоди та листочки.

ЯКОЇ КВІТКИ НЕ СТАЛО

Мета: учити дітей називати квіти «куточка природи» (традесканція, фіалка, амазонська лілія, бегонія); розвивати зорову пам'ять; виховувати бажання піклуватися про рослини.

Матеріал: квіти «куточка природи».

Хід гри. Вихователь виставляє на стіл рослини з «куточка природи», діти називають їх. Вихователь пропонує дітям заплющити очі та ховає одну рослину. Діти розплющують очі, вони повинні відгадати: якої квітки не стало, назвати її.

ДОГЛЯНЕМО КВІТИ

Мета: закріплювати вміння дітей доглядати рослини «куточка природи»; обирати потрібні речі для догляду; розвивати пам'ять, уважність; виховувати бажання піклуватися про рослини.

Матеріал: лійка; ганчірка; палиця для рихлення; пульверизатор та непотрібні для догляду речі (іграшка, камінь, книга тощо).

Хід гри. На столі лежать речі, вихователь пропонує дітям обрати тільки ті речі, що потрібні для догляду рослин. Діти обирають речі та називають, що ними роблять.

ЯКИЙ НАСТРІЙ У РОСЛИН

Мета: продовжувати вчити дітей доглядати рослини «куточка природи»; розвивати фантазію, мислення; виховувати любов до природи.

Матеріал: квіти «куточка природи», квіти з жовтим листям та квіти з прив'ялим листям.

Хід гри. На столі виставлені різні рослини «куточка природи». Діти визначають, у якої квітки який настрій, і пояснюють свою думку.

МАГАЗИН КВІТІВ

Мета: закріплювати назви та зовнішні ознаки квітів, що ростуть у «куточку природи»; учити описувати рослини двома-трьома реченнями; розвивати зв'язне мовлення, пам'ять.

Матеріал: рослини «куточка природи».

Хід гри. Вихователь-«продавець» пропонує дітям «купити» квіти, але «купити» рослини можна лише тоді, як буде названа та описана квітка. Наприклад: «Це фіалка, у неї кругле, неве-

лике, пухнасте листячко. Її квіти маленькі, гарні, ніжні, фіолетового кольору».

ХТО В ЛІСІ ЖИВЕ

Мета: закріплювати знання дітей про диких тварин; розвивати пам'ять, мовлення; виховувати любов до тварин.

Матеріал: набори іграшок: «Дикі тварини» та «Свійські тварини».

Хід гри. Вихователь пропонує дітям обрати серед іграшкових тварин тільки ті, які живуть у лісі.

ПІДБІЖИ ДО ДЕРЕВА, ЯКЕ Я НАЗВУ

Мета: закріплювати вміння дітей називати і знаходити дерева на майданчику; розвивати зорову пам'ять, уважність; виховувати любов до природи.

Матеріал: дерева майданчика.

Хід гри. Вихователь починає розповідати про дерево. Спочатку він зазначає: який стовбур у дерева, як розташовані гілочки, яке за кольором та формою листя. Опис наводиться в уповільненому темпі для того, щоб діти змогли розглянути всі дерева. Завершивши описувати, вихователь запитує дітей: «Про яку рослину я вам розповідала?» Діти повинні назвати дерево та підбігти до нього.

ЗНАЙДИ КВІТКУ

Мета: закріплювати вміння дітей знаходити та називати квіти «куточка природи».

Матеріал: квіти «куточка природи».

Хід гри. Вихователь пропонує дітям знайти квітку, яку він називає. Діти знаходять її, повторюють її назву.

ЧАРІВНИЙ МІШЕЧОК

Мета: закріплювати вміння дітей називати овочі та їх колір; розвивати зорову пам'ять, увагу.

Матеріал: «чарівний мішечок», овочі.

Хід гри. Вихователь пропонує дітям по черзі витягти з «чарівного мішечка» овоч, назвати його та його колір. Вихователь може запропонувати, не дивлячись у мішечок, знайти те, що він скаже. По черзі грають усі діти.

УПІЗНАЙ ТВАРИН (словесна гра)

Мета: закріплювати вміння дітей упізнавати свійських тварин за їх звуконаслідуванням; розвивати фонематичний слух, увагу.

Хід гри.

Варіант I. Вихователь звуконаслідує тварин, а діти їх відгадують.

Варіант II Вихователь викликає до себе дитину, на вушко називає їй тварину. Дитина звуконаслідує названу тварину, а діти відгадують.

ОВОЧІ, ФРУКТИ

Мета: закріплювати вміння дітей знаходити названі овочі або фрукти; розвивати увагу, пам'ять.

Матеріал: муляжі овочів та фруктів.

Хід гри. На столі перед дітьми на тарілочках лежать овочі та фрукти, вихователь по черзі викликає дітей і просить знайти той чи інший овоч або фрукт. Дитина знаходить його. Діти знаками показують: згодні вони з вибором чи ні.

Дитяча праця як метод ознайомлення з природою:

- а) на земельній ділянці.
- б) праця в куточку природи.

На зеленому ділянці діти повинні виконувати посильну роботу: очистити ділянку (прибрати камінчики, гілочки; молодші лети збирають, а старші – виносять на носилках), вирощувати рослини (молодший не розпушують, не поливають, чи не прополють, але допомагають збирати урожай, а старші – сіють великі насіння, поливають).

У куточку природи можуть бути кімнатні рослини і тварини. Рослини повинні бути невибагливими, доступними для догляду дітьми, мати яскраво виражені ознаки. Рослини потрібні не стільки для того, щоб діти знали їх назва, будова, скільки для знайомства з умовами вирощування та догляду. Якщо в куточку є тварини, то вони повинні бути нешкідливими і також не вимагати складного догляду.

Елементарні досліди: вирощування цибулі на вікні, танення снігу в приміщенні, заморожування кольоровий води в формочках, гра з променем ліхтарика в темній кімнаті.

Форми організації навчання для ознайомленні з природою.

1. Заняття.
2. Експерсії.
3. Цільові і звичайні прогулянки.
4. Робота в куточку природи, на зеленому ділянці.

Експерсія – це не метод, а заняття, на якому діти знайомляться з природою в природних умовах. Провідний метод на експерсії – спостереження. У природу експерсія організовується тоді, коли спостерігається найбільш виражений, характерний період даної пори року або найбільш яскраве явище.

Експерсія має свою структуру:

- 1) Вступна бесіда.
- 2) Основна частина:
  - Планове колективне спостереження.
  - Індивідуальні самостійні спостереження.
  - Збір природного матеріалу, ігри з ним.
  - Різноманітні практичні дії.
- 3) Заключна частина. Підведення підсумків (додаток 8).

Цільові прогулянки: з виходом за межі ділянки, за межі дошкільного закладу: на найближчу галявину, на вулицю. Знайомлять з яскравими природними явищами. Звичайні прогулянки відбуваються в межах ділянки. Знайомлять з тими явищами природи, уявлення про які складаються тривало.

Ознайомлення з неживою природою.

Закони неживої природи існують об'єктивно і неминуче роблять свій вплив як на живу природу, так і на будь-яку діяльність людини. Діти дошкільного віку відчують інтерес насамперед до живої природи. Однак у своєму житті дитина стикається і з іншими об'єктами і явищами, він помічає їх, проявляє пізнавальний інтерес, відчуває певні естетичні почуття, здійснює практичні дії. Діти з нормальним інтелектом багато чого можуть побачити, запам'ятати, але самостійно осмислити і зрозуміти – ні, а розумово відсталі дошкільнята не тільки в меншій мірі розуміють побачене, а й взагалі самостійно не звертають увагу на навколишні об'єкти в природі, на що відбуваються фізичні явища, не знають їх назв, не враховують їх властивості та особливості в діяльності.

Програма навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями рекомендує систематичне ознайомлення з неживою природою, формування у них уявлень про деяких об'єктах і явищах. Цей напрямок роботи несе не тільки освітнє, а й корекційна значення, оскільки розвиває у дітей спостережливість, вчить виділяти в об'єктах суттєві властивості. Діти повинні отримати перші уявлення про те, що безпосередньо сприймають, з чим стикаються в житті, в ігровій та практичній діяльності. Об'єкти: вода, пісок, камінь, земля (ґрунт), крейда, сніг, лід, бурульки, небо; явища – вітер, дощ, снігопад, течі, хмари, іній, роса, гроза, грім, блискавка, веселка, калюжі, струмки, вогонь, схід і захід сонця, туман, тепло, холодно, жарко, світло, темно, мокро...; з фізичних явищ: світло, вогонь, руху, різні стани тел.

Програма рекомендує починати спостереження за явищами неживої природи з 1 року навчання, а на 4 році навчання в програму вже входять такі вимоги: бачити взаємозв'язок явищ природи, встановлювати причинно-наслідкові залежності, знати характерні ознаки та послідовність зміни пір року.

Методи: бесіда, спостереження, практичні та ігрові дії, елементарні досліди.

Форми навчання: ознайомлення з неживою природою здійснюється поза занять: під час прогулянок, екскурсій. Це уявлення, які складаються тривало, деякі явища неможливо передбачити заздалегідь, тому вихователь повинен вчасно помічати і вибирати об'єкти спостережень, пояснювати їх і організовувати пізнавально-практичні дії дітей.

На 1 році навчання знайомимо малюків з водою, піском, камінчиками; розвиваємо просторове орієнтування (небо – вгору, земля – вниз). На 2 році навчання коло знань розширюється, спостереження стають глибше, триваліша, різноманітніше. Однак не слід забувати про вік і розумових можливостях дітей, не треба завантажувати зайвими і недоступними знаннями. Важливо зробити спостереження цікавими, проводити їх багаторазово, щоб діти побачили особливості, міцно запам'ятали, засвоїли назви, наприклад: калюжі бувають великі і маленькі, в них можуть відбиватися різні предмети, в них видно хмари, їх них п'ють пташки, а людям не можна; калюжі бувають глибокі і дрібні (міряють татком); якщо кинути м'яч, то по калюжі підуть кола.

На 3–4 роках навчання: крім сезонних явищ вивчають властивості води, сипучих, твердих і м'яких тіл, вивчають рух, плавання тел. Починаючи з 3 року навчання слід максимально використовувати матеріал з ознайомлення з неживою природою для розвитку розумових здібностей дітей, тому що за перші 2 роки у них накопичилося достатньо уявлень, щоб відповісти на питання – «Чому гак відбувається?» Тобто слід задавати такі питання, які вимагають від дітей вміння бачити не одні зовнішні ознаки, а й зв'язок явищ. Для них треба спеціально організовувати проблемні ситуації, експерименти, звертати їхню увагу на послідовність, черговість подій, на їхню причину і результат, наприклад: привести дітей в роздягальню – «Чому тут так брудно? Тому, що ви не витерли ноги». Потрібно показати як робити кольоровий лід, як вода перетворюється не тільки в лід, але і в пар (лід тоне, вода випаровується),

познайомити з властивостями льоду, формою сніжинок, замалювати їх. У сезонних спостереженнях вимагати від дітей виділення головних ознак пір року, показати зв'язок явищ живої і неживої природи. Знайомити з видами руху на доступному рівні: машина їде, куля котиться, лист падає, дерево хитається, птиця летить, хмари плывуть; організуємо експеримент «Що тоне і що ні?» (заповнені повітрям предмети не тонуть), виготовляємо кораблик. На 3–4 роках навчання вчимо дітей робити найпростіші умовиводи, висновки на основі спостережень, на основі виділення ознак.

Т Е М А

Методика ознайомлення школярів з ТПМ з природою

Запитання і відповіді

1. Зміст природознавчих знань, визначених програмою у спеціальних закладах освіти, орієнтується не тільки на різноманітність об'єктів і явищ природи, а й на пізнавальні можливості школярів з ТПМ, їх вік і доцільність засвоєних тих чи інших знань.

1-2 класи: завдання обмежені впізнаванням, розрізненням і назвою деяких об'єктів природи, конкретних рослин і тварин, наочних фактів і явищ живої і неживої природи (з найближчого оточення школярів, а -також у зв'язку з вивченням творів дитячої літератури.)

Важлива задача – пробудження і розвиток інтересу школярів до сприйняття об'єктів природи в процесі спостереження. У цілому йде накопичення уявлень, потрібно домогтися предметної співвіднесеності знань про родові і видовому розмаїтті.

Починаючи з 2 класу, стає можливим формування у школярів з ТПМ уявлень про особливості об'єктів природи, в основному – особливості якісних характеристик. Доступні знання і

про деякі сезонні прояви в природі. Ці знання дозволяють перейти у 3-му класі до деякої систематизації їх, встановленню відмінності і подібності об'єктів, класифікації за різними підставами, робляться елементарні експерименти, висловлюються судження («Тварини дикі і свійські», «Овочі» і «Фрукти»), формуються поняття про пори року, їх зміні (Дидактичний матеріал видавничої групи «Основа»).

Відбувається вдосконалення вмій, використовуються знання у вирішенні знайомих і нових навчальних завдань в умовах різної предметно-практичної діяльності та праці в природі.

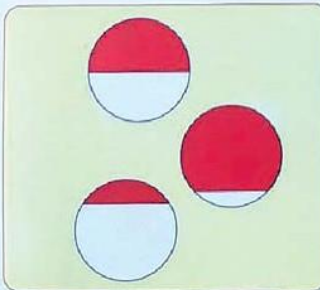
Таким чином програма корекції і навчання школярів розкриває прості закономірності в житті природи.

Вибір методів ознайомлення з природою визначається не тільки особливостями пізнавальної та емоційно-вольової сфери школярів, а й логікою ознайомлення з природою.

При спостереженні за тваринами і рослинами має значення дотримання певної послідовності, яке неоднаково при первинному і повторному спостереженні. При первинному спостереженні за тваринами насамперед увагу школярів звертається на його поведінку в момент спостереження: що робить тварина зараз? Зовнішні ознаки тваринного розглядаються у зв'язку з яким-небудь його дією. Коли ж розглядають перший раз рослина, то починають з позначення самого яскравого, помітного ознаки (великий і яскравий квітка, довгі стебла, широке листя), а після визначають основні особливості зовнішньої будови рослини і вже розглядають по порядку – величину і форму стебла, листя, і знову квітки. Така послідовність при первинному спостереженні необхідна тому, що увага школярів залучається, насамперед, яскравими зовнішніми ознаками, увага мимовільне і нестійке і треба цей факт враховувати і використовувати. Наприкінці спостереження педагог впорядковує отримані уявлення (Дидактичний матеріал видавничої групи «Основа»).

ПОРИ РОКУ

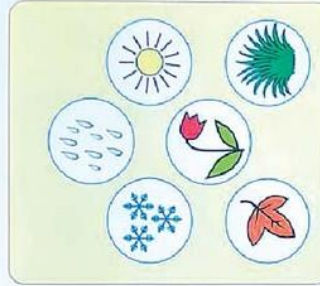
ОСНОВА
МЕТОДИКА

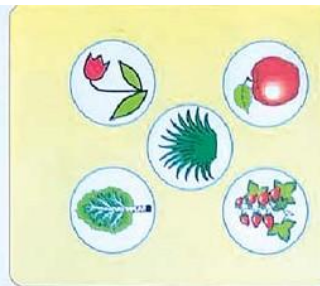
1. Тривалість дня і ночі (день триваліший від ночі, день та ніч однакові за тривалістю, день коротіший від ночі).

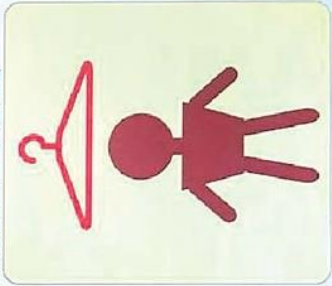
2. Характерний вигляд неба (сонячно, мурчно).

3. Зміни кліматичних умов (ощущення зими (сніг, мороз), літа (жарко, спека), весни (тепла), осені (прохолодно, дощово, вітряно), температури (солоне, тепле, мороз, спека).

4. Зміни, що відбуваються у рослинному світі (зміна кольору листя, висихання трави), тваринного світу (зміна кольору шерсті тварин, спадання листя), трави.

КОМАХИ

ОСНОВА

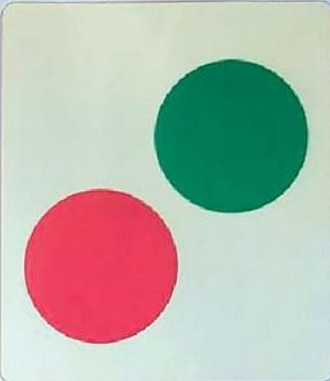

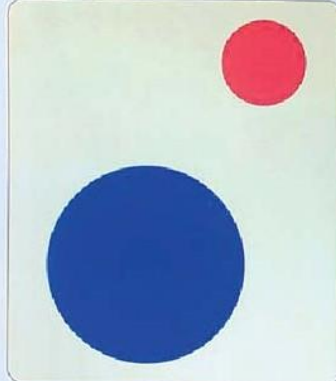
1. НАЗВА КОМАХИ...

2. Де живе (у лісі, на луці, біля води, поруч з людиною) (на лісовій, на горі)?

3. Розмір (великий, маленький).

Надалі, при повторних спостереженнях, важливо привчити школярів розглядати об'єкт за алгоритмом, в певній строгій послідовності, щоб сформувати узагальнений спосіб спостереження і вміння аналізувати за певним планом.

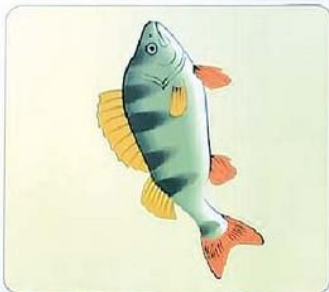
2. Корекційно-освітнє значення ознайомлення з природою для школярів з ТПМ молодшого шкільного віку.

Ознайомлення з природою має важливе значення для школярів з ТПМ, оскільки така діяльність може сприяти поліпшенню їх мовленнєвих навичок та соціалізації. Нижче описано деякі з корекційно-освітніх вигод ознайомлення з природою для цієї групи учнів:

1. Розвиток мовленнєвих навичок: Ознайомлення з природою може допомогти учням з ТПМ вдосконалювати свої мовленнєві навички, такі як спостереження, опис, визначення та порівняння. Наприклад, під час вивчення рослин можна вчити учнів називати різні частини рослини та їх функції, описувати їх зовнішній вигляд та порівнювати рослини за їх ознаками.
2. Підвищення рівня зацікавленості до навчання: Вивчення природи може стати джерелом зацікавлення для учнів з ТПМ, що може сприяти підвищенню їх мотивації до навчання та розвитку допитливості.
3. Соціалізація: Діти з ТПМ можуть мати складнощі у спілкуванні з ровесниками та дорослими. Ознайомлення з природою може стати спільною діяльністю, яка дозволить учням з ТПМ взаємодіяти з іншими учнями та вчителями, спілкуватися, спільно працювати та навчатися.
4. Розвиток когнітивних навичок: Вивчення природи може сприяти розвитку когнітивних навичок, таких як спостережливість, логічне мислення, аналіз та синтез інформації (Дидактичний матеріал видавничої групи «Основа»).
5. Розширення кругозору: Ознайомлення з природою допоможе учням з ТПМ розширити свій кругозір, оскільки

РЫБИ

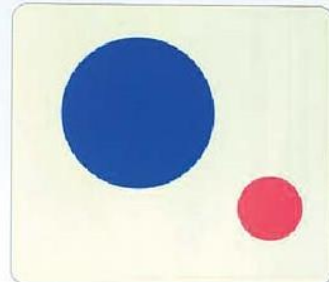
ОСНОВА

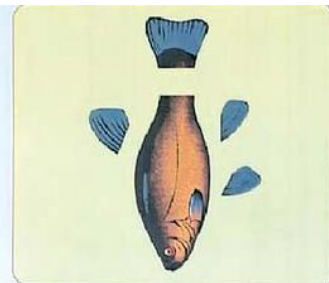
1. Назва риби.

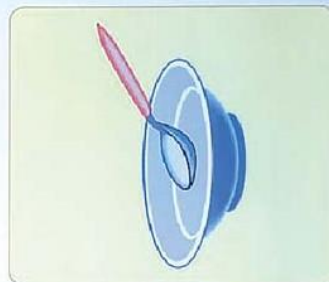
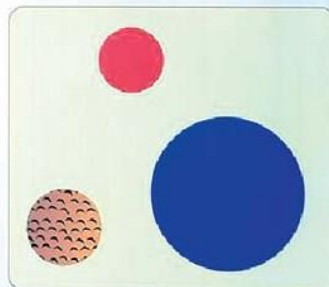
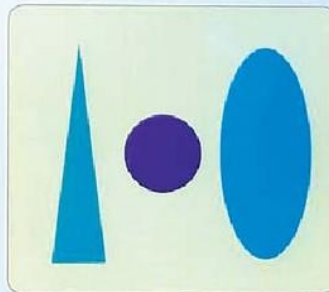
2. Де живе (у річці, у морі, в акваріумі).

3. Розмір (величезна, маленька).

4. Частина (тулуб, ласт, голівачик).

вони отримують нові знання про природу, її закони та процеси. Це може стимулювати їхню допитливість та бажання досліджувати навколишній світ.

6. Розвиток емоційної сфери: Ознайомлення з природою може мати позитивний вплив на емоційний стан учнів з ТПМ, оскільки сприяє релаксації та зняттю стресу. Крім того, вивчення природи може сприяти формуванню екологічної свідомості та екологічної культури.
7. Розвиток моторики та сприймання просторових відношень: Вивчення природи може сприяти розвитку моторики та сприймання просторових відношень учнів з ТПМ. Наприклад, під час вивчення тварин можна вчити дітей рухатися та підтримувати рівновагу, спостерігати за рухом тварин та їх поведінкою.

Отже, ознайомлення з природою має важливе корекційно-освітнє значення для школярів з ТПМ молодшого шкільного віку, оскільки воно може сприяти поліпшенню мовленнєвих навичок, соціалізації, розвитку когнітивних та моторних навичок, підвищенню рівня зацікавленості до навчання та розвитку екологічної свідомості.

3. Труднощі що відчують діти з ТПМ при засвоєнні природознавчих знань.

Діти з тяжким порушенням мовлення можуть відчувати деякі труднощі при засвоєнні природознавчих знань. Ось деякі з них:

1. Розуміння термінології: Діти з ТПМ можуть мати проблеми з розумінням складних термінів, які використовуються в природознавстві. Це може призвести до того, що вони не розуміють матеріал, який викладається.
2. Словниковий запас: Діти з ТПМ можуть мати обмежений словниковий запас, що робить складним засвоєння нових термінів та понять.
3. Нездатність висловлювати думки: Діти з ТПМ можуть мати проблеми з висловлюванням своїх думок і ідей, що

робить важким для них викладання своїх знань та розуміння знань інших.

4. Розуміння складних концепцій: Діти з ТПМ можуть мати труднощі з розумінням складних концепцій, таких як еволюція або геологічні процеси. Це може призвести до того, що вони не можуть повністю зрозуміти матеріал, який викладається.
5. Відповідь на запитання: Діти з ТПМ можуть мати проблеми з відповіддю на запитання під час уроку. Вони можуть мати труднощі з формулюванням відповіді або з розумінням запитання.
6. Необхідність додаткової підтримки: Діти з ТПМ можуть потребувати додаткової підтримки, щоб засвоїти природознавчі знання. Вони можуть потребувати індивідуального підходу та додаткового часу для засвоєння матеріалу.

Ці труднощі можуть призвести до того, що діти з ТПМ можуть почувати себе відчуженими від інших дітей та вчителя, а також можуть відставати у своїй освіті. Це може призвести до відчуття незадоволення зі свого навчання та зниження самооцінки. Однак, з правильною підтримкою, діти з ТПМ можуть успішно засвоювати природознавчі знання та розвивати свої навички інтелектуального розвитку. Важливо пам'ятати, що кожна дитина є унікальною, і їй потрібно індивідуальний підхід у навчанні.

4. Завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню школярів з ТПМ з об'єктами і явищами природи.

Корекційно-педагогічна робота з дітьми з ТПМ має на меті допомогти їм засвоїти знання з різних предметів, включаючи природознавство. Основні завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню школярів з ТПМ з об'єктами і явищами природи можуть включати наступне:

1. Розвиток словникового запасу: Важливо використовувати легкі та доступні слова, щоб діти з ТПМ могли легко

- зрозуміти поняття, пов'язані з об'єктами і явищами природи. Для цього можна використовувати візуальні матеріали, такі як малюнки або фотографії.
2. Розуміння термінології: Важливо пояснювати складні терміни в простих термінах, щоб діти з ТПМ могли легко зрозуміти їх значення. Краще пояснювати терміни на прикладах з повсякденного життя, щоб діти могли зрозуміти їх контекст.
  3. Використання візуальних матеріалів: Візуальні матеріали, такі як малюнки, фотографії, відео та інші ілюстрації, можуть допомогти дітям з ТПМ зрозуміти об'єкти та явища природи. Вони можуть бути використані для пояснення складних понять та показу реальних об'єктів (Дидактичний матеріал видавничої групи «Основа»).
  4. Практичні досліді: Практичні досліді можуть допомогти дітям з ТПМ засвоїти знання про об'єкти та явища природи. Вони можуть бути корисні для розвитку навичок спостереження, аналізу та висновків.
  5. Використання ігрових методів: Ігрові методи можуть бути корисними для залучення дітей з ТПМ до вивчення природознавства та засвоєння знань про об'єкти та явища природи. Вони можуть бути використані для закріплення знань, виклику зацікавленості та мотивації до навчання.
  6. Індивідуальний підхід: Кожна дитина з ТПМ є унікальною, тому важливо використовувати індивідуальний підхід у навчанні. Корекційно-педагогічна робота повинна бути спрямована на підтримку і розвиток індивідуальних навичок та можливостей кожної дитини з ТПМ.
  7. Розвиток мовлення: Діти з ТПМ можуть мати проблеми з мовленням, тому важливо розвивати їх мовленнєві навички. Використання звукових ігор, розширення словникового запасу та розвиток граматичних навичок можуть допомогти дітям з ТПМ зробити успішний крок у засвоєнні знань про об'єкти та явища природи.

ОСНОВА

ОВОЧІ

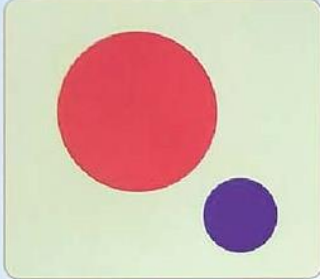
1. Назви овочу.

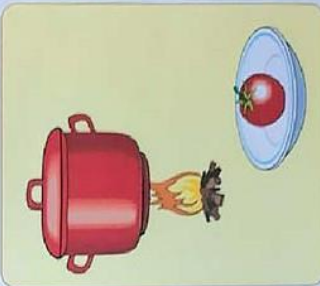
2. Де росте?

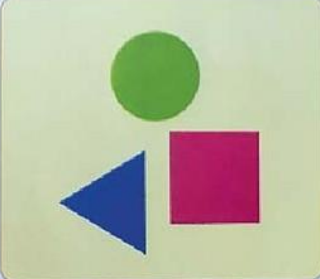
3. Розмір.

4. Колір.

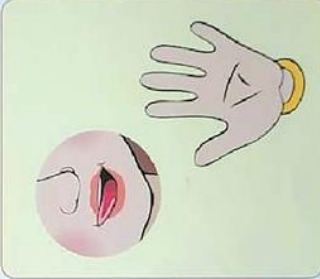
1. Назви овочу.

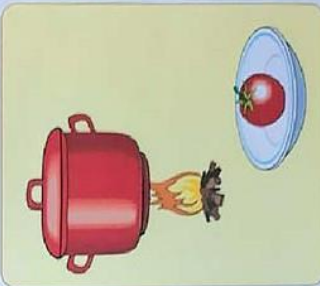
2. Де росте?

3. Розмір.

4. Колір.

У цілому, завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дітей з ТПМ з об'єктами та явищами природи – це допомогти їм засвоїти знання та розвинути навички, що необхідні для розуміння світу навколо нас. Важливо використовувати різноманітні методи та індивідуальний підхід, щоб забезпечити успішність навчання дітей з ТПМ.

5. Принципи визначають відбір змісту природознавчих знань для навчання школярів з ТПМ.

Відбір змісту природознавчих знань для навчання школярів з ТПМ повинен базуватися на декількох принципах:

1. Диференціація навчання: Для дітей з ТПМ важливо, щоб навчальний матеріал був спрощеним та структурованим, щоб вони могли легко засвоювати нові знання. Тому відбір змісту повинен бути здійснений з урахуванням особливостей кожної дитини, її рівня розвитку та індивідуальних потреб.
2. Варіативність та диференціація завдань: Для забезпечення ефективного навчання школярів з ТПМ важливо, щоб матеріал містив варіативні завдання, які могли б відповідати індивідуальним потребам кожної дитини.
3. Практична спрямованість: Природознавчі знання повинні бути спрямовані на розвиток практичних навичок та здатностей дітей з ТПМ. Наприклад, використання практичних вправ допоможе дітям більш якісно засвоювати знання та розвивати свої навички.
4. Розвиток мовлення: Для дітей з ТПМ важливо розвивати мовленнєві навички, тому матеріал повинен містити вправи з розвитку мовлення, розширення словникового запасу та розвитку граматичних навичок.
5. Інтеграція з іншими предметами: Для забезпечення максимальної ефективності навчання школярів з ТПМ важливо інтегрувати природознавчі знання з іншими предметами, наприклад, з математикою, літературою та іншими.

6. Поступовість та послідовність: Матеріал повинен бути структурованим, зрозумілим та послідовним. Природознавчі знання повинні надаватися поступово, зростаючою складністю та узагальненістю, щоб дитина мала можливість більш якісно засвоювати нові знання.
  7. Візуалізація матеріалу: Для дітей з ТПМ важливо використовувати візуальні матеріали (малюнки, фотографії, відео), які допомагають зрозуміти та запам'ятати новий матеріал.
  8. Доступність та релевантність: Природознавчі знання повинні бути доступними та релевантними для дітей з ТПМ. Важливо використовувати конкретні приклади з їхнього життя та навколишнього середовища, щоб дитина могла зрозуміти та зацікавитися навчальним матеріалом.
  9. Співпраця з батьками: При виборі змісту природознавчих знань для дітей з ТПМ важливо співпрацювати з їхніми батьками. Батьки можуть допомогти визначити індивідуальні потреби своєї дитини та запропонувати конкретні теми, які будуть корисні для розвитку її навичок та інтересів.
  10. Постійне оновлення матеріалу: Зміст природознавчих знань для навчання дітей з ТПМ повинен постійно оновлюватися, оскільки знання в галузі науки постійно розвиваються та змінюються. Важливо використовувати сучасні технології та методи навчання, щоб забезпечити ефективне та цікаве навчання для дітей з ТПМ.
6. Зміст роботи з ознайомлення школярів із ТПМ з живою і неживою природою відповідно до вікових можливостей школярів.
- Зміст роботи з ознайомлення школярів з ТПМ з живою і неживою природою повинен бути відповідним віковим можливостям дітей і враховувати їхні індивідуальні потреби та інтереси.

Для дітей молодшого дошкільного віку, важливо забезпечити ознайомлення з навколишнім середовищем і базовими поняттями про живу і неживу природу. Дитина повинна вивчати прості ідеї, такі як розрізнення між рослинами та тваринами, їхнім зовнішнім виглядом і функціями, а також розрізнення неживих об'єктів в природі, таких як каміння, вода та повітря.

Для дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів, корисно проводити більш розгорнуте вивчення живої і неживої природи. Діти повинні мати можливість досліджувати та вивчати природні явища, такі як погода, пори року, водойми, рослинність та тваринний світ. Також варто ознайомити дітей з екологічними проблемами та показати, як вони можуть сприяти збереженню довкілля.

Для старшокласників, можна забезпечити більш глибоке вивчення біології, фізики та хімії, включаючи дослідження різних видів тварин і рослин, теорії еволюції, понять фізики, таких як сила, рух та енергія, та основних хімічних процесів.

При роботі з дітьми з ТПМ, важливо використовувати доступні матеріали та засоби візуальної підтримки, такі як фотографії, малюнки та відео, щоб допомогти зрозуміти та запам'ятати нові поняття. Також можна використовувати ігри, експерименти та практичні вправи, щоб діти мали можливість бачити, чути, доторкатися та відчувати навколишній світ.

При вивченні живої природи важливо ознайомлювати дітей з основними групами тварин та їхніми особливостями. Для дітей з ТПМ, корисно використовувати картинки та моделі тварин, щоб допомогти їм зрозуміти, як вони виглядають та функціонують. Також можна використовувати звукові матеріали, такі як записи звуків тварин, щоб допомогти дітям розрізнити різні звуки та асоціювати їх з різними тваринами.

При вивченні неживої природи, важливо ознайомлювати дітей з різними природними ресурсами, такими як вода, повітря та ґрунт. Для дітей з ТПМ, можна використовувати візуальні

засоби, такі як картинки та моделі, щоб допомогти їм зрозуміти, які ресурси є найважливішими для життя, та як вони пов'язані між собою.

Важливо пам'ятати, що природознавство має бути навчальною темою, яка стимулює інтерес та розвиток дітей, а не джерелом стресу та фрустрації. Тому, при вивченні природознавства, дуже важливо дотримуватися педагогічних принципів, таких як індивідуалізація, диференціація та адаптація матеріалу до потреб та можливостей кожного учня, включаючи дітей з ТПМ (додатки).

7. Особливості проведення спостереження за живими об'єктами природи при ознайомленні з навколишнім світом школярів із порушеннями інтелекту.

Проведення спостережень за живими об'єктами природи є важливою складовою навчання дітей з порушеннями інтелекту. Однак, при цьому необхідно враховувати особливості таких учнів, а саме:

1. Забезпечення безпеки. Педагог повинен переконатися, що спостереження не стануть небезпечними для дитини з порушенням інтелекту. Для цього можна забезпечити додатковий нагляд або зменшити кількість учнів у групі.
2. Повільний темп. Дитині з порушенням інтелекту може знадобитися більше часу на сприйняття і аналіз інформації. Педагог повинен бути готовий до цього і надавати додатковий час, який буде необхідний для сприйняття матеріалу.
3. Використання спеціальних засобів. Для того, щоб сприяти сприйняттю матеріалу, можна використовувати спеціальні засоби, такі як лупи, макети та інші навчальні матеріали, які допоможуть учням з порушенням інтелекту краще зрозуміти навколишній світ.
4. Задіяння багатьох чуттів. При проведенні спостережень потрібно використовувати різноманітні засоби, щоб залучити багато чуттів. Наприклад, відчуття дотику, зір і

- звуку можуть допомогти учням з порушенням інтелекту краще сприйняти навколишній світ.
5. Створення структурованого середовища. Дитині з порушенням інтелекту може бути складно зосередитися на задачі, яку їй поставлено. Для зменшення цього ризику, педагог повинен створити структуроване середовище, яке допоможе учням зосередитися на навколишньому завданні та краще сприймати інформацію.
  6. Різноманітність завдань. Важливо, щоб завдання були різноманітні та відповідали різним рівням розвитку дитини з порушенням інтелекту. Це допоможе зберегти її зацікавленість та допоможе забезпечити більш успішне сприйняття інформації.
  7. Використання конкретних прикладів. Дитині з порушенням інтелекту може бути складно зрозуміти абстрактні поняття. Тому педагог повинен намагатися надавати конкретні приклади, щоб допомогти їй краще зрозуміти нову інформацію.
  8. Залучення до дії. Практичні завдання та вправи можуть бути корисними для дітей з порушенням інтелекту. Вони допоможуть учням побачити, як деякі процеси відбуваються у реальному житті та зрозуміти їх краще.
  9. Підхід до кожної дитини окремо. Кожна дитина з порушенням інтелекту має свої унікальні потреби та можливості. Педагог повинен збирати інформацію про кожну дитину та розробляти індивідуальний підхід до кожної з них (додаток 6).
- 8. Приклади дидактичних ігор природознавчого змісту для школярів з ТПМ різних вікових груп.**
1. «Що не належить до групи». Ця гра призначена для дітей молодшого шкільного віку і допомагає їм розвивати увагу та логічне мислення. Для гри вчитель підготує картки з зображеннями різних видів тварин і рослин. На кожній картці має бути зображено по три об'єкти, два з

яких належать до однієї групи, а третій не належить до цієї групи. Учні повинні визначити, який об'єкт не належить до групи та пояснити свій вибір.

2. «Екосистемні ланцюжки». Ця гра призначена для учнів старшого шкільного віку і допомагає їм зрозуміти взаємозв'язки між різними видами тварин та рослин в екосистемі. Для гри вчитель може підготувати картки з зображеннями різних видів тварин та рослин, а також описи їх харчових взаємодій. Учні повинні скласти екосистемний ланцюжок, починаючи з рослин, та використовуючи відповідні картки та описи.
3. «Збереження різноманітності». Ця гра призначена для учнів будь-якого віку і допомагає їм зрозуміти важливість збереження біорізноманітності. Для гри вчитель може підготувати картки з зображеннями різних видів тварин та рослин, а також описи загроз, які ставляться перед ними. Учні повинні зібрати якомога більше карток із зображеннями різноманітних видів тварин та рослин та відповісти на запитання про те, які загрози ставляться перед ними та як можна зберегти ці види.
4. «Дослідження місцевого середовища». Ця гра призначена для учнів середнього шкільного віку і допомагає їм поглибити знання про місцеве середовище та його екосистему. Для гри вчитель може запропонувати учням дослідити місцеве середовище (наприклад, парк, ліс або річку) та записати усі знайдені види тварин та рослин. Учні повинні також записати, які з них належать до загрозених видів та як можна зберегти їхню популяцію.
5. «Екологічний квест». Ця гра призначена для учнів будь-якого віку і допомагає їм закріпити знання про різноманітні види тварин та рослин, а також про проблеми екології. Для гри вчитель може підготувати запитання про різні види тварин та рослин, їхні звички, місця проживання та загрози, які ставляться перед ними. Учні повинні відповісти на запитання та зібрати якомога

більше балів. Можна також додати завдання на розвиток креативності, наприклад, зображення різних видів тварин або рослин.

Ці ігри можуть бути корисними для школярів з ТПМ, оскільки вони допомагають розвивати різні типи пам'яті та уваги, логічне мислення, креативність, а також збільшують мотивацію.

9. Приклади використання знакової дидактики при ознайомленні з природою школярів з ТПМ.

Знакова дидактика є важливим засобом в роботі з учнями з ТПМ. Ось кілька прикладів її використання при ознайомленні з природою для школярів з ТПМ:

1. *Використання символів для позначення різних видів тварин.* Під час ознайомлення з різними видами тварин, можна використовувати знаки або символи, щоб позначити кожен вид. Наприклад, картинки рибок можна позначити зображенням риби, а котів – зображенням kota. Це дозволяє учням легше зорієнтуватися в різних видів тварин і зрозуміти їхні особливості.
2. *Використання мапи для відображення місцевості.* Для вивчення місцевості та розташування різних видів тварин та рослин, можна використовувати мапу. Наприклад, на мапі можна позначити різні екосистеми, річки, ліси та інші місця, де можна зустріти різні види тварин та рослин. Це дозволяє учням краще зрозуміти, де саме можна зустріти різні види тварин та рослин та як вони пов'язані між собою.
3. *Використання діаграм для відображення структури екосистеми.* Для розуміння структури екосистеми та взаємозв'язків між різними видами тварин та рослин можна використовувати діаграму. Наприклад, діаграма харчових ланцюжків допоможе учням зрозуміти, як різні види тварин та рослин пов'язані між собою та як вони залежать один від одного. Це дозволяє учням краще зрозуміти, як зберігати різноманітність та зберігати баланс у природі.

10. При ознайомленні з природою для школярів з порушеннями інтелекту можуть використовуватися наступні види картин:

1. *Реалістичні картини.* Реалістичні картини є зображеннями природи, які створені на основі реальних об'єктів та сцен. Ці картини зазвичай відображають різноманітність природи та допомагають учням зрозуміти, як виглядають різні види тварин та рослин.
2. *Картини-ілюстрації.* Картини-ілюстрації є малюнками, які створені з метою допомогти учням зрозуміти різні поняття та концепції. Наприклад, картинки-ілюстрації можуть відображати різні частини рослин або тварин, різні екосистеми та інші важливі аспекти природи.
3. *Картинки з кольоровими блоками.* Картинки з кольоровими блоками є простим способом для ознайомлення учнів з різноманітністю природи. Ці картинки зазвичай складаються з різних блоків кольорів, які відображають різні частини та елементи природи. Наприклад, на картинках можна зображати різні види квітів, дерев та інших рослин.
4. *Картинки з геометричними фігурами.* Картинки з геометричними фігурами є ще одним способом для ознайомлення учнів з природою. Ці картинки відображають різні види тварин та рослин, але замість детального зображення використовуються геометричні фігури, щоб допомогти учням зрозуміти форму та структуру різних об'єктів.

11. Формування у школярів із ТПМ уявлень про час і тимчасових орієнтуваннях. Дослідження – фрагмент конспекту уроку.

У дітей із ЗПР недостатньо розвинені просторові уявлення: орієнтування в напрямках простору на протязі тривалого періоду відбувається на рівні практичних дій; часто виникають труднощі під час просторових уявлень, які тісно пов'язані

зі становленням конструктивного мислення, тому і формування уявлень даного виду у дітей із ЗПР також має свої особливості. Найкраще сприймаються та запам'ятовуються ті об'єкти, які мають привабливі для дітей функціональні ознаки.

Недостатня сформованість просторово-часових уявлень у дошкільників обов'язково буде позначатися на формуванні повноцінного зв'язного мовлення, а у школярів – на розвиток навичок читання і письма. Адже для оволодіння листом дитині необхідно навчитися взаємно трансформувати просторову послідовність – графічних знаків і тимчасову – звукових комплексів. Таким чином, часовий і просторовий аспекти сприйняття і відтворення мови не можуть бути роз'єднані.

Діти з проблемами в засвоєнні тимчасових уявлень зазнають труднощів при позначенні основних одиниць часу і періодів людського віку. При цьому, якщо слова називають категорії, що істотно розрізняються за зовнішніми ознаками («зима – літо», «день – ніч»), помилок не допускається. Але, якщо відмінності не настільки яскраво виражені («весна – осінь», «вечір – ранок»), виникають значні труднощі. Проблеми з'являються при розрізненні схожих в розумінні дітей описів («птахи прилітають – птахи відлітають», «листя опадає – листя проростають», «день прибуває – день убуває», «сонце сходить – сонце заходить»). Це пов'язано зі складнощами виділення в структурі слова і диференціації приставок, що мають просторове значення. Дітям стає не зрозуміло, наприклад, куди полетіли птахи. Ясно лише те, що вони переміщуються.

Чи не менше складнощів викликає формування навички визначення часу по механічному годиннику. Причому навіть серйозну увагу до проблеми часто довго не дозволяє автоматизувати придбаний навик. Досить поширені і у дошкільнят, і у школярів помилки при визначенні і співвідношенні віку і ролей в сім'ї. Недостатньо розвинена орієнтування в часі, в дошкільному віці виявлялася в помилках граматичного оформлення усного мовлення.

Орієнтування в горизонтальних напрямках («ззаду – спереду», «вперед – назад») страждає більше, ніж у вертикальних («вгорі – вниз», «зверху – знизу», «над – під»). Найбільш яскравою відмінною рисою дітей з ТПМ є нездатність опанувати поняттями «зліва – справа», «лівий – правий», «ліво – право».

Наведемо приклад фрагменту уроку.

Мета уроку: формування предметних моментів: актуалізувати знання учнів з теми «уявлень про час і тимчасових орієнтуваннях», формувати вміння та навички визначати тривалість доби, орієнтуватися за годинником: називання цілих годин розвивати пам'ять, увагу, логічне мислення; формування ключових моментів: уміння вчитися, розвивати вміння планувати свої дії, розвивати пізнавальний інтерес, самостійність мислення.

«ДЕ ПОДЗВОНИЛИ?»

Мета:

- Вчити швидко орієнтуватися.
- Розвивати увагу.

Посібники: дзвіночок.

Хід: Діти стоять у колі. У середину вихователь виводить дитину зав'язує їй очі хусточкою. Комусь з дітей, які стоять у колі, педагог пропонує подзвонити. Дитина, в якій зав'язані очі, показує рукою, звідки долинав звук.

«ЗНАЙДИ ПРАПОРЕЦЬ?»

Мета:

- Вчити орієнтуватися в просторі.
- Розвивати спостережливість.

Посібники: прапорці.

Хід: Вихователь тримає два прапорці і звертається до дітей: «Ось у мене в руці два маленькі прапорці. Не дивіться, я прохаю». Діти заплющують очі. Вихователь продовжує: «У куцах їх захо-

ваю, Хто один хоч прапорець відшукає – той молодець». Вихователь ховає прапорці за межі стежки (за дерево або кущ) і каже: «А тепер ті прапорці, що тримала я в руці, розшукати дозволяю!».

«ЗНАЙДИ, ДЕ ЗАХОВАНО»

Мета: виховувати спостережливість, витримку, уміння орієнтуватися в просторі.

Хід: Діти стоять у шерензі на одному боці майданчика (зали). Вихователь показує дітям брязкальце, м'ячик або кубик.

Вихователь:

*Зараз будемо ми грати,
Іграшки будем шукати.*

Вихователь пропонує дітям заплющити очі, а сам ховає предмет, після чого промовляє:

*Діти, очі відкривайте –
І шукати починайте.*

Діти розплющують очі та починають шукати предмет.

«Я ВЕСЕЛИЙ ЧАРІВНИК»

Мета: розвивати у дітей мислення, увагу; формувати вміння орієнтуватися в просторі.

Матеріали: «чарівна паличка».

Хід гри: Вихователь піднімає «чарівну паличку» і промовляє:

*Я веселий чарівник,
Перетворювати звик.
Щойно ви були дітьми,
А тепер ви...*

(літаки, м'ячики, ляльки, кульки, їжаки)!

Діти імітують рухи названих тварин, іграшок.

*Раз, два, три,
Біля шафи замри!*

(Біля столу, на стільці, на килимі тощо.)

Діти зграйкою перебігають у назване місце.

«ПОРИ РОКУ»

Мета: Закріплювати уявлення про пори року і місяцях осені.

Матеріали: модель пори року.

Хід: Вихователь показує дітям модель «Пори року»: квадрат, розділений на 4 частини (пори року), забарвлені в червоний, зелений, блакитний і жовтий кольори. Жовтої сектор розділений ще на 3 частини, забарвлені в світло-жовтий, жовтий і жовто-коричневий.

Вихователь запитує у дітей: «Скільки всього пір року? Назвіть їх по порядку».

«ЗАЙЧИК І ДОЩ»

Наочний матеріал: настільний або магнітний театр.

Текст:

Сидить зайчик на галявині,

гріється на сонці

(ліс, галявина, зайчик, сонце).

Але ось хмара набігла,

хмара сонечко закрила (закрити сонце хмарою). Зайчик сховався в кущі. Під кущем сухо, не намокне у зайця шубка.

Запитання до дітей:

- Де сидів зайчик?
- Чому зайчик сховався під кущик?

Ознайомлення дітей з ТПМ з видами та властивостями матеріалів. Експеримент – фрагмент конспекту уроку.

Розвиток психіки дитини з вадами мовлення підпорядковується в основному тим же закономірностям, що і розвиток психіки дитини в нормі. Відповідно до концепції Л. С. Виготського про загальні і специфічні закономірності розвитку аномальних дітей в структурі мовного дефекту дітей з ТПМ насамперед слід виділити загальне, властиве всім дітям з системним недорозвиненням мовлення, а потім специфічне, характерне лише певним їх групам. Співвідношення загальних і специфічних закономірностей мовного розвитку дошкільнят з ТПМ може стати причиною характерних особливостей структури мовного дефекту, що обумовлює необхідність здійснення диференційованого підходу в процесі комплексної корекційно-освітньої роботи.

При роботі з дітьми з ТПМ треба враховувати:

- 1) індивідуальні потреби дитини з важкими порушеннями мовлення, пов'язані з його життєвою ситуацією і станом здоров'я, що визначають особливі умови отримання ними освіти (далі – особливі освітні потреби), індивідуальні потреби дітей з важкими порушеннями мовлення.
- 2) вікова адекватність дошкільної освіти (відповідність умов, вимог, методів віку і особливостям розвитку);
- 3) побудова освітньої діяльності на основі індивідуальних особливостей кожної дитини, коли сама дитина стає суб'єктом освіти;
- 4) можливості освоєння дитиною з порушенням мовлення програми на різних етапах її реалізації;
- 5) спеціальні умови для отримання освіти дітьми з ТПМ, в тому числі використання спеціальних методів, методичних посібників і дидактичних матеріалів, проведення групових та індивідуальних корекційних занять і здійснення кваліфікованої корекції порушень їх розвитку.

Мовний матеріал розташовується в межах однієї лексичної теми незалежно від виду діяльності. після засвоєння мате-

ріалу першого концентра вихованці повинні вміти спілкуватися в межах цієї теми. Кожен наступний концентр передбачає закріплення вивченого матеріалу і оволодіння новими знаннями. Відбір мовного матеріалу в рамках концентрації здійснюється відповідно до різними видами мовленнєвої діяльності. У межах концентрів виділяються мікроконцентри, що мають конкретну мету. Характерні ознаки мікроконцентрів – обмеженість межами одного виду вправ, проста структура операцій, невелика кількість, відносна нетривалість, отримання результатів відразу ж після закінчення роботи.

Циклічність в навчальному процесі надзвичайно важлива для закріплення освоєного матеріалу. Це має особливо велике значення для дітей зі зниженою мнемическою діяльністю і недостатнім контролем поведінки. Дотримання цього принципу обумовлює: 1) високу вмотивованість мовного спілкування; 2) доступність матеріалу, який розташовується відповідно до загально дидактичним вимогою «від легкого до важкого», від уже засвоєного до нового.

Використання на заняттях різних прийомів інтенсифікації (створення проблемних ситуацій, участь у рольових іграх, застосування засобів наочності), а також аудіовізуальних методів навчання, мнемотехніки, психокорекції та ін.

Запитання і завдання

1. У чому полягає корекційно-освітнє значення ознайомлення з природою для дітей з ТПМ дошкільного віку?
2. Які труднощі відчувають діти з ТПМ при засвоєнні природознавчих знань?
3. Перелічіть і охарактеризуйте завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дітей із ТПМ з об'єктами і явищами природи.
4. Які принципи визначають відбір змісту природознавчих знань для навчання дошкільнят з ТПМ?

5. Охарактеризуйте зміст роботи з ознайомлення дітей із ТПМ з живою і неживою природою відповідно до вікових групами дітей.
6. У чому полягають особливості проведення спостереження за живими об'єктами природи при ознайомленні з навколишнім середовищем дошкільнят з порушеннями інтелекту?
7. Розробіть детальний конспект заняття з ознайомлення з природою дошкільнят з ТПМ на тему «Спостереження за...». Рік навчання – за вибором.
8. Наведіть приклади дидактичних ігор природознавчого змісту для дошкільнят з ТПМ різних вікових груп.
9. Наведіть приклади використання сюжетно-образних іграшок при ознайомленні з природою дошкільнят з ТПМ.
10. Які види картин використовуються при ознайомленні з природою дошкільнят з порушеннями інтелекту?
11. Розробіть конспект проведення екскурсії в природу з дітьми з особливими освітніми потребами (клас за вибором).

Література

1. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В. Корекційно-виховна діяльність педагога у сучасних закладах освіти: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
2. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В., Кисличенко В. А., Білюк О. Г., Берегова М. І., Борулько Д. М., Іванова Т. М. Технологізація навчально-корекційної та корекційно-виховної діяльності педагогів: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
3. Середа І. В., Кисличенко В. А. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з курсу. Частина І. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 164 с.
4. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей

із тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина I. Миколаїв: Іліон, 2021. 150 с.

5. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина I. Миколаїв: Іліон, 2021. 136 с.

6. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей із тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 150 с.

7. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 200 с.

8. Сікарчук Н. Д. Словникова робота, як напрям розвитку мовлення у дітей з моторною алалією. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»: зб. наук. праць.* К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 14. С. 144–146.

9. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. 2 вид. К.: Вища школа, 2000.

10. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. К.: Актуальна освіта, 2007. 119 с.

11. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3 вид., перероб. та доп. К.: Слово, 2014. 672 с.

12. Шеремет М. К., Пахомова Н. Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навч.-метод. посіб. К.: Знання, 2009. 250 с.

Розділ 2

ПРАКТИКУМ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ПРИРОДНИЧИМ ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1

Тема: Завдання і зміст роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем дітей з інтелектуальними порушеннями.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Завдання корекційно-педагогічної роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем дошкільнят.
2. Зміст роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем. Спеціальні методи і прийоми.

Методичне завдання:

- Розробіть дидактичну гру (форма за власним вибором) для роботи з ознайомлення дошкільнят із ООП з навколишнім середовищем світом (вікова група за власним вибором).

Інформаційні джерела:

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

Практичне заняття 2

Тема: Організація педагогічної роботи з ознайомлення дітей з природою в спеціальному дошкільному закладі.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Особливості організації навчання.
2. Ведення спостережень за календарем.
3. Форми роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем дітей із ТПМ.

Питання:

1. Чим обумовлені труднощі використання методу спостереження у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями?
2. Розкрийте ефективність використання екскурсії як одного з методів роботи по ознайомленню з навколишнім середовищем дітей із ТПМ.

Методичне завдання:

1. Складіть перелік вимог до організації спостереження при використанні його в якості методу навчання дітей з інтелектуальними порушеннями?
2. Розробіть правила організації та вимоги до проведення екскурсії (Сценарій, план, етапи, тощо).

Інформаційні джерела:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

Практичне заняття 3

Тема: Методика роботи з картинкою при ознайомленні з навколишнім середовищем світом.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Завдання використання картинок на занятті з ознайомлення з навколишнім середовищем в спеціальних закладах.
2. Методика роботи з картинкою на занятті з ознайомлення з навколишнім середовищем з дітьми з ТПМ.
3. Вимоги до проведення бесіди.

Питання:

1. У чому полягають особливості використання картин в якості методу навчання розумово відсталих дошкільнят при ознайомленні з навколишнім середовищем?
2. Для вирішення яких дидактичних завдань використовується в корекційно-педагогічному процесі спеціального дошкільного закладу картини?
3. У якій послідовності слід ставити запитання в бесіді при розгляданні картини?
4. В чому полягає різниця у використанні картин для ознайомлення розумово відсталих дітей з оточуючим на різних вікових ступенях?

5. Чому при ознайомленні з навколишнім середовищем світом у розумово відсталих дошкільнят ускладнене використання словесних методів?

Методичне завдання:

1. Розробіть тематику планових та епізодичних спостережень з дошкільнятами з ООП 1-го року навчання.
2. Розробіть фрагмент заняття з ознайомлення з навколишнім середовищем «Розглядання картини ...». Тема й рік навчання – за вибором.

Інформаційні джерела:

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

Практичне заняття 4

Тема: Виховання пізнавальної активності у дітей із ТПМ при ознайомленні з навколишнім середовищем.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Завдання розумового виховання дошкільнят з порушенням інтелекту.
2. Можливості використання занять по ознайомленню з навколишнім середовищем для розвитку мислення (засобів розумової діяльності).

Питання:

1. Визначте психолого-педагогічні особливості розвитку дітей дошкільного віку з ТПМ
2. Розвиток відчуттів, сприймання, уявлень на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем світом.
3. Виховання спостережливості та допитливості у дітей з порушеннями інтелекту.

Методичне завдання:

- Підібрати дидактичні ігри, завдання і прийоми з розвитку пізнавальних процесів на заняттях з ознайомлення з

навколишнім середовищем світом для розумово відсталих дошкільнят.

Інформаційні джерела:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

Практичне заняття 5

Тема: Завдання, методи, зміст роботи та структура заняття з ознайомлення дітей із ТПМ з природою.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Значення і завдання роботи з ознайомлення дітей з ТПМ з живою природою.
2. Зміст природознавчих знань у програмі виховання і навчання дітей з порушеннями інтелекту.
3. Методи та форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом. <https://www.youtube.com/watch?v=OPDxjH63Pig>
4. Ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з об'єктами і явищами неживої природи.
5. Формування уявлень про сезонні зміни в природі.
6. Дидактичні ігри природознавчого змісту.
7. Розумове виховання дошкільнят при ознайомленні з природою.

Методичне завдання:

1. Розробіть детальний конспект заняття по ознайомленню з природою дітей з інтелектуальними порушеннями на тему «Спостереження за ...». Рік навчання – за вибором.
2. Розробіть конспект проведення екскурсії у природу дітей з інтелектуальними порушеннями старшої або підготовчої групи.
3. Наведіть приклади дитячих елементарних дослідів (експериментів), які можна провести з дітьми з особливими освітніми потребами у живій природі? (Додаток 8).

Інформаційні джерела:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=deL5gEZt35o>

ПЛАНИ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ

Лабораторна робота 1

Тема: Завдання, методи, зміст роботи та структура заняття з ознайомлення дітей із ТПМ з (живою, неживою) природою.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Робота з нормативними чинними програмами розвитку дітей (порівняльний аналіз за покликанням).
2. Значення і завдання роботи з ознайомлення дітей із ТПМ з живою природою. Спостереження. Вимірювання. Експеримент.
3. Зміст природознавчих знань у програмі виховання і навчання дошкільнят із ООП.
4. Методи та форми ознайомлення дітей з тваринним і рослинним світом.

Інформаційні джерела:

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>

Лабораторна робота 2

Тема: Завдання, методи, зміст та структура заняття з ознайомлення дітей з ТПМ з предметним світом, створеним людиною.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Сенсорне виховання та формування елементів логічного мислення при ознайомленні дітей з ТПМ з послідовністю і причинністю явищ природи або суспільних явищ.
2. Методи вивчення природи
3. Методика ознайомлення школярів із ООП з назвами та призначенням предметів.

Завдання:

1. Розробіть Експеримент – фрагмент конспекту уроку для дітей із ООП молодшого шкільного віку.
2. Розробіть фрагмент Дослідження – фрагмент конспекту уроку з ознайомлення дітей із ООП молодшого шкільного віку з предметами у межах однієї теми.
3. Розробіть Картки для індивідуальної роботи. Робота із знаковою наочною.

Рік навчання – на вибір.

Література: за власним вибором.

Інформаційні джерела:

1. <https://www.google.com/search> Пізнаю природу.
2. Методи й інструменти природодослідника.

Лабораторна робота 3

Тема: Завдання, методи, зміст та структура заняття з ознайомлення дітей із ООП з явищами соціального життя.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Зміст суспільствозначущих знань у програмі виховання і навчання розумово відсталих дошкільників. Завдання навчання дітей різних вікових груп.
2. Формування у дітей первинних уявлень про себе, своє становище в суспільстві.
3. Формування уявлень про взаємовідносини і взаємозв'язки людей найближчого оточення.
4. Ознайомлення дітей із ООП з трудовою діяльністю дорослих та її суспільною значущістю.

5. Формування елементарних уявлень про деякі громадські установи та їх роль в житті і діяльності дітей. Я у Місті. Транспорт.

Питання:

1. Розкрийте зміст поняття «соціальні явища», «соціалізація» та «соціальна адаптація» аномальних дітей шкільного віку, перерахуйте шляхи і засоби їх досягнення, стосовно до виховання і навчання дітей із ООП шкільного віку.
2. Обґрунтуйте необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи з ознайомлення розумово відсталих дошкільників з соціальними явищами. Перерахуйте завдання роботи.

Методичне завдання:

1. Наведіть приклади ігор і вправ, що закріплюють уявлення дітей із ООП про себе, однолітків, людей з найближчого оточення. (1-й рік навчання).
2. Розробіть конспект заняття з формування узагальнюючого поняття «Транспорт» для дітей із ТПМ 3-го класу.

Рекомендована література:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2004. С. 56–72.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2010. С. 20–30.
3. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. С. 59–78.
4. Кудрявцев Т. В. Проблемне навчання: джерела, сутність, перспективи. М.: Знання, 1991. 80 с.

Лабораторна робота 4

Тема: Методика ознайомлення з громадськими установами.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Завдання, зміст та методи ознайомлення з громадськими установами дітей молодшого шкільного віку з ТПМ.

2. Методика ознайомлення з громадськими установами дітей молодшого шкільного з ТПМ.

Питання:

1. Формування елементарних уявлень про деякі суспільні заклади та їх роль у житті і діяльності людей (об'єкти суспільного призначення: магазин, лікарня, школа, бібліотека, пошта, театр, дитячий садок, тощо).
2. Формування уявлень про свята як явища суспільного життя.
3. Роль знань про соціальні явища для формування особистості розумово відсталої дитини: уявлення про моральні норми, людські почуття, взаємовідносини, виховання любові до Батьківщини.

Методичне завдання:

1. Конспекти заняття по ознайомленню школярів із ТПМ із соціальними явищами, на яких вирішувалися завдання формування правильної поведінки в громадських місцях.
2. Наведіть приклади свят і розваг у спеціальному закладі для дітей із ООП різних вікових груп. Визначте пізнавально-дидактичне, виховне та корекційне значення кожного.

Рекомендована література:

1. Артемова Л. В. Ознайомлення з навколишньою дійсністю – засіб збагачення ігор дітей. К.: Рад. школа, 1977.
2. Богуш А. М., Орланова Н. П., Зеленко Н. І., Лихолетова З. К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім середовищем у дошкільному закладі. К.: Вища школа, 1992. 414 с.
3. Виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку: Проект програми. К., 1996.
4. Концепція спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними пинами в Україні на найближчі роки та перспективу. Київ, 1995.
5. Янківська О. П. Дидактичні ігри в дитячому садку. К.: Рад. школа, 1985.

Лабораторна робота 5

Тема: Особливості організації проблемного навчання на предметних уроках природознавства.

План (Платформа: Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber).

1. Пошукові завдання як невід’ємна складова при викладанні природознавства молодшим школярам.
2. Аналіз уроку. <https://naurok.com.ua/priklad-povnogo-analizu-uroku-11337.html>
3. Критерії оцінювання учнів з інтелектуальними порушеннями. <https://nus.org.ua/articles/yak-otsinyuvaty-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/>

Питання:

- Засоби організації проблемного навчання на предметних уроках природознавства для дітей із ТПМ.

Завдання:

- Конструювання уроків природознавства. Розробіть детальні конспекти з чіткою дидактичною структурою та корекційно-педагогічним змістом матеріалу для корекційно-виховної роботи з дітьми з ТПМ. (Теми уроків: 1. Природа. 2. Суспільство. 3. Людина) на власний вибір.

Рекомендована література:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2004. С. 56–72.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2010. С. 20–30.
3. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. С. 59–78.
4. Кудрявцев Т. В. Проблемне навчання: джерела, сутність, перспективи. М.: Знання, 1991. 80 с.

Розділ 3

ДІАГНОСТИКА ЗНАНЬ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «Спеціальна методика ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям»

Тестові завдання, контрольні роботи, відео-виступи, відео-доповіді представлені у додатках: Viber, WhatsApp, Telegram; на організованих вебінарах (Moodle, Zoom, Telegram, Google Meet, Viber.); у Google-формах, або завантажені у системи дистанційної освіти Moodle, Coursera тощо.

1. Теоретичною основою методики ознайомлення дошкільнят із соціальним світом є результати досліджень у галузі...:
  - а) дошкільньої психології;
  - б) дошкільньої педагогіки;
  - в) соціальної психології;
  - г) соціальної педагогіки;
  - д) усі відповіді правильні.
2. Сучасні наукові дослідження з ознайомлення дітей із соціальним світом дозволяють педагогові зробити вибір між рядом освітніх альтернатив. Знайдіть зайву відповідь.
  - а) Можливістю здійснення соціально-морального та етнокультурного виховання через ознайомлення дітей із мистецтвом;
  - б) можливістю здійснення соціально-морального та етнокультурного виховання у процесі опанування дітьми основ традицій народної культури і сімейного виховання;
  - в) соціалізацією дітей з орієнтацією на вітчизняні духовно-моральні ідеали;
  - г) ознайомленням вихованців із красою рідної природи і підсиленням краєзнавчого напрямку роботи у ДНЗ;

- д) засвоєнням норм моралі і формуванням колективістської свідомості. Ознайомлення із соціальним світом.
3. Роль гри в ознайомленні дошкільнят із соціальним світом полягає у...:
- а) засвоєнні основних векторів людських взаємин;
  - б) формуванні уявлень дітей про труд, дорослих;
  - в) формуванні комунікативних умінь;
  - г) формуванні умінь користуватися матеріалом;
  - д) розвитку уяви.
4. Знайдіть групу методів, не спрямованих на ознайомлення дошкільнят із соціальним світом:
- а) методи активізації пізнавальної активності дітей;
  - б) репродуктивні методи;
  - в) методу активізації емоційного розвитку;
  - г) методи, які сприяють інтеграції різних видів дитячої діяльності;
  - д) методи корекції та регуляції соціальних взаємин.
5. Вкажіть роль сюжетно-рольової гри у соціальному розвитку дошкільника?
- а) Гра формує початкові форми самоконтролю, самооцінки, організованості, міжособистісних стосунків дітей;
  - б) у грі дитина оволодіває довільними рухами;
  - в) дитина засвоює правила поведінки дорослих;
  - г) гра вчить виконувати дії з предметами;
  - д) діти вчаться розв'язувати конфлікти.
6. Знання вікових психологічних особливостей соціального розвитку дітей допомагають педагогові-вихователів:
- а) діагностувати рівень соціального розвитку;
  - б) адекватно оцінювати поведінку дітей у групі однолітків;
  - в) організовувати колективну роботу;
  - г) розробляти методичні рекомендації для батьків;
  - д) усі відповіді правильні.
7. Природа використовується як засіб для:
- а) ознайомлення з навколишнім середовищем світом;

- б) формування початкових уявлень про навколишній світ;
  - в) всебічного розвитку дітей;
  - г) фізичного розвитку дітей;
  - д) розумового розвитку дітей.
8. Принцип науковості під час ознайомлення дітей із природою означає, що...:
- а) заняття повинні мати інтегрований характер;
  - б) необхідно застосовувати елементарну пошукову діяльність;
  - в) необхідно давати достовірні знання дітям з усіх галузей наук, але адаптовані для віку дітей;
  - г) слід використовувати на заняттях якомога більше наочності;
  - д) усі відповіді є правильними.
9. Сезонними об'єктами куточку природи можуть бути:
- а) декоративні птахи;
  - б) квіткова розсада;
  - в) рибки в акваріумі;
  - г) кімнатні рослини;
  - д) город на вікні.
10. Об'єкти куточку природи, рекомендовані для утримання в усіх групах ДНЗ:
- а) папуга;
  - б) хом'як;
  - в) морська свинка;
  - г) черепаха;
  - д) кімнатні рослини.
11. Елементом екологорозвивального предметного середовища не може бути:
- а) мініферма;
  - б) акваріум;
  - в) кімнатні рослини;
  - г) город на вікні;
  - д) куточок природи.
12. Екологорозвивальне предметне середовище у ДНЗ має сприяти:
- а) пізнавальному розвитку дітей;
  - б) еколого-естетичному розвитку;
  - в) формуванню моральних якостей;
  - г) формуванню екологічно грамотної поведінки;
  - д) усі відповіді є правильними в сукупності.

13. У яких групах ДНЗ проводяться порівняльні спостереження за об'єктами природи?
- а) у молодшій групі;
  - б) у середній і старшій групах;
  - в) починаючи тільки зі старшої групи;
  - г) у молодшій і середній групах;
  - д) в усіх групах дитячого садочка.
14. Однією з форм екологічної освіти є:
- а) екскурсія у природу;
  - б) бесіда;
  - в) дидактична гра;
  - г) читання книг;
  - д) розглядання ілюстрацій про природу.
15. Екскурсія – це...:
- а) прогулянка за межі дитячого садочка;
  - б) засіб ознайомлення з природою;
  - в) особлива форма заняття;
  - г) похід на природу;
  - д) прийом екологічної освіти.
16. Найбільш традиційними екологічними просторами як формами організації зеленої зони у дитячому садочку є...:
- а) куточки природи;
  - б) музеї природи;
  - в) екологічний клас;
  - г) лабораторія;
  - д) мініферма.
17. Спостереження – провідний метод у системі екологічного виховання, який...:
- а) забезпечує безпосередній контакт дітей із природою;
  - б) сприяє фізичному розвитку кожної дитини;
  - в) розвиває сенсоріку дітей;
  - г) формує навички поведінки у природі;
  - д) усі відповіді правильні.
18. Напрямки спецметодики я і Україна (викресли зайве):
- а) ознайомлення з живою природою та її явищами;
  - б) ознайомлення з предметним світом;

- в) ознайомлення з явищами соціального життя;
  - г) ознайомлення з числовим рядом;
  - д) ознайомлення з неживою природою та її явищами.
19. Форми організації навчання для ознайомлення з природою (викресли зайве):
- а) заняття;
  - б) екскурсії;
  - в) цільові звичайні прогулянки;
  - г) робота в куточку природи, на зеленій ділянці;
  - д) гімнастика.
20. До якого напрямку спецметодики я і Україна належить формування уявлень про себе:
- а) ознайомлення з живою природою та її явищами,
  - б) ознайомлення з предметним світом;
  - в) ознайомлення з явищами соціального життя;
  - г) ознайомлення з громадськими установами;
  - д) ознайомлення з неживою природою та її явищами.

**Орієнтовний перелік питань до екзамену
зі спеціальної методики ознайомлення
з природничим та суспільним довкіллям**

Тема: Вступ. Завдання, зміст і методи ознайомлення з предметами та явищами оточуючого світу.

1. Охарактеризуйте особливості уявлень дошкільників з інтелектуальними порушеннями про предмети та явища навколишньої дійсності.
2. У чому полягає корекційно-розвивальне значення роботи по ознайомленню дошкільників з інтелектуальними порушеннями з навколишнім світом?
3. У силу яких причин у дітей з інтелектуальними порушеннями утруднено формування правильних уявлень про навколишній світ?
4. Охарактеризуйте завдання корекційно-педагогічної роботи з ознайомленню дошкільнят із ООП з оточуючими.

5. Проаналізуйте розділ «Ознайомлення з навколишнім» програми виховання і навчання дошкільнят з інтелектуальними порушеннями.
6. Що входить в зміст роботи з ознайомлення дошкільнят з інтелектуальними порушеннями з оточуючим?
7. Розкрийте взаємозв'язок у роботі з ознайомлення з навколишнім і розвитку мовлення дошкільнят із ТПМ.
8. Які методи навчання використовуються при ознайомленні дошкільнят із ТПМ з навколишнім?
9. Які психічні процеси беруть участь у діяльності спостереження?
10. Чим обумовлені труднощі використання методу спостереження в роботі з дошкільнят з інтелектуальними порушеннями?
11. Яким вимогам має відповідати спостереження при використанні його як методу навчання дошкільнят з інтелектуальними порушеннями?
12. Перелічте прийоми, що сприяють активізації розумової діяльності дітей у процесі спостереження.
13. У чому полягають особливості використання картин в якості методу навчання дошкільнят з інтелектуальними порушеннями при ознайомленні з навколишнім?
14. Для вирішення яких дидактичних завдань використовується в корекційно-педагогічному процесі спеціального дошкільного закладу картини?
15. У якій послідовності слід задавати питання в бесіді при розгляданні картини?
16. В чому полягає різниця у використанні картин для ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з навколишнім на різних вікових ступенях?
17. Чому при ознайомленні з навколишнім у дітей з інтелектуальними порушеннями утруднено використання словесних методів?
18. Охарактеризуйте особливості проведення бесіди з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

19. Розробіть тематику планових і епізодичних спостережень дітей з інтелектуальними порушеннями 1-го року навчання.
20. Розробіть фрагмент заняття з ознайомлення з навколишнім «Розглядання картини ...». Тема і рік навчання – за вибором.

Тема: *Організація роботи у спеціальному дошкільному закладі.*

1. Назвіть види діяльності дитини дошкільного віку.
2. Які передумови необхідні для того, щоб діяльність в дошкільному віці розвивалася нормально?
3. Як формуються передумови ігрової діяльності на першому році навчання дітей із порушеннями інтелекту?
4. Яка принципова відмінність у формуванні діяльності дітей з порушеннями інтелекту від дітей у нормі?
5. Визначте шляхи формування ігрової діяльності у дошкільників з порушеннями інтелекту.
6. Охарактеризуйте етапи формування ігрової діяльності у дошкільників з порушеннями інтелекту.
7. Розкрийте особливості методики формування діяльності дітей в спеціальному дошкільному закладі.
8. Розкрийте методичні прийоми формування ігрової діяльності дітей в спеціальному дошкільному закладі.

Тема: *Ознайомлення дошкільників з ТПМ с предметним світом, створеним людиною.*

1. Обґрунтуйте необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами.
2. Перерахуйте завдання ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами.
3. Охарактеризуйте види занять по ознайомленню дошкільнят з предметами і виділіть характерні особливості їх проведення.
4. Наведіть приклади дидактичних ігор та вправ з ознайомлення з предметами для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп.

5. Яким чином можна розвивати предметні дії дітей з інтелектуальними порушеннями на заняттях з ознайомлення з навколишнім?
6. Розкрийте можливості вирішення задач по сенсорному вихованню дошкільників із ТПМ в процесі ознайомлення з предметним світом.
7. Наведіть приклад заняття з формування родових узагальнень про предмети у дітей з інтелектуальними порушеннями.
8. У чому полягає корекційна значення роботи по ознайомленню дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами?
9. Розробіть план-конспект заняття з навчання дітей з інтелектуальними порушеннями порівнянні предметів.
10. Розробіть фрагмент перспективного планування занять з ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з предметами в межах однієї теми. Рік навчання – за вибором.

Тема: *Ознайомлення розумово відсталих дітей із соціальними явищами.*

1. Розкрийте зміст поняття «соціальні явища» стосовно до виховання і навчання дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку.
2. Обґрунтуйте необхідність цілеспрямованої корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню дошкільників із ТПМ з соціальними явищами. Перерахуйте завдання роботи.
3. Наведіть приклади ігор та вправ, що закріплюють уявлення дошкільнят із ТПМ про себе, однолітків, людей найближчого оточення. (1-й рік навчання).
4. Розробіть конспекти спостереження за працею дорослих для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп.
5. Наведіть приклади дидактичних і сюжетно-рольових ігор, що закріплюють уявлення дітей з інтелектуальними

- порушеннями про трудову діяльність людей і її суспільної значущості.
6. Розробіть конспект заняття з формування узагальнюючого поняття «Транспорт» для дітей з інтелектуальними порушеннями 3-го року навчання.
  7. Про які установи громадського призначення і в якому обов'язку повинні мати уявлення дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку?
  8. Розкрийте сенс понять «соціалізація» та «соціальна адаптація» аномальних дітей дошкільного віку, перерахуйте шляхи і засоби їх досягнення.
  9. Конспекти заняття з ознайомлення дітей з інтелектуальними порушеннями з соціальними явищами, на яких вирішувалися б завдання формування правильної поведінки в громадських місцях.
  10. Наведіть приклади свят і розваг у спеціальному дошкільному закладі для дітей з інтелектуальними порушеннями різних вікових груп. Визначте пізнавально-дидактичну, виховну і корекційну значення кожного.

Тема: *Методика ознайомлення дітей із ТПМ із природою.*

1. У чому полягає корекційно-освітнє значення ознайомлення з природою для дітей з ТПМ шкільного віку?
2. Які труднощі відчувають діти із ТПМ при засвоєнні природознавчих знань?
3. Перелічіть і охарактеризуйте завдання корекційно-педагогічної роботи по ознайомленню школярів із ТПМ з об'єктами і явищами природи.
4. Які принципи визначають відбір змісту природознавчих знань для навчання школярів із ТПМ?
5. Охарактеризуйте зміст роботи з ознайомлення школярів з ТПМ з живою і неживою природою відповідно до вікових особливостей дітей.
6. У чому полягають особливості проведення спостереження за живими об'єктами природи при ознайомленні з навколишнім школярів із порушеннями інтелекту?

7. Розробіть детальний конспект заняття з ознайомлення з природою школярів із ТПМ на тему «Спостереження за ...». Рік навчання – за вибором.
8. Наведіть приклади дидактичних ігор природознавчого змісту для школярів із ТПМ різних вікових груп.
9. Наведіть приклади використання сюжетно-образних іграшок при ознайомленні з природою школярів із ТПМ.
10. Які види картин використовуються при ознайомленні з природою школярів із порушеннями інтелекту?
11. Розробіть конспект проведення екскурсії в природу з школярами із ТПМ перший або другий класи.
12. Наведіть приклади свят і розваг у спеціальному шкільному закладі для розумово відсталих дітей різних класів. Визначте пізнавально-дидактичне, виховне і корекційне значення кожного свята або розваги.

**ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ З ТЕМИ
«Формування екологічної культури дошкільнят»**

1. Виховання людини, здатної жити в соціальних умовах, які постійно змінюються є:
а) соціальними;   в) психологічними передумовами.
б) культурними;
2. Через пріоритет позитивних ідей, фактів і дій у процесі розв'язування проблем довкілля, а також через усвідомлення кожною особистістю необхідності збереження природного середовища й своєї реальної активної участі в цьому проявляється:
а) принцип золоті середини; в) принцип гармонії.
б) принцип оптимізму;
3. «Впливати на інших можна лише через себе» – це суть принципу:
а) гармонії;   б) золоті середини;   в) оптимізму.

4. У формуванні цілісної людської свідомості й багатовимірності мислення полягають:
  - а) економічні;
  - б) психофізичні;
  - в) психологічні передумови нової системи освіти.
5. У відтворенні і розвитку культурної спадщини цивілізації полягають:
  - а) соціальні; б) культурні; в) психологічні передумови.
6. До суб'єктивних умов екологічного виховання належать:
  - а) формування емоційно-чуттєвої та дійово-вольової сфери;
  - б) екологічна спрямованість педагогічного процесу в дошкільному закладі;
  - в) рівень педагогічної підготовки й майстерності вихователя.
7. Сукупність якісних і кількісних показників процесу, якими він характеризується в даний момент, називається:
  - а) станом; б) складниками; в) процесом.
8. Відносини між предметами називаються:
  - а) процесом; б) взаємодією; в) станом.
9. Елементи, які функціонують у процесі, називаються:
  - а) стадіями; б) компонентами; в) етапами.
10. Частина процесу, що характеризується внутрішньою цілісністю і відносною самостійністю, називається:
  - а) свідомістю; б) станом; в) стадією.
11. Властивий людині стереотип ставлення до навколишньої природи через, засвоєння виробленої системи понять називається:
  - а) свідомістю; б) знаннями; в) переконаннями.
12. Кінцева мета стадій процесу екологічного виховання – це:
  - а) засвоєння дітьми екологічних знань;
  - б) перетворення знань у переконання;
  - в) особистість із сформованою екологічною культурою.

13. Знання екологічних норм, необхідність їх виконання, формування почуття громадської відповідальності за природу – це чинники:
  - а) екологічної свідомості;
  - б) взаємодії людини і природи;
  - в) процесу ознайомлення дошкільнят з екологією.
14. Відомості про назви об'єктів, явищ, предметів, їх властивості та якості входять до змісту:
  - а) екологічної свідомості;
  - б) екологічних знань;
  - в) екологічних переконань.
15. Ефективність екологічного виховання значною мірою залежить від:
  - а) змісту екологічних знань;
  - б) інтелектуального розвитку дитини;
  - в) всебічного розвитку особистості.
16. Щоб виховати дошкільника екологічно грамотним, потрібно насамперед враховувати:
  - а) вікові особливості;
  - б) розумовий розвиток дитини;
  - в) готовність до праці.
17. До об'єктивних умов екологічного виховання належать:
  - а) готовність дітей дошкільного віку до сприймання, розуміння і засвоєння знань про природу;
  - б) формування суспільно значущих мотивів поведінки дітей;
  - в) єдність та взаємодія суспільного та сімейного виховання.
18. Основу екологічного мислення складають
19. Основними завданнями екологічної освіти мають стати
20. Екологізація – це...

**ПАКЕТ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ
ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ
«Спеціальна методика ознайомлення
з природничим та суспільним довкіллям»**

галузь «Педагогічна освіта»

напрям підготовки (спеціальність) 6.010105

«Корекційна освіта (логопедія)»

Варіант 1

Час проведення тестування – __ хв

1. Теоретичною основою методики ознайомлення дошкільнят із соціальним світом є результати досліджень у галузі...:
а) дошкільньої психології; г) соціальної педагогіки;
б) дошкільньої педагогіки; д) усі відповіді правильні.
в) соціальної психології;
2. Сучасні наукові дослідження з ознайомлення дітей із соціальним світом дозволяють педагогові зробити вибір між рядомосвітніх альтернатив. Знайдіть зайву відповідь.
а) Можливістю здійснення соціально-морального та етнокультурного виховання через ознайомлення дітей із мистецтвом;
б) можливістю здійснення соціально-морального та етнокультурного виховання у процесі опанування дітьми основ традицій народної культури і сімейного виховання;
в) соціалізацією дітей з орієнтацією на вітчизняні духовно-моральні ідеали;
г) ознайомленням вихованців із красою рідної природи і підсиленням краєзнавчого напрямку роботи у ДНЗ;
д) засвоєнням норм моралі і формуванням колективістської свідомості. Ознайомлення із соціальним світом
3. Роль гри в ознайомленні дошкільнят із соціальним світом полягає у...:
а) засвоєнні основних векторів людських взаємин;
б) формуванні уявлень дітей про труд, дорослих;
в) формуванні комунікативних умінь;

- г) формуванні умінь користуватися матеріалом;
  - д) розвитку уяви.
4. Знайдіть групу методів, не спрямованих на ознайомлення дошкільнят із соціальним світом:
- а) методи активізації пізнавальної активності дітей;
  - б) репродуктивні методи;
  - в) методу активізації емоційного розвитку;
  - г) методи, які сприяють інтеграції різних видів дитячої діяльності;
  - д) методи корекції та регуляції соціальних взаємин.
5. Вкажіть роль сюжетно-рольової гри у соціальному розвитку дошкільника?
- а) Гра формує початкові форми самоконтролю, самооцінки, організованості, міжособистісних стосунків дітей;
  - б) у грі дитина оволодіває довільними рухами;
  - в) дитина засвоює правила поведінки дорослих;
  - г) гра вчить виконувати дії з предметами;
  - д) діти вчаться розв'язувати конфлікти.
6. Знання вікових психологічних особливостей соціального розвитку дітей допомагають педагогові-вихователів:
- а) діагностувати рівень соціального розвитку;
  - б) адекватно оцінювати поведінку дітей у групі однолітків;
  - в) організовувати колективну роботу;
  - г) розробляти методичні рекомендації для батьків;
  - д) усі відповіді правильні.
7. Природа використовується як засіб для:
- а) ознайомлення з навколишнім середовищем світом;
  - б) формування початкових уявлень про навколишній світ;
  - в) всебічного розвитку дітей;
  - г) фізичного розвитку дітей;
  - д) розумового розвитку дітей.
8. Принцип науковості під час ознайомлення дітей із природою означає, що...:
- а) заняття повинні мати інтегрований характер;

- б) необхідно застосовувати елементарну пошукову діяльність;
  - в) необхідно давати достовірні знання дітям з усіх галузей наук, але адаптовані для віку дітей;
  - г) слід використовувати на заняттях якомога більше наочності;
  - д) усі відповіді є правильними.
9. Сезонними об'єктами куточку природи можуть бути:
- а) декоративні птахи;
  - б) квіткова розсада;
  - в) рибки в акваріумі;
  - г) кімнатні рослини;
  - д) город на вікні.
10. Об'єкти куточку природи, рекомендовані для утримання в усіх групах ДНЗ:
- а) папуга;
  - б) хом'як;
  - в) морська свинка;
  - г) черепаха;
  - д) кімнатні рослини.
11. Елементом екологорозвивального предметного середовища не може бути:
- а) мініферма;
  - б) акваріум;
  - в) кімнатні рослини;
  - г) город на вікні;
  - д) куточок природи.
12. Екологорозвивальне предметне середовище у ДНЗ має сприяти:
- а) пізнавальному розвитку дітей;
  - б) еколого-естетичному розвитку;
  - в) формуванню моральних якостей;
  - г) формуванню екологічно грамотної поведінки;
  - д) усі відповіді є правильними в сукупності.
13. У яких групах ДНЗ проводяться порівняльні спостереження за об'єктами природи?
- а) У молодшій групі;
  - б) у середній і старшій групах;
  - в) починаючи тільки зі старшої групи;
  - г) у молодшій і середній групах;
  - д) в усіх групах дитячого садочка.

14. Однією з форм екологічної освіти є:
- а) екскурсія у природу;
  - б) бесіда;
  - в) дидактична гра;
  - г) читання книг;
  - д) розглядання ілюстрацій про природу.
15. Екскурсія – це...:
- а) прогулянка за межі дитячого садочка;
  - б) засіб ознайомлення з природою;
  - в) особлива форма заняття;
  - г) похід на природу;
  - д) прийом екологічної освіти.
16. Найбільш традиційними екологічними просторами як формами організації зеленої зони у дитячому садочку є...:
- а) куточки природи;
  - б) музеї природи;
  - в) екологічний клас;
  - г) лабораторія;
  - д) мініферма.
17. Спостереження – провідний метод у системі екологічного виховання, який...:
- а) забезпечує безпосередній контакт дітей із природою;
  - б) сприяє фізичному розвитку кожної дитини;
  - в) розвиває сенсорику дітей;
  - г) формує навички поведінки у природі;
  - д) усі відповіді правильні.
18. Напрямки спецметодики я і Україна (викресли зайве):
- а) ознайомлення з живою природою та її явищами,
  - б) ознайомлення з предметним світом;
  - в) ознайомлення з явищами соціального життя;
  - г) ознайомлення з числовим рядом;
  - д) ознайомлення з неживою природою та її явищами
19. Форми організації навчання для ознайомлення з природою (викресли зайве).
- а) Заняття;
  - б) екскурсії;

- в) цільові звичайні прогулянки;
г) робота в куточку природи, на зеленій ділянці;
д) гімнастика.
20. До якого напрямку спецметодики я і Україна належить формування уявлень про себе:
- а) ознайомлення з живою природою та її явищами,
б) ознайомлення з предметним світом;
в) ознайомлення з явищами соціального життя;
г) ознайомлення з громадськими установами
д) ознайомлення з неживою природою та її явищами

Розглянуто на засіданні кафедри _____
пр. № ____ від «___» _____ 20__р.

Завідувач кафедри _____

Ключ правильних відповідей:

Номер завдання у тесті	Варіант 1	Номер завдання у тесті	Варіант 1	Номер завдання у тесті	Варіант 1
1	Д	7	А	13	А
2	Д	8	В	14	Б
3	А	9	Д	15	Д
4	Б	10	Г	16	В
5	А	11	А	17	Д
6	Д	12	Б		

У завданнях на відновлення відповідності вказувати правильну відповідність.

Бланк відповіді:
Кутовий штамп
факультету / інституту

Комплексна контрольна робота з
назва дисципліни

Прізвище, ім'я, по батькові:

Курс:		Група:		Варіант:			
Питання	Відповідь	Питання	Відповідь	Питання	Відповідь	Питання	Відповідь
1		4		7		....	
2		5		8			
3		6		9			

Оцінка _____
Викладач _____ (ПІБ)
Експерт _____ (ПІБ)

Питання до заліку

1. Особливості уявлень дошкільнят з ТПМ про предмети і явища навколишньої дійсності.
2. Роль занять з ознайомлення з навколишнім середовищем у загальній системі корекційно-педагогічної роботи з дошкільниками з ТПМ.
3. Характеристика розділу «Ознайомлення з навколишнім середовищем» в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ.
4. Завдання, зміст і організація роботи з ознайомлення з навколишнім середовищем дошкільнят з ТПМ.
5. Взаємозв'язок розділів «Ознайомлення з навколишнім середовищем» і «Розвиток мовлення» в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ.

6. Загальна характеристика методів ознайомлення дошкільників з ТПМ з навколишньою дійсністю.
7. Особливості використання методу спостереження при ознайомленні дошкільнят з ТПМ з навколишнім середовищем світом.
8. Методика роботи з картиною на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем.
9. Бесіда як метод ознайомлення дошкільнят з ТПМ з навколишнім середовищем.
10. Задачі ознайомлення дошкільнят з ТПМ з предметним світом, створеним людиною. Значення цієї роботи. Види занять з ознайомлення з предметами.
11. Методика ознайомлення дошкільнят з ТПМ з назвами та призначенням предметів.
12. Роль дидактичних ігор та вправ при ознайомленні дітей з ТПМ з предметами.
13. Методика ознайомлення дошкільнят з ТПМ з особливостями і властивостями предметів (сенсорне виховання при ознайомленні з предметами).
14. Методика формування у дошкільнят з ТПМ первинних узагальнень (родових понять про предмети).
15. Особливості використанні мовного матеріалу на заняттях з ознайомлення з предметами.
16. Зміст суспільствознавчих знань в програмі виховання і навчання дошкільнят з ТПМ. Завдання навчання в різних вікових групах.
17. Формування у дітей з ТПМ первинних уявлень про себе і своє положення в суспільстві.
18. Ознайомлення дошкільнят з ТПМ з трудовою діяльністю дорослих і її суспільною значимістю.
19. Формування у дітей з ТПМ уявлень про взаємозв'язки і взаємовідношень людей найближчого оточення.
20. Роль знань про соціальні явища у формуванні особистості дошкільнят з ТПМ.

21. Роль ознайомлення з навколишнім середовищем у розвитку мовлення дітей дошкільного віку з ТПМ.
22. Задачі і організація педагогічної роботи по ознайомленню дітей з природою в спеціальному дошкільному закладі.
23. Зміст природознавчих знань в програмі виховання і навчання дітей з ТПМ (за віковими групами)
24. Екскурсія як форма ознайомлення дітей з ТПМ з навколишнім середовищем.
25. Методи і форми ознайомлення дошкільнят з природою.
26. Зміст і методика ознайомлення дошкільнят з ТПМ з об'єктами і явищами неживої природи.
27. Методика ознайомлення дошкільнят з ТПМ з тваринним і рослинним світом.
28. Використання ігрових методів і мовного матеріалу при ознайомленні дошкільнят з ТПМ з природою.
29. Дидактичні ігри природознавчого характеру у навчанні дошкільнят з ТПМ.
30. Сенсорне виховання дошкільнят з ТПМ при ознайомленні з природою.
31. Формування елементів логічного мислення при ознайомленні дошкільнят з ТПМ з послідовністю і причинністю явищ природи.
32. Методика ознайомлення дошкільнят з ТПМ з сезонними змінами в природі й формування поняття «Пори року».
33. Формування у дошкільнят з ТПМ уявлень про час.
34. Ознайомлення дошкільнят з видами руху тіл.
35. Ознайомлення дітей з видами і властивостями матеріалів.
36. Розвиток пізнавальної активності у дошкільників при ознайомленні з навколишнім середовищем.

МКР Спеціальна методика ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям

Варіант 1

1. Розкрийте зміст методики роботи з картинкою на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем
2. Перелічіть і охарактеризуйте завдання корекційно-педагогічної роботи з ознайомлення розумово відсталих дошкільнят з об'єктами і явищами природи.
3. Наведіть приклади дидактичних ігор природничого змісту для дошкільнят з порушеннями психофізичного розвитку з різних вікових груп.

Варіант 2

1. Визначте завдання і та зміст методики ознайомлення дошкільнят з ТПМ з предметним світом, створеним людиною. Значення цієї роботи. Види занять з ознайомлення з предметами.
2. Які труднощі відчувають розумово відсталі діти при засвоєнні природознавчих знань?
3. Наведіть приклади дидактичних ігор побутового змісту для дошкільнят з порушеннями психофізичного розвитку з різних вікових груп.

Варіант 3

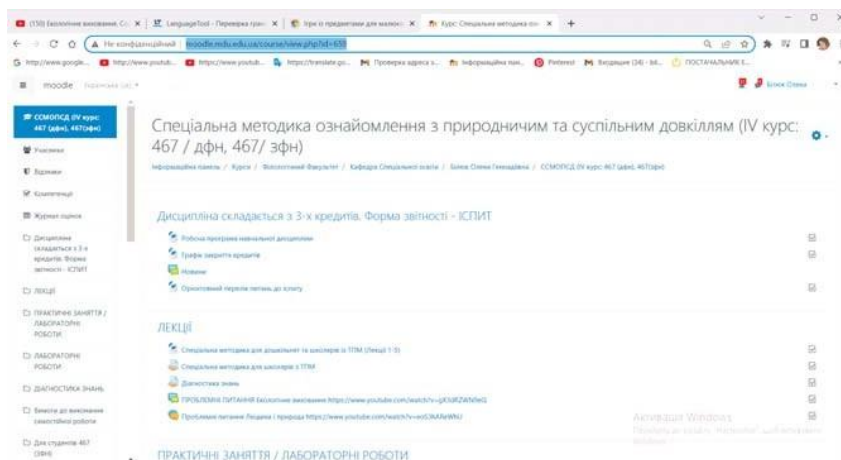
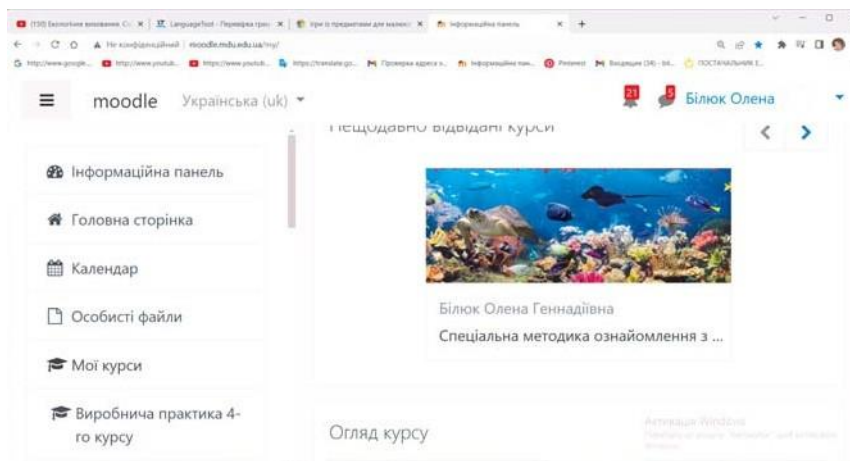
1. Розкрийте зміст методики роботи з суспільними явищами на заняттях з ознайомлення з навколишнім середовищем.
2. Які труднощі відчувають розумово відсталі діти при засвоєнні знань про суспільне оточення?
3. Наведіть приклади свят і розваг за тематикою розділу ознайомлення з навколишнім середовищем у спеціальному дошкільньому закладі для дітей з ТПМ різних вікових груп. Визначте пізнавально-дидактичне, виховне та корекційне значення кожного.

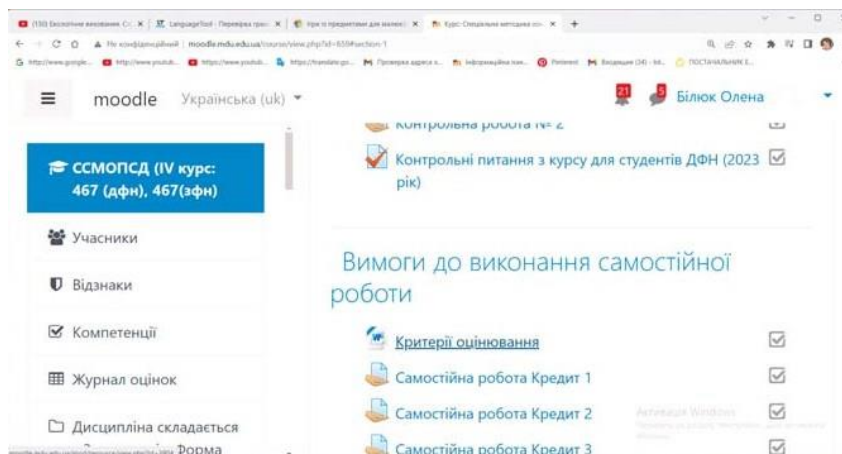
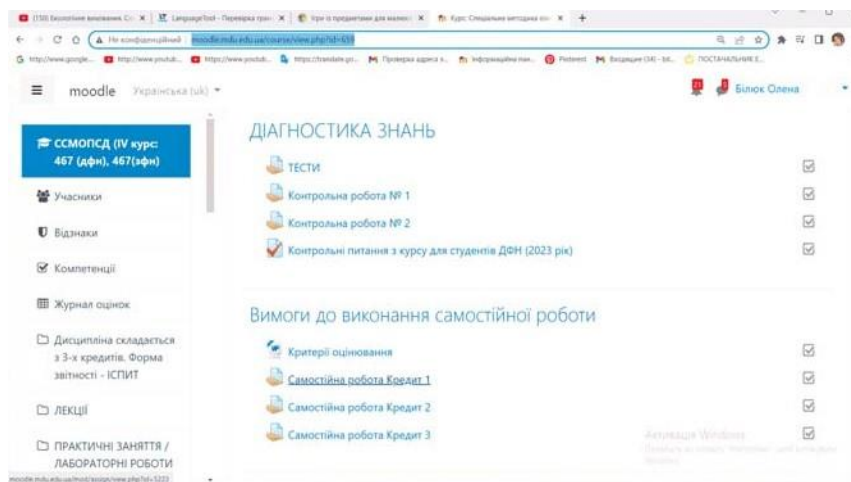
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дистанційна система навчання MOODLE

<http://moodle.mdu.edu.ua/course/view.php?id=659>

Спеціальна методика ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Алгоритмізація – використання в навчанні алгоритмів: набору правил і приписів, що дозволяють гарантовано і найбільш раціонально вирішувати завдання певного класу.

Електронні навчальні посібники – видання, виконані на електронних носіях, що використовують в комплексі різні інформаційні технології.

Знання – достовірний результат пізнання дійсності, адекватного відображення якостей і властивостей об'єкта в свідомості людини.

Зона найближчого розвитку (Л. С. Виготський) – рівень знань та розвитку, до оволодіння яким навчається вже підготовлений, але, для того щоб оволодіти ним, він потребує педагогічної допомоги; чуйність до допомоги – ознака того, що педагог працює з учнем в зоні його найближчого розвитку.

Індивідуалізація навчання – така організація навчання, яка дозволяє найбільш повно враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

Індивідуальне навчання – форма організації навчання, що передбачає роботу педагога з кожним учнем окремо.

Інновації педагогічні – введення в практику освіти нововведень, що дозволяють більш ефективно вирішувати назріваючі проблеми.

Інтерактивна програма – комп'ютерна програма, котра працює в режимі діалогу з користувачем.

Інтеріоризація – перехід зовнішніх дій людини під внутрішній план, засвоєння особистісного змісту і цінностей, що містять в навчальному матеріалі, що вивчається дійсності.

Інформаційна технологія навчання – педагогічна технологія, що використовує спеціальні способи, програмні та технічні засоби (кіно, аудіо- і відеозасоби, комп'ютери, телекомунікаційні мережі) для роботи з інформацією.

Інформаційне навчання – навчання, в якому інформація передається в готовій, зручній для засвоєння формі.

Класно-урочна система навчання – обґрунтована в середині XVII ст. Я. А. Коменського організація навчального процесу, коли педагог працює з постійним складом приблизно однакових за віком і підготовці учнів в обмежені за часом відрізки (урок).

Концепція – певний спосіб розуміння, трактування групи явищ, провідний принцип аналізу діяльності.

Модуль навчальний – частина курсу, великий блок навчального матеріалу, методично опрацьований і пропонується учням для самостійного вивчення.

Мультимедіа технологія (англ. Multimedia – багатоконпонентне середовище) – програми, що дозволяють використовувати текст, графіку, відео та мультиплікацію в інтерактивному режимі (спілкування, діалог).

Навчальний план – офіційний документ, в якому фіксується склад навчальних предметів, що вивчаються в даному типі навчальних закладів, визначається кількість годин з предметів, роками навчання, півріччях (семестрах), річна та тижневе навантаження учнів.

Навчальні програми – документ, що розкриває тематику і зміст досліджуваного предмета по кожній темі.

Навчання – процес, що включає викладання і навчання, його суть – озброєння учнів систематичними науковими знаннями, залучення до цінностей і традицій, виховання і розвиток на основі досягнень вітчизняної та світової культури.

Навченість – рівень оволодіння знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності.

Особистісно-орієнтоване навчання – тип навчання, що передбачає виховання учнів як ініціативних і активних, здатних до творчості суб'єктів діяльності; навчання, засноване на обліку психологічних і соціально-педагогічних характеристик особистості.

Оцінка – судження про якість виконаної роботи, про успіхи і недоліки в діяльності учнів.

Позначка – якісне і кількісне вираження по заданій матриці (шкалою) навчальної успішності школярів і студентів.

Проблемне навчання – навчання на основі висування, пошуку вирішення проблем і впливають з них завдань, активізуюче інтерес і мислення учнів, сприяє розвитку здібностей.

Програмоване навчання – навчання за програмами, розрахованим на порційну подачу навчального матеріалу, покроковий контроль засвоєння і оперативну допомогу навчаються; особливо ефективно при використанні персональних комп'ютерів.

Проектування – процес розробки реальних або умовних проєктів перетворень в навчанні; виступає в якості одного з активних методів навчання.

Процес навчання – вживається як синонім поняття «учбовий процес», а також позначає діяльність педагога в цьому процесі (викладання).

Розвивальне навчання – навчання, в якому розвиток особистості не є стихійним продуктом діяльності, а слугує безпосередньою метою і результатом всього процесу.

Учитися – група якостей особистості, що забезпечує оволодіння знаннями та розвиток; здатність до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій ДК 003:2010» [Електронний ресурс]. URL: <http://kodeksy.com.ua/buh/kp.htm> <http://moodle.mnu.mk.ua>.
3. Програми розвитку дітей [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Бельська Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долінна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. К., 2012. 26 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш. *Дошкільне виховання*. 2016. № 7.
7. Артемова Л. В. Ознайомлення з навколишньою дійсністю – засіб збагачення ігор дітей. К.: Рад.школа, 1977.
8. Блеч Г. О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма ознайомлення з навколишнім середовищем, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К., 2012. 96 с.

9. Богуславская З. М., Смирнова О. Е. Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста. М.: Просвещение, 1991.
10. Богуш А. М., Орланова Н. П., Зеленко Н. І., Лихолетова З. К. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім середовищем у дошкільному закладі. К.: Вища школа, 1992. 414 с.
11. Виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку: проект програми. К., 1996.
12. Білан О. І. Мовленнєвий розвиток. Середній дошкільний вік: навч.-метод. посіб. Львів: ЛОІППО, 2015. 88 с.
13. Білан О. І. Навчання розповідання з використанням наочності. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
14. Білан О. І. Організація роботи і планування з навчання дошкільнят розповідання засобами ілюстрації. Львів, 2003.
15. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: Ранок, 2011. 112 с.
16. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015.
17. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш. *Дошкільне виховання*. 2016. № 7.
18. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К.: Видавничий дім «Слово», 2004. 344 с.
19. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя, 2000.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2004. С. 56–72.
21. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2010. С. 20–30.
22. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. С. 59–78.
23. Кудрявцев Т. В. Проблемне навчання: джерела, сутність, перспективи. М.: Знання, 1991. 80 с.

24. Марченко І. І. Спеціальна методика розвитку мовлення: навч. посіб. К.: Слово, 2010. 285 с.
25. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільнят): навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність «Корекційна освіта (логопедія)». Вид. 3-тє, перероб. та доп. К.: Видавничий дім «Слово», 2015. 312 с.
26. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: навч. посіб. / за заг. ред С. П. Бондар. Рівне: Редакційно-видавничий центр «Тетіс» Міжнародного університету «РЕГІ» імені академіка Степана Дем'янчука. 2003. 200 с.
27. Питерси М. Маленькие ступеньки. Кн. 6: Восприятие речи: Программа ранней педагогической помощи детям с отклонениями в развитии / пер. с англ. М.: Ассоциация «Даун Синдром», 2001. 112 с.
28. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. К.: Освіта України, 2011. 292 с.
29. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В. Корекційно-виховна діяльність педагога у сучасних закладах освіти: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
30. Савінова Н. В., Стельмах Н. В., Середа І. В., Кисличенко В. А., Білюк О. Г., Берегова М. І., Борулько Д. М., Іванова Т. М. Технологізація навчально-корекційної та корекційно-виховної діяльності педагогів: монографія. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.
31. Середа І. В., Кисличенко В. А. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з курсу. Частина І. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 164 с.
32. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей із тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина І. Миколаїв: Іліон, 2021. 150 с.

33. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина I. Миколаїв: Іліон, 2021. 136 с.

34. Савінова Н. В., Білюк О. Г., Берегова М. І. Спеціальна методика розвитку мовлення та початкового навчання мови дітей із важкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 150 с.

35. Савінова Н., Білюк О., Кисличенко В. Спеціальна методика формування елементарних математичних уявлень для змішаних форм навчання: навчально-методичний посібник. Частина II. Миколаїв: Іліон, 2022. 200 с.

36. Сікарчук Н. Д. Словникова робота, як напрям розвитку мовлення у дітей з моторною алалією. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія»: зб. наук. праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 14. С. 144–146.

37. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. 2 вид. К.: Вища школа, 2000.

38. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. К.: Актуальна освіта, 2007. 119 с.

39. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / за ред. М. К. Шеремет. 3 вид., перероб. та доп. К.: Слово, 2014. 672 с.

40. Шеремет М. К., Пахомова Н. Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навч.-метод. посіб. К.: Знання, 2009. 250 с.

Допоміжна література

41. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету: монографія / за заг. ред. В. Д. Будака. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 155–169.

42. Литвиненко І. С., Прасол Д. В., Білюк О. Г., Чугуєва І. Є., Шапошникова Ю. Г., Кузнецова С. В. Вікова та педагогічна психо-

логія (модуль «Психологічні особливості роботи з важковиховуваними дітьми» (для тих, хто працює з важковиховуваними дітьми і неблагополучними родинами)): навч.-метод. посіб. Миколаїв: Видавництво «Арнекс», 2017. 254 с.

43. Литвиненко І. С., Прасол Д. В., Чугуєва І. Є., Білюк О. Г., Шапошникова Ю. Г., Кузнецова С. В., Репка А. О. Вікова та педагогічна психологія (модуль «Ситуації в житті дітей молодшого шкільного віку»). Програма «Знаю і Розумію» практичний матеріал надання психологічної допомоги молодшим школярам, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях, або пережили психотравмуючі ситуації: практичний посібник. Миколаїв: Вид-во «Арнекс», 2017. 384 с.

44. Технологізація навчально-корекційної та корекційно-виховної діяльності педагогів: монографія / за заг. ред. Н. В. Савінової. Миколаїв: Іліон, 2020. 201 с.

45. Компетентісно зорієнтована професійна підготовка майбутніх фахівців спеціальної та інклюзивної освіти: монографія / Н. В. Савінова, І. В. Серєда, В. А. Кисличенко та ін. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 188 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
2. <https://www.4mamas-club.com/porady/igri-iz-predmetami-dlya-malyukiv/>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=OPDxjH63Pig>
5. <https://government.com.ua/navchannia/spetsialnij-korektsijnij-klas-korektsijnij-klasi-v-shkolakh>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку затверджені наказом МОН від 17.01.2022 р. № 29

(фрагмент) Інститут спеціальної педагогіки
НАПН України (ispukr.org.ua)

Алгоритм визначення категорій (типологій) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами раннього та дошкільного віку та порядок забезпечення їх підтримки в закладі дошкільної освіти

1. Методологія визначення категорій (типологій) освітніх труднощів (далі – Методологія) встановлює порядок вивчення наявних компетенцій (далі – Вивчення) у здобувачів освіти і є обов'язковою для застосування в закладах дошкільної освіти. Методологія затверджується з метою визначення освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами раннього й дошкільного віку та надання їм підтримки в освітньому процесі на рівні закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО).

2. Терміни, що вживаються: Вивчення наявних компетенцій – неперервний, цілісний, комплексний, динамічний процес визначення індивідуальних особливостей здобувача освіти, його потенційних можливостей з метою визначення рівня підтримки в освітньому процесі, подолання освітніх труднощів, які виникають у процесі здобуття дошкільної освіти. Освітні труднощі – це труднощі, які впливають на процес здобуття дошкільної освіти та рівень результатів навчання осіб відпо-

відного року навчання у відповідному закладі освіти. Рівні підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають дошкільну освіту в інклюзивних групах, – це обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальних потреб (враховуючи зміни, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 року № 769 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530»). Зміни в оновленому Порядку організації інклюзивного навчання в закладі дошкільної освіти (далі – Порядок) спрямовані на індивідуалізацію освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами та надання їм підтримки відповідно до потреб. Інші терміни вживаються відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базового компоненту дошкільної освіти в Україні.

3. Методологія ґрунтується на дотриманні найкращих інтересів особи та принципах:

- індивідуального підходу;
- партнерської взаємодії з батьками (законними представниками особи);
- об'єктивності;
- конфіденційності.

4. Процес Вивчення починається після виявлення освітніх труднощів особи та/або інших обставин, які впливають на якість освітнього процесу відповідно до віку.

5. Освітній процес у ЗДО організовується з урахуванням рівнів підтримки, визначених згідно з додатком 2 Порядку. Для дітей, у яких виникають труднощі під час навчання та які потребують постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня. Для отримання підтримки першого рівня за рішенням закладу освіти:

- за письмовою заявою одного з батьків або іншого законного представника керівник закладу освіти створює команду психолого-педагогічного супроводу;
- команда психолого-педагогічного супроводу здійснює оцінку та визначає потребу у наданні підтримки першого рівня або рекомендує звернутися для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини до інклюзивно-ресурсного центру;
- на підставі рішення команди психолого-педагогічного супроводу, зафіксованого у протоколі про потребу підтримки першого рівня, складається індивідуальна програма розвитку та/або індивідуальний навчальний план.

Дітям дошкільного віку, у яких під час навчання в ЗДО виявлено труднощі (їх помітив вихователь, вони незначні і заклад може докласти власних зусиль для їх подолання), за рішенням закладу освіти може надаватись підтримка першого рівня. Для цього, за письмовою заявою батьків або інших законних представників дитини, керівник дошкільного закладу створює команду психолого-педагогічного супроводу, яка визначає обсяг такої підтримки. Якщо ж зусиль закладу буде недостатньо і дитині потрібна буде спеціальна допомога, заклад рекомендуватиме батькам звернутись до інклюзивно ресурсного центру (далі – ІРЦ) для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини. Випадками, які можуть потребувати проведення Вивчення, є:

- випадки, встановлені на рівні закладів освіти (додаток 1 «Маркери для визначення освітніх труднощів I рівня у ЗДО»);
- випадки особистого звернення батьків (інших законних представників) особи до закладу освіти.

6. За наявності одного і більше маркерів педагогічний працівник ініціює створення команди психолого-педагогічного супроводу.

7. Вивчення I рівня підтримки проводиться в процесі освітньої діяльності протягом 10 робочих днів командою психолого-педагогічного супроводу за опитувальником (додаток 3) та іншими діагностичними методами (додаток 4).

8. Вивчення, що реалізується на рівні закладу освіти, проводиться командою психолого-педагогічного супроводу. Вивчення передбачає аналіз здатності особи навчатися, її поведінку в різноманітних ситуаціях, спостереження за психоемоційним станом дитини та проявами девіантної поведінки. За результатами вивчення команда психолого-педагогічного супроводу вирішує, що:

- дитина не має освітніх та/або поведінкових труднощів, які потребували б додаткової підтримки в освітньому процесі, та має змогу адаптуватися до навчання у звичайному порядку;
- у дитини виникають незначні освітні та/або поведінкові труднощі, додаткову підтримку може бути надано за допомогою ресурсів закладу освіти;
- дитина має суттєві освітні та/або поведінкові труднощі, тому батькам (законним представникам) рекомендовано звернутись до ІРЦ для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки її розвитку.

9. Результати оцінки на рівні закладу фіксуються у протоколі оцінки розвитку дитини (додається) та додаються до протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу з рішенням щодо визначення рівня підтримки і вкладаються до особової справи здобувача освіти. Для всіх дітей з особливими освітніми потребами, незалежно від визначеного рівня підтримки, команда психолого-педагогічного супроводу складає індивідуальну програму розвитку особи, а для тих дітей, які цього потребують, індивідуальний навчальний план. Зазначимо, що діти з особливими освітніми потребами здобувають дошкільну освіту відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (державний стандарт), проте за допомогою

найбільш прийнятних методів, що враховують їх потреби та можливості.

10. Результати вивчення та визначені напрями підтримки на рівні закладу фіксуються у протоколі засідання команди психолого-педагогічного супроводу.

11. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) надаються у вигляді занять згідно з індивідуальною програмою розвитку в індивідуальній або груповій формі. Заняття проводяться фахівцями (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), оплата праці яких здійснюється відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 19, ст. 531).

Маркери для визначення освітніх труднощів у дітей дошкільного віку (3-6 років) Дошкільний вік – це вік колосального впорядкування чуттєвого досвіду дитини, розвитку спеціальних людських форм сприймання і мислення, виникнення елементів довільної уваги і пам'яті, бурхливого розвитку уваги. У дошкільному віці відбувається зниження порогів всіх видів чутливості (зокрема, зорової, слухової і шкірно-дотикової). Відбувається розвиток гостроти зору, фонематичного слуху, розвивається здатність дитини розрізняти кольори та їхні відтінки. У цьому віці сенсорний розвиток відбувається під впливом спеціального навчання, в процесі якого діти оволодівають сенсорними еталонами. Сенсорні еталони – це виділені людством спеціальним чином розчленовані зразки предметів оточуючого світу, кольори спектру, геометричні фігури, музичні ноти. У дошкільному віці домінує мимовільна пам'ять, проте, під впливом гри, продуктивної діяльності, праці та навчання розвиваються елементи довільної уваги. У дошкільнят домінує мимовільна, образна пам'ять, але поступово починають

виникати елементи довільної, смислової словесно-логічної пам'яті. Випадки порушення психічного розвитку дитини дошкільного віку призводять до виникнення багатьох психологічних проблем і негативно впливають на її соціально-психологічну адаптацію. Характерними для даного віку є наступні труднощі:

- труднощі, пов'язані з розумовим розвитком (неуспішність, погана пам'ять, порушення уваги, труднощі в розумінні навчального матеріалу тощо);
- поведінкові труднощі (некерованість, грубість, брехливість, агресивність тощо);
- емоційні і особистісні труднощі (понижений настрій, підвищена збудливість, часта зміна настрою, страхи, дратівливість, тривожність тощо);
- труднощі спілкування (замкнутість, неадекватні претензії на лідерство, підвищена вразливість тощо);
- неврологічні проблеми (тіки, нав'язливі рухи, підвищена стомлюваність, порушення сну, головні болі тощо).

Усі легкі прояви порушень, за умови відповідної допомоги дитині в ЗДО наявними фахівцями (практичний психолог, вчитель – логопед тощо), з часом проходять.

Додаток 2

Робота з чинними нормативними програмами розвитку дітей (порівняльний аналіз за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>)

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»	Рібцун Ю. В. Програма корекційного роботи ФФНМ
3 РІК	
<p><i>«Дитина природному довкіллі»:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє, що все живе – гарне, добре, корисне (його не можна нищити); - бережно ставиться до всіх об'єктів природи; - розповідає про найпоширеніші явища у природі; - розрізняє властивості води; - розрізняє властивості піску та ґрунту; - розпізнає рослини (овочі, фрукти, ягоди; дерева, кущі, трав'янисті рослини; квіти) за їх зовнішнім виглядом; - володіє елементарними знаннями про будову дерева, називає і показує їх; - розпізнає свійських і диких тварин, правильно називає основні частини тіла, характерні поведки, дитинчат тварин; орієнтується у назвах птахів; - володіє елементарними уявленнями про Космос: Місяць, зорі, Сонце; - разом із вихователем проводить елементарні досліді з об'єктами природи та рослинами	<p>Освітня лінія: <i>Дитина у природному довкіллі (Природа планети Земля)</i></p> <p>Спостерігає за предметами та явищами оточуючої дійсності, діяльністю людей. Вміє помічати красу природи.</p> <p>Вироблення інтересу до оточуючого світу (ігри-заняття, бесіди, екскурсії, спостереження, «хвилинки милування природою», дослідницька діяльність)</p> <p><i>Природа планети Земля. Тварини</i></p> <p>Знає, що тварини теж мають своє «мовлення», за допомогою якого спілкуються, тільки без слів. На матеріалі аудіо записів, під час ігор і вправ різного типу розрізняє мовленнєві та немовленнєві звуки, знаходить реальні предмети чи їх зображення – джерела звучання, називає їх.</p> <p>Ігри-заняття, екскурсії, спостереження, дослідницька діяльність, бесіди, знайомство з народними творами, оберегами, символами, бесіди, самостійні розповіді за навідними питаннями педагога</p>

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»	Рібцун Ю. В. Програма корекційного роботи ФФНМ
4 РІК	
<p><i>«Дитина у природному довкіллі»:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє, що сонце знаходиться на небі, воно світить, зігріває все навкруги, несе тепло до землі рослинам, тваринам і людині; - визначає властивості води, снігу, льоду; відрізняє пісок від глини і визначає їх властивості; - розрізняє і класифікує дерева, овочі, фрукти, квіти, трав'янисті рослини; встановлює прості причинно-наслідкові зв'язки, пов'язані з сезонними змінами; називає пори року і визначає їх характерні ознаки; - визначає стан погоди (іде дощ, сніг; дме вітер, світить сонце тощо); - визначає стан неба у різну погоду; милується природою рідного краю, бережно ставиться до її об'єктів; - знає будову рослин; - цікавиться природою свого регіону (рослини, тварини); - називає свійських і диких тварин, птахів та умови їх існування; - намагається дотримувати правил поведінки у природному довкіллі: - не рве квітів, не руйнує мурашників, не ловить метеликів, не завдає шкоди жукам; - доглядає за рослинами, тваринами; усвідомлює, що життя і здоров'я людини залежать від довкілля; - цікавиться світом навколосемного простору, радіє красі зоряного неба 	<p>Освітня лінія: <i>Дитина у природному довкіллі (Природа планети Земля. Тварини Явища природи)</i></p> <p>Знає, хто з тварин рухається швидко, а хто – повільно (кінь, тигр бігають швидко, а равлик, черепаха пересуваються повільно).</p> <p>Знає назви пір року (зима, весна, літо, осінь). Має уявлення про їх сталу послідовність.</p> <p>Розрізняє пори року за їх характерними ознаками.</p> <p>Розрізняє та називає деяких свійських і диких тварин, їх дитинчат. Помічає, що при словотворенні окремих слів відбувається чергування голосних і приголосних звуків у корені слова (кішка – кошеня, заєць – зайчєня).</p> <p>Прагне до правильного вживання цих форм Ігри-заняття, самостійна ігрова, театралізована діяльність, спостереження</p>

«Дитина у природному довкіллі»:

- визначає зміни у природному довкіллі; розрізняє пори року; визначає стан погоди, стан повітря;
- знає, якою є погода у весняно-літній та осінньо-зимовий періоди; вода – це рідина; дощ і калюжі – це вода; називає пори року і визначає зміни в рослинному і тваринному світі;
- класифікує об'єкти, знає основні правила догляду за ними;
- доглядає за квітами в куточку природи, рослинами на грядці: прополює їх, підживлює, висаджує; бере участь у пошуково-дослідницькій діяльності;
- розпізнає свійських птахів та їхніх дитинчат; розпізнає диких і свійських тварин, знає їхні особливості, спосіб пересування та називає тих, які є у регіоні;
- бачить красу рідної землі, бережно ставиться до об'єктів природи; дотримується правил поведінки на природі, в зонах відпочинку;
- цікавиться зоряним небом і планетами Сонячної системи, їх особливостями

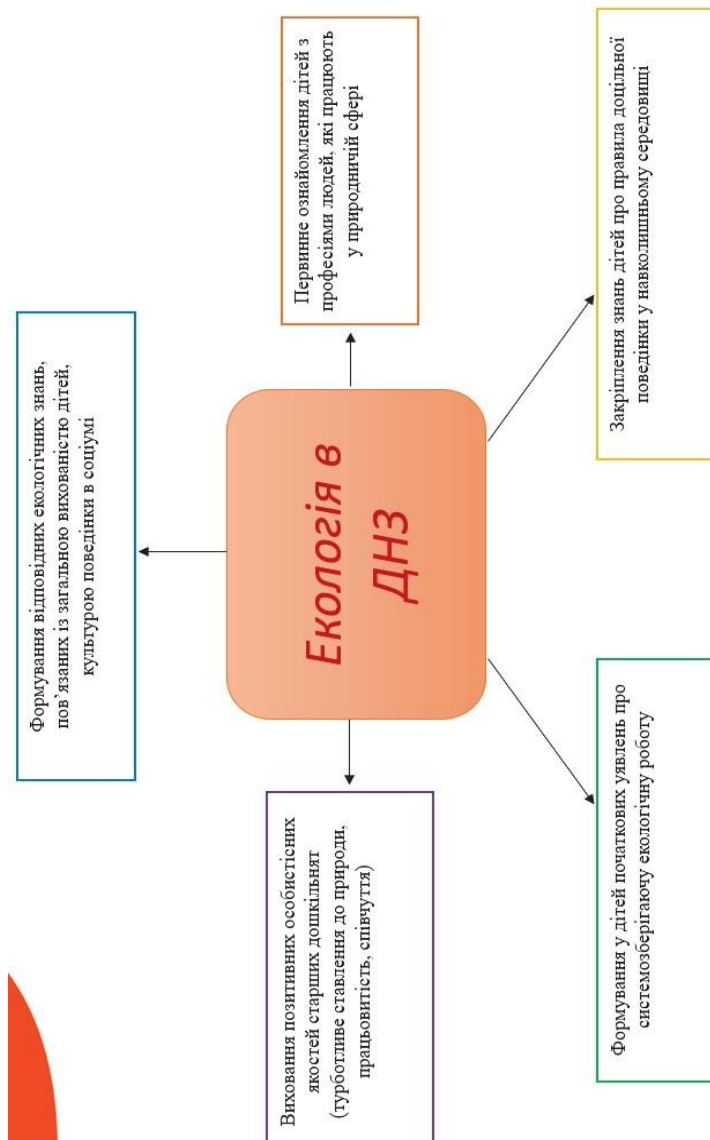
Освітня лінія: *Дитина у природному довкіллі (Природа планети Земля. Рослини)*

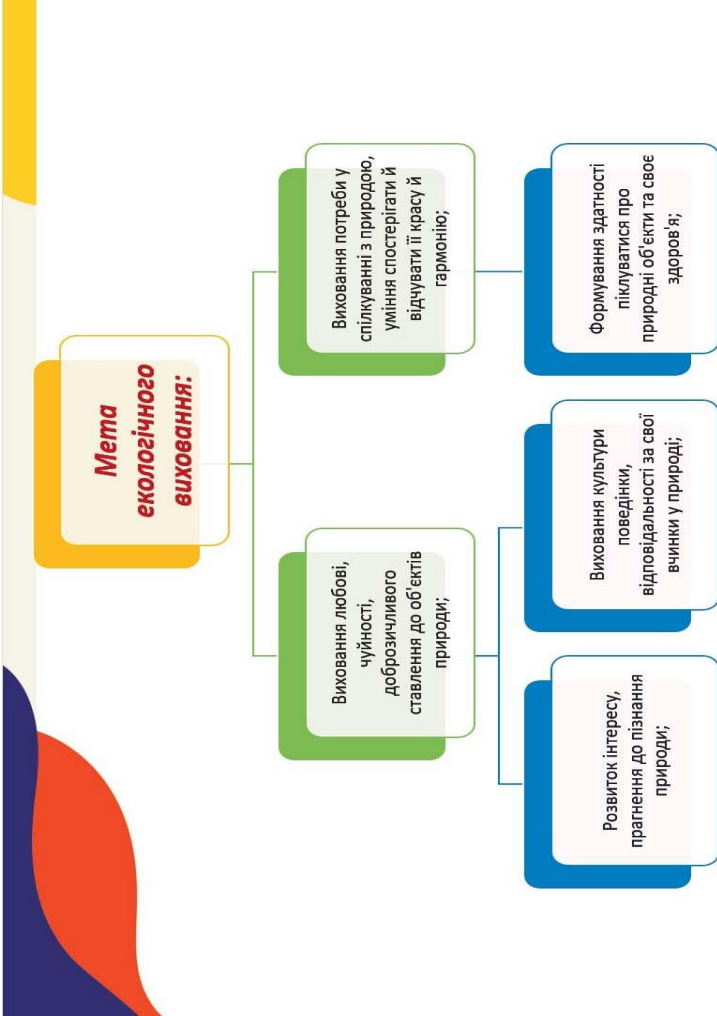
Розрізняє окремі породи дерев, називає їх. Збирає плоди і листя дерев, розрізняє та називає деякі з них (дуб – жолуді, ялина – шишки). Разом із дорослим виготовляє іграшки з природного матеріалу. Може розповісти про послідовність їх виготовлення і гри-заняття, спостереження, екскурсії, хвилини милування природою, ігри в природі.

Тварини. Диференціює частини тіла людей і тварин (руки – ноги – лапи). З опорою на наочність вміє за окремими частинами тіла тварин назвати її власника (гребінець – півник, роги – корова). Впізнає та називає деяких свійських і диких тварин, може відтворити притаманні їм звуконаслідування. Розуміє, що про живі предмети (які вміють самостійно харчуватися, дихати, пересуватися) можна запитати: «Хто це?», про неживі можна запитати: «Що це?» (бджілка, ворона, лисичка – хто?, стіл, тарілка, машина – що?). З опорою на наочність впізнає тварин за характерними ознаками, названими педагогом (хитра – лисиця, колючий, обережний їжак, коричневий, клишоногий, вайлуватий – ведмідь, сірий, довговухий, боязкий, куцохвостий – заєць). Ігри-заняття, прогулянки, дидактичні ігри та вправи: «Хто як голос подає»

Додаток 3

Екологічне виховання у закладі дошкільної освіти

Додаток 4

Методичні рекомендації «Фізичний розвиток дітей в умовах дошкільного навчального закладу».

ministry@mon.gov.ua

від 16.08.2010 № 1/9-563

Додаток до листа МОН України
від 16.08.2010 р. № 1/9-563

Одне із основних завдань, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» – збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини. Показниками фізичного здоров'я дитини є рівень морфофізіологічного розвитку (нормальне функціонування всіх органів та систем організму, їх ріст і розвиток), що виявляється й підтверджується віковими антропо- та біометричними показниками (довжина, маса тіла, об'єм грудної клітки, робота серця, дихання, опорно-руховий апарат, постава, стан шкіри, гострота зору, нюху, слуху, смаку тощо). Показники психічного здоров'я – рівень розвитку психічних процесів (відчуття, сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення, мовлення, воля), емоційної сфери, збалансованих психічних станів, умінь свідомо керувати своєю поведінкою, адекватно реагувати на зовнішні й внутрішні подразники, регулювати відносини із соціальним, природним, предметним середовищем та власним «Я». Показники духовного здоров'я – врівноважене спілкування з однолітками та іншими дітьми, дорослими людьми, швидка адаптація до середовища, спрямованість на суспільно-корисну справу, культура користування матеріальними благами. Умовами цілісного розвитку дитини є використання в дошкільних навчальних закладах здоров'язбережувальних та здоров'яформувальних технологій, які реалізуються комплексно через створення безпечного розвивального середовища, екологічно сприятливого

життєвого простору, повноцінного медичного обслуговування, харчування, оптимізації рухового режиму, системного підходу до формування у дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я і мотивації щодо здорового способу життя, дотримання гармонійних, доброзичливих взаємин між педагогом та вихованцями, самими дітьми. У процесі життєдіяльності дітей у дошкільних навчальних закладах використовується комплекс різних засобів:

- фізичні вправи (гімнастика, ігри, елементи спорту і туризму);
- природне середовище (повітря, сонце, вода);
- гігієнічні чинники (режим харчування, сну, занять і відпочинку, гігієна одягу, взуття, обладнання тощо).

Поряд з традиційними засобами фізичного виховання, оздоровлення дошкільнят у практиці роботи дошкільних закладів знаходять місце інші, наприклад:

- фітбол-гімнастика – вправи з використанням м'яча, що має певні властивості (розмір, колір, запах, пружність), які застосовуються з оздоровчою метою;
- стретчинг – система вправ, заснована на статичних розтягненнях м'язів тіла і хребта, яка дає змогу запобігати порушенню постави, має оздоровчий вплив на весь організм, допомагає активізувати його захисні сили.

Важлива умова для забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей – створення предметно-ігрового середовища. Воно має бути розвивальним, раціонально облаштованим, домірно насиченим і не лише служити фоном для епізодичних рухових дій, а бути стимулом, спонуканням для розгортання та активізації дитячої рухової діяльності (організованої педагогом та самостійної). У кожному груповому приміщенні бажано створити осередок фізкультурно-оздоровлювальної активності (гімнастична стінка, драбинка, гімнастична лава, куби, м'ячі, обручі, сухий басейн, «стежка здоров'я», фітоподушки, різні іграшки – автомобілі, візки тощо). Розміщення обладнан-

ня має забезпечити вільний без перешкод доступ до нього та сприяти руховій активності дітей, закріпленню у них набутих умінь та навичок. Особливого значення набуває виважене використання таких гігієнічних чинників, як сон і харчування дітей.

Сон дітей повинен організовуватись у належних гігієнічних умовах (окреме ліжко, не дуже м'яка постіль, чисте прохолодне повітря в приміщенні) у всі пори року. Тривалість денного сну для дітей визначається санітарними правилами і нормами. Часові межі денного сну можуть бути подовжені чи скорочені залежно від можливих індивідуальних проявів, особливостей нервової системи, емоційного чи фізичного навантаження, самопочуття дітей.

Харчування. Правильна організація харчування передбачає надходження в організм дитини необхідних харчових речовин у достатній кількості, правильного співвідношення відповідно до фізіологічних потреб дитячого організму. Діти отримують харчування 3–4 рази на день залежно від часу перебування в дошкільному навчальному закладі. Обов'язковим є дотримання правил естетики харчування, виховання необхідних гігієнічних навичок, що відповідають віку та рівню розвитку дітей.

З метою повноцінного фізичного розвитку дітей дошкільний навчальний заклад забезпечує проведення фізкультурно-оздоровчої роботи, організацію рухової активності у повсякденному житті та проведення занять з фізичної культури. До фізкультурно-оздоровчої роботи можна віднести такі форми: ранкова гімнастика, гімнастика після денного сну, фізкультурні хвилинки, паузи, загартовувальні процедури.

Рухову активність у повсякденному житті забезпечують рухливі ігри, фізичні вправи на прогулянках, походи за межі дошкільного закладу (дитячий туризм), фізкультурні свята і розваги, самостійна рухова діяльність, дні та тижні здоров'я, індивідуальна робота з фізичного виховання.

Заняття з фізичної культури розглядаються як цілеспрямована та унормована форма організованої навчально-пізнавальної діяльності, що має на меті оптимізацію рухового режиму, формування та закріплення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей, надання дітям спеціальних знань з фізичної культури.

Фізкультурно-оздоровча робота. Ранкова гімнастика – обов'язкова складова організації життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі. Вона сприяє поглибленню дихання, посиленню кровообігу, обміну речовин, розвитку різних груп м'язів, правильній поставі, розгальмовуванню нервової системи після сну, викликає позитивні емоції. Головна вимога до гімнастики у літній період – проведення її на свіжому повітрі, а взимку – у добре провітреному приміщенні. Для підвищення опірності організму до несприятливих кліматичних умов одяг під час виконання вправ має бути легким. Добір вправ у комплексі визначається з урахуванням можливостей і стану здоров'я дітей певного віку, а також їхніх індивідуальних особливостей. Вправи повинні бути прості та доступні для виконання, доцільно включати біг, ходьбу, стрибки, інші вправи для різних груп м'язів. Тривалість ранкової гімнастики: для дітей раннього віку – 4–5 хв., молодшого дошкільного віку – від 6 до 9 хв., старшого – 8–12 хв. Комплекси ранкової гімнастики розучуються на заняттях з фізичної культури, діють 2 тижні з ускладненням на другому.

Протягом року вже знайомі комплекси періодично повторюються, збільшується навантаження за рахунок урізноманітнення вправ, підвищення інтенсивності виконання. Гімнастика після денного сну проводиться після поступового підйому дітей у спальній, групових кімнатах або залі. Комплекс такої гімнастики включає загальнорозвивальні вправи на різні м'язові групи із зміною вихідних положень та спеціальні вправи для формування стопи і постави. Тривалість від 6 до 9 хвилин залежно від віку дітей.

Фізкультурні паузи (динамічні перерви) проводяться в перерві між малорухливими видами діяльності та організованими заняттями з метою зняття втомлюваності дітей через використання нескладних рухливих вправ. Їх тривалість – 5–10 хв. Фізкультурні хвилинки – проводяться під час організованих занять у вигляді короткотривалих комплексів фізичних вправ, що дає можливість зменшити втомлюваність дітей і відновити їхню працездатність для подальшої успішної роботи. До комплексів фізкультурних хвилинок входять 3–4 вправи, кожна з яких повторюється 4–6 разів. Їх тривалість 1–2 хвилин. Загартувальні процедури – система заходів, спрямованих на підвищення опірності організму дітей, розвитку у них здатності швидко й без шкоди для здоров'я пристосовуватися до змінних умов навколишнього середовища.

У дошкільних навчальних закладах застосовуються два види загартувальних заходів: повсякденні та спеціальні. До повсякденних належать: відповідний температурний режим, застосування широкої аерації, використання прохолодної води для миття рук, обличчя, полоскання рота, горла. Спеціальні загартувальні процедури – повітряні й сонячні ванни, різноманітні водні процедури (наприклад: сухе та вологе обтирання тіла махровою рукавичкою, обливання ніг, тіла), сон при відкритих фрамугах тощо. При використанні водних процедур температура води поступово знижується відповідно до встановлених норм. Проводяться й інші загартувальні (ходьба босоніж по росяній траві, глині, камінцях, вологому піску тощо) та спеціальні лікувально-профілактичні процедури (фітотерапія, ароматерапія, лікувальна фізкультура, масаж, фізіотерапевтичні процедури тощо), які включаються до системи оздоровлення за призначенням лікаря та згодою батьків з урахуванням індивідуальних показників стану здоров'я і самопочуття дітей.

Форми організації рухової активності у повсякденному житті. Педагоги дошкільного навчального закладу мають спо-

нукати дітей до рухової діяльності, регулювати їхню активність, схвалювати намагання виявляти самостійність, вольові зусилля. При цьому важливо враховувати руховий досвід кожної дитини, притаманний їй темп, рівень рухливості, природні можливості та здібності. У межах активного рухового режиму щоденний обсяг рухової активності становить до 3-х годин для дітей раннього віку, 3–4 години для молодшого дошкільного віку, 4–5 годин – для старших дошкільнят.

Важливий складник життєдіяльності дітей – прогулянки. Неодмінна умова їх проведення – збалансування дорослими програмових вимог з бажаннями вихованців. Зміст роботи в ході прогулянок залежить від погоди, освітніх завдань, загальної атмосфери в групі, настрою та інтересів дітей тощо. На прогулянках тривалість фізичних вправ та рухливих ігор для дітей раннього віку становить 20–35 хв., молодшого – 35–45 хв., старшого – 45–60 хв. Рухову активність дітей варто знижувати наприкінці прогулянки (за 10–15 хв.) до її закінчення, щоб забезпечити спокійний перехід до іншого режимного моменту.

Враховуючи провідну роль ігрової діяльності в особистісному зростанні дітей, значне місце під час організації рухового режиму відводиться рухливим іграм. При їх доборі враховуються такі чинники: вік дітей, пора року, погодні та природні умови, місце ігор протягом дня, наявність необхідного фізкультурного обладнання та інвентарю. Рухливі ігри включаються до різних форм роботи з дітьми (занять, свят, розваг, походів тощо) після їх попереднього розучування. Їх проводять в усіх вікових групах щодня: під час ранкового прийому (одна-дві гри малої і середньої рухливості), на прогулянках (дві-три гри малої, середньої та високої рухливості), ввечері пропонуються одна-дві гри середньої та малої рухливості. Усього протягом дня проводиться п'ять-шість рухливих ігор, а влітку – шість-сім. Протягом дня слід проводити рухливі ігри різних видів: сюжетні й безсюжетні, ігри змагального типу, з елементами спортивних ігор (баскетбол, футбол, городки, бадмінтон,

настільний теніс, хокей з м'ячем і шайбою) та спортивних вправ (їзда на велосипеді, катання на санчатах, ковзанах, ходьба на лижах), забав (серсо, кільцекид, кеглі) тощо.

Навчання елементів більшості спортивних ігор і вправ спортивного характеру здійснюється на заняттях з фізичної культури, а закріплення – на прогулянках. Фізичні вправи на прогулянках – один з основних засобів фізичного розвитку дітей. Завдяки їм формуються навички життєво важливих рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння тощо), розвиваються фізичні якості (сила, спритність, швидкість, витривалість, координація рухів, гнучкість). Фізичні вправи також широко використовуються в різноманітних організаційних формах (ранкова гімнастика, заняття з фізичної культури, рухливі ігри тощо).

Походи за межі дошкільного закладу (дитячий туризм) проводяться з дітьми, починаючи з молодшого дошкільного віку. Вихователь має ретельно готуватися до їх проведення: продумувати маршрут руху і спосіб пересування, визначати та вивчати місця зупинок і відпочинку, враховувати при цьому всі природні умови для проведення вправ з удосконалення рухових навичок (наявність струмочків, гірок, повалених дерев тощо). До місця призначення діти можуть іти вільно, групуючись за бажанням; шиккування парами використовується при переходах вулиць, шосе. Тривалість переходу в один бік (від дошкільного закладу до місця кінцевої зупинки) становить для дітей четвертого року життя 15–20 хв., п'ятого року життя – 20–25 хв., шостого року життя – 25–30 хв. Під час походів використовують вправи з основних рухів, рухливі ігри з використанням дрібних фізкультурних знарядь та природних умов, а також передбачаються проведення спостережень в природі та навколишньому середовищі оточенні, елементарні бесіди, короткі розповіді краєзнавчого, екологічного спрямування, дидактичні ігри тощо.

Не можна підміняти походи за межі дошкільного закладу цільовими прогулянками та екскурсіями – вони посідають самостійне місце в освітньому процесі як форми ознайомлення дітей з природним, предметним і соціальним довкіллям. Основна мета дитячого туризму в умовах дошкільного закладу – оздоровлення малят, запобігання гіподинамії, оптимізація рухового режиму, вдосконалення рухових навичок. Фізкультурні свята проводяться двічі – тричі на рік, починаючи з молодшого дошкільного віку. Оптимальна тривалість заходу для дітей цього віку – 40–50 хвилин, для старшого віку – 50–60 хвилин.

Фізкультурні свята організуються в першій чи другій половині дня, в музичній чи фізкультурній залі, на майданчику, в басейні тощо. Якщо свято проводиться у приміщенні, необхідно подбати про організацію повноцінної прогулянки у цей день. Активна рухова діяльність усіх дітей, забезпечення участі кожного з них, створення піднесеного настрою під час фізкультурного свята – найважливіша мета заходу. Важливо не перетворювати його на розважальне видовище для дорослих, а також не відлучати від участі у святі дітей, які пропустили підготовку до нього з певних причин, малоактивних і невпевнених. Під час підготовки до фізкультурного свята необхідно розробити сценарій, розподілити обов'язки щодо оформлення місця проведення, підготувати музичний супровід, атрибутику, костюми, призи і нагороди тощо. При розробці сценарію особлива увага приділяється сюрпризним моментам, показовим номерам, церемонії урочистого відкриття і закриття свята, підбиттю підсумків, врученню призів і подарунків.

Підготовка дітей до свята розпочинається заздалегідь і здійснюється впродовж усього освітнього процесу (на музичних, фізкультурних заняттях, під час ранкової гімнастики, ігор, самостійної рухової діяльності, індивідуальної роботи тощо). Неприпустимими є багаторазові масові репетиції повного ходу свята. Фізкультурні розваги проводяться, починаючи з раннього віку (3-й рік життя) один-два рази на місяць,

переважно у другій половині дня. Тривалість фізкультурних розваг для дітей раннього віку – 15–20 хв., молодшого – 20–35 хв., старшого віку – 35–40 хв. Місцем їх проведення може бути фізкультурна чи музична зала, групова кімната, фізкультурний чи ігровий майданчик, лісова або паркова галявина, берег водоймища тощо. Обов'язковим є участь кожної дитини в розвазі. Щоб забезпечити оптимальні фізичні, психічні, емоційні навантаження, плануючи розваги передбачається раціональне чергування ігор з різними ступенями навантаження, колективних, масових – з іграми підгрупами чи індивідуальними (конкурси, атракціони), складніших за правилами, руховими завданнями ігор – з простішими, розважального характеру.

У фізкультурних розвагах для дітей старшого дошкільного віку можуть переважати естафети, конкурси, атракціони, а також використовуватися ігри та вправи спортивного характеру. Дні здоров'я організуються один раз на місяць, починаючи з 3-го року життя. Цей день насичується різноманітними формами: загартувальні та лікувальнопрофілактичні процедури, дитячий туризм, фізкультурне свято або розвага, самостійна рухова діяльність, рухливі ігри на прогулянках, фізкультурні заняття тощо. Більшість з них бажано проводити на свіжому повітрі. У день здоров'я вся освітня робота пов'язується з темою здоров'я та здорового способу життя (бесіди, читання художньої літератури, ігрова, пізнавальна, трудова, самостійна художня діяльність тощо). Програма дня здоров'я передбачає як загальні для всього дошкільного закладу заходи, так і розраховані на кожен віковий групу. Тижні фізкультури організуються так як і дні здоров'я, проводяться щоквартально. Програма розраховується на кілька днів.

Самостійна рухова діяльність як форма активізації рухового режиму проводиться з дітьми щодня під час ранкового прийому, денної та вечірньої прогулянок тощо. Вона може розгортатися як у приміщенні, так і на майданчику. Організуючи самостійну рухову діяльність, слід враховувати індивідуальні

особливості здоров'я і фізичний розвиток, функціональні можливості організму конкретної дитини. Неодмінні умови:

- систематична попередня робота з дітьми з метою формування у них необхідного рухового досвіду, врахування рівня фізичної підготовки, обізнаності про техніку виконання рухів, правил рухливих ігор та способів взаємодії між учасниками, призначення і використання фізкультурного й спортивного інвентарю, обладнання тощо;
- створення предметного оточення, яке б спонукало дітей до рухової діяльності, конкретизувало її зміст, забезпечувало динамічну зміну самостійних занять вправами та іграми залежно від інтересу, бажань, задумів вихованців.

Доцільно періодично змінювати пропонований набір обладнання та інвентарю, вносити нові компоненти до предметного оточення, забезпечити дітям можливість вільного доступу до обраних предметів та використання їх у самостійній руховій діяльності, не заважаючи іншим дітям. Під час самостійної рухової діяльності дошкільнят педагоги мають передбачити застосування прийомів, які б сприяли її розгортанню, надавали їй організаційної стрункості й змістовності (наприклад: допомогти дітям з'ясувати задум діяльності, вибрати вправи чи ігри, потрібний інвентар, підготувати місце для самостійних рухів тощо). Щоб забезпечити оптимальні фізичні навантаження, важливо чергувати самостійні рухові дії дітей за видом чи способом руху, ступенем навантажень та активні рухи з короткочасним відпочинком, мотивуючи вчасну зміну динамічних занять і статичних положень.

Індивідуальна робота з фізичного виховання проводиться у вільний час, відведений для самостійної діяльності дітей, індивідуально або з підгрупами по двоє – четверо дітей. Мета – ознайомлення, поглиблене розучування і закріплення навичок їх виконання, усунення відставань у розвитку фізичних якостей. Враховуючи стан здоров'я, фізичний розвиток, підготовленість та інтереси дітей, педагог визначає мету індивідуальної роботи, добірку потрібного обладнання, інвентарю.

Заняття розглядаються як цілеспрямована та унормована форма організованої навчально-пізнавальної діяльності з фізичної культури та формування основ здорового способу життя. Вони дають змогу систематично, послідовно формувати, закріплювати й удосконалювати рухові вміння та навички, розвивати фізичні якості, давати дітям спеціальні знання та прищеплювати потребу в повсякденних заняттях фізичною культурою, оптимізувати рухову діяльність. Організоване навчання у формі фізкультурних занять проводиться, починаючи з третього року життя. Тривалість занять для дітей раннього віку – 15–20 хв., молодшого – 20–30 хв., старшого – 30–40 хв. Тривалість частин заняття (вступної, підготовчої, основної і заключної) та обсяг матеріалу не постійні, вони змінюються залежно від освітніх завдань, умов проведення заняття.

Обов'язкові умови проведення занять з фізичної культури: вологе прибирання зали, провітрювання приміщення, підготовка фізкультурного обладнання та інвентарю. Обладнання та інвентар мають бути безпечними у використанні, естетично привабливими та відповідати віку вихованцям за розмірами, вагою тощо.

Одяг та взуття дітей добираються з урахуванням місця проведення занять і пори року. За освітніми завданнями, співвідношенням нового і знайомого програмового матеріалу фізкультурні заняття поділяють на:

- мішані (подається новий руховий матеріал та закріплюються раніше набуті уміння і навички; співвідношення знайомого та нового матеріалу на таких заняттях складає 3:1 або 4:1);
- заняття на закріплення й удосконалення рухових умінь і навичок, або тренувальні (будується на більш або менш знайомих вправах);
- контрольні (проводяться за потребою в кінці місяця або кварталу, півріччя з метою перевірки рівня сформованості рухових умінь і навичок, спеціальних знань, розвитку фізичних якостей тощо).

За змістом рухових завдань і методикою проведення розрізняють:

- комплексні, або інтегровані, мішані (включають стройові, загальнорозвивальні вправи, основні рухи, рухливі ігри та інші види фізичних вправ. Проводяться з використанням комплексу наочних, словесних, практичних методів і прийомів навчання залежно від віку дітей);
- сюжетні (будуються, як правило, за типовою структурою, але у формі «рухової розповіді», де всі рухові завдання пов'язані спільним сюжетом і виконуються в цікавих ігрових ситуаціях, на імітаціях тощо);
- ігрові (всі освітні завдання розв'язуються лише з допомогою ігор (3–5): спочатку проводяться 1–2 гри малої і середньої рухливості, потім – 1–2 гри великої рухливості, на закінчення – малорухлива гра; ігри добираються так, щоб за руховим змістом вони відповідали змісту всіх структурних частин типового заняття; проводяться на закріплення набутих рухових навичок або з контрольною метою);
- домінантні (акцентовані на реалізацію певних освітніх завдань, застосуванні певних засобів фізичного розвитку тощо, наприклад: заняття на розвиток швидкісно-силових якостей, або на оволодіння елементами спортивної гри чи вправи, або заняття з переважним використанням певного виду фізкультурного обладнання, інвентарю тощо).

Фізкультурні заняття є щоденними:

- двічі на тиждень вони проводяться у відведений для цього час у фізкультурній залі або на майданчику (за сприятливої погоди у період з квітня до жовтня);
- в інші дні тижня проводяться два заняття фізичними вправами на свіжому повітрі під час денних прогулянок (у всі пори року за сприятливих погодних умов) та один раз на тиждень проводиться похід за межі дошкільного закладу, якщо є відповідні природні умови для організації елементарного дитячого туризму.

Заняття на свіжому повітрі проводить вихователь групи або інструктор з фізичної культури з допомогою вихователя. До їх проведення, як і до занять в залі, можуть залучатися музичний керівник, помічник вихователя. Усі заняття на свіжому повітрі мають таку саму тривалість, що й заняття у залі. Проте якщо вони проводяться у холодну погоду або з ухилом на оволодіння елементами спортивних ігор чи вправ їхня тривалість може дещо збільшуватися (до 5 хвилин).

Оскільки ці заняття проводяться під час проведення прогулянок, то важливо правильно обрати період їх проведення: в холодну погоду їх доцільно організовувати під кінець перебування дітей на повітрі, щоб запобігти переохолодженню організму після отриманих фізичних навантажень; у теплу пору такі заняття варто розпочати через 10–15 (до 20) хвилин після виходу на майданчик, щоб діти встигли адаптуватися до погодних умов і щоб фізіологічні показники – частота пульсу й дихання – досягли належного для активної рухової діяльності рівня.

Особливої уваги педагогів і медичного персоналу потребує забезпечення оптимальних загальних навантажень на дітей у процесі фізкультурних занять. Загальні навантаження – сукупність фізичних, психічних та емоційних навантажень на дітей під час занять з фізичної культури. Фізичні навантаження – величина впливу фізичних вправ, виконуваних під час занять, на функціональну діяльність усіх органів та систем дитячого організму. Пік таких навантажень має припадати на рухливу гру в основній частині заняття. Для регулювання (збільшення або зменшення) фізичних навантажень можна включати до змісту занять складніші чи простіші вправи (найістотніше навантаження на організм забезпечує робота великих, а не дрібних груп м'язів); змінювати їх кількість та дозування, темп виконання, амплітуду, кількісні параметри рухів (висоту, довжину тощо) та інвентарю (вагу чи розмір предметів). Важливо стежити за ступенем напруження м'язів

при виконанні; скорочувати паузи між вправами, простою дітей за рахунок попередньої підготовки розмітки, обладнання та продумування способів оперативної розстановки/прибирання обладнання, роздачі/збирання інвентарю, раціональну організацію дітей на виконання рухів, доцільний добір методів і прийомів роботи з вихованцями.

Психічні навантаження – вплив фізичних вправ під час занять на психіку дітей (увагу, пам'ять, мислення, сприймання, уяву, волю тощо). Найбільше психічне навантаження має припадати на початок основної частини заняття, коли розучуються нові чи виконуються найбільш складні за технікою, недостатньо засвоєні дітьми вправи з основних рухів. Регулювати рівень психічних навантажень, запобігати перевантаженню дитячої пам'яті, мислення, уваги, сприймання, уяви допоможуть:

- раціональне поєднання нового і знайомого, добре й недостатньо засвоєного програмового матеріалу;
- періодична зміна або оновлення обстановки, середовища, місця проведення занять (обладнання, атрибутів та інвентарю);
- перенесення занять із зали на майданчики, у природні умови);
- насичення занять відповідною поставленим освітнім завданням кількістю практичних методів та ігрових прийомів;
- активізація пізнавальної, розумової діяльності дітей.

Емоційні навантаження визначаються величиною впливу фізичних вправ на емоційний стан, настрої дітей. Максимальне емоційне навантаження, зазвичай, припадає на рухливу гру в основній частині заняття. Регулюванню емоційних навантажень у ході занять з фізичної культури допоможуть бадьорий, діловий, при цьому доброзичливий тон, активність педагога; домірні й педагогічно виправдані заохочення дітей до рухів; естетично привабливі, різноманітні посібники у достатній

кількості, (проте надмір їх на одному занятті призводить до психологічної втоми); музичний супровід певних частин заняття; улюблені вправи та ігри дітей тощо.

Оптимальне поєднання всіх навантажень забезпечує більш високу працездатність дитячого організму й не викликає у дітей перевтоми. Помірна втома активізує відновлювальні процеси в організмі, поживляє темпи та поліпшує показники фізичного розвитку. Педагоги мають стежити за зовнішніми ознаками реакції дітей на запропоновані їм загальні навантаження, як от: колір шкіри обличчя, спітнілість чола, щік, голови, спини, спосіб і ритмічність дихання (через ніс або рот, поява задишки), якість виконання рухів, стан постави, дисципліна, рівень дитячої уваги, інтересу, млявість чи надмірна рухливість тощо. За перших ознак перевтоми або передчасної втоми, слід вжити заходів щодо їх запобігання й підтримання здорового тону: внести зміни у зміст заняття, методику його проведення, дозування вправ, ввести додаткові паузи для відпочинку тощо, стосовно всієї групи, підгрупи чи окремих дітей. Основний показник реакції організму на загальні навантаження – частота пульсу.

Проводячи пульсометрію у дітей, слід враховувати таку орієнтовну динаміку зміни частоти пульсу порівняно зі станом спокою: упродовж вступної частини заняття вона зростає на 10–15%, підготовчої – на 20–25%, під кінець основної – на 60–80%, у заключній частині знижується приблизно до рівня вступної, а повертається до норми через 3–5 хвилин після завершення заняття.

З регулюванням навантажень тісно пов'язані загальна і моторна щільність фізкультурних занять. Загальна щільність заняття – це відношення педагогічно виправданого часу до тривалості всього заняття. Педагогічно виправданим є час, відведений педагогом на пояснення і роз'яснення, показ дій, вказівки, зауваження, заохочення, оцінки, допоміжні дії (шикування і перешикування дітей, роздача і збирання атри-

бутів, установка й прибирання обладнання), безпосереднє виконання вправ дітьми тощо. Час, витрачений на розмови з колегами, недоцільні пояснення та повчання, довгі бесіди, аналіз дій і поведінки дітей, довготривале очікування ними своєї черги при виконанні вправ чи при підготовці місця заняття, обладнання й інвентарю, зайві перешикування, повороти тощо, є педагогічно невиправданим і при визначенні загальної щільності занять не враховується. Тому всі ключові моменти організації та проведення занять слід ретельно продумувати, щоби час занять був педагогічно виправданим, а відтак загальна щільність занять наближалася до 100%.

Моторна щільність розглядається як відношення часу, проведеного дітьми у русі, до тривалості заняття. Вона визначається методом індивідуального хронометражу і має орієнтовні вікові норми: для дітей 4-го року життя – 55–60 (до 65)%, 5-го року життя – 60–65 (до 70)%, 6-го року життя – 65–70 (до 75)%, для 7-го року життя – 70–75 (до 80)%. Ці показники можуть коливатися у зазначених межах, оскільки залежать від ряду чинників: типу заняття (наприклад, моторна щільність мішаних занять менша, ніж занять-тренувань), складності рухів, ступеня їх засвоєння, рівня рухової підготовленості, організованості дітей та ін.

Існують різні шляхи регулювання моторної щільності занять, а саме:

- вибір раціональних способів організації дітей для виконання рухів та доцільне поєднання різних способів організації впродовж заняття. При цьому слід урахувати, що фронтальний спосіб організації забезпечує моторну щільність на рівні 75–88%, груповий – 66–75%, потоковий – 62–70%, змінний – 58–66%, спосіб колового тренування – 72–84%, індивідуальний – 18–24%;
- поєднання вправ з основних рухів у комплекси-зв'язки (особливо зручне при потоковому, змінному, іноді – при індивідуальному, груповому способах організації);

- заповнення пауз під час очікування дітьми своєї черги або при зміні обладнання простими додатковими руховими завданнями, які не потребують ретельного контролю дорослого;
- розміщення й максимальне (можливо, багатоцільове) використання на занятті великого і дрібного обладнання;
- забезпечення достатньої кількості посібників та інвентарю, використання обладнання, зручного для одночасного виконання одних і тих самих рухів дітьми (це дає змогу уникнути довгих очікування дітьми своєї черги);
- педагогічно виправдане застосування словесних і наочних прийомів (передусім пояснень, показу, оцінок тощо);
- організація виконання рухів під рахунок або музичний супровід (йдеться про рухи, які можна виконувати у загальному ритмі й темпі, наприклад: ходьбу, біг, підскоки, загальноорозвивальні вправи).

Окрім занять з фізичної культури, у дошкільних навчальних закладах, де є басейни, проводять заняття з плавання, що є унікальним засобом впливу на організм дитини, вдосконалення рухів, розвиток фізичної витривалості, самостійності, наполегливості тощо. Приміщення критих басейнів мають бути обладнані вентиляцією, достатньо освітлені, прибрані. В них має підтримуватись належний температурний режим: температура повітря в басейні +24...28 °С, у роздягальнях і душових +25...26 °С, температура води – в межах +26...29°С. У початковий період навчання плавання температура води в басейні може бути дещо вищою (до +30...32 °С).

Басейни обладнуються спеціальним інвентарем для безпеки занять з плавання, а також іграшками та обладнанням для навчання елементів плавання. Навчання плавання у дошкільних закладах може розпочинатися з третього року життя. Найдоцільніший час для занять: до сніданку – з 7–30 до 8–30, після сніданку – з 9–30 до 12–30, після денного сну – з 15–15 до 17–30. При цьому враховується, що заняття з плавання можна проводити не раніше, ніж через 30–40 хв. після їди

та не пізніше ніж за 1,5–2 години до нічного сну і не за рахунок перебування дітей на свіжому повітрі.

Заняття з плавання проводяться двічі на тиждень. У ці дні не плануються звичайні фізкультурні заняття та заняття фізичними вправами під час денних прогулянок. Заняття з плавання організуються з окремими підгрупами дітей: 3-й рік життя – по 5–6 дітей, 4-й рік – по 8–10, 5–7-й роки життя – по 10–12 дітей. Перші заняття короткотривалі – 5–7 хв. Поступово їхню тривалість для дітей 3-го року життя доводять до 10–15 хв., для 4-го року – 10–20 хв., для 5-го року – до 20–25 хв., для старших дошкільнят – до 30 (40) хв. Заняттям в басейні мають обов'язково передувати гігієнічні процедури.

Навчання елементів плавання відповідно до програмових вимог організуються поетапно й спрямовані на реалізацію певних завдань, а саме:

- I етап (3–4-й роки життя) – ознайомлення дітей з водою та її властивостями, освоєння у воді;
- II етап (4–5-й роки життя) – набуття дітьми умінь і навичок, які допомагають почуватися у воді впевнено (спливати, лежати на воді, ковзати по ній, видихати у воду, розплющувати очі у воді тощо);
- III етап (6–7-й роки життя) – навчання плавання певним способом та правильним узгодженням рухів рук, ніг і дихання, починаючи з полегшених способів (наприклад, плавання кролем на грудях і спині без виносу рук);
- IV етап (старший дошкільний та молодший шкільний вік) – засвоєння і вдосконалення техніки різних спортивних способів плавання, простих поворотів та старту у воду, плавання на «глибокій» воді.

Типова структура заняття з плавання:

- розминка (з ходьбою, пробіжками, комплексом загально-розвивальних вправ, підготовчими до плавання вправами на суші). Якщо ж немає місця для «сухого» плавання, розминка проводиться у воді;

- вправи на пересування (з ходьбою, бігом, підскоками), освоєння у воді (занурювання, затримка дихання, види-хи у воду, відкривання очей у воді, спливання тощо);
- спеціальні вправи на опанування певного способу плавання, засвоєння рухів рук, ніг, узгодження рухів тощо), рухливі ігри у воді з використанням уже засвоєних умінь;
- вільне плавання.

Плавання – специфічна спортивна вправа, оскільки плавець виконує всі рухи у горизонтальному, безопорному положенні. Тому на виконання вправ, спрямованих на вивчення і вдосконалення цього положення, має відводитися 80% часу основної частини заняття (включаючи ігри, естафети, розваги). Підсумком проведеної роботи з навчання плавання є свята чи розваги на воді (один-два рази на рік). Робота дошкільного навчального закладу в цілому має спрямовуватися на підтримку, збереження та розвиток здорового способу життя дошкільнят, формування мотивації здорового способу життя. З огляду на це, дітей треба ознайомлювати з поняттями про гігієну тіла, гігієну діяльності; здоров'я і хвороби, зовнішність, тіло, основні органи, а також про статеву ідентифікацію та диференціацію, розвиток організму, безпеку організму та діяльності. При цьому важливо дотримуватися принципів послідовності, систематичності, індивідуального підходу. Така робота проводиться в процесі всієї життєдіяльності дітей у дошкільному навчальному закладі.

Додаток 5

Градація корекційних класів

<https://government.com.ua/navchannia/spetsialnij-korektsijnij-klas-korektsijni-klasi-v-shkolakh>.

Для тих дітей, яким важко навчатися у зв'язку з наявними проблемами зі здоров'ям, існують спеціальні освітні установи або відкриваються корекційні класи в звичайній школі. Сюди можна записати дитину-інваліда або відстаючого в розвитку. Основне призначення таких закладів і класів укладено в соціальної адаптації вихованців та їх інтеграції в суспільстві.

Спеціальне навчання підрозділяється на вісім видів. Для здобуття світи в них направляють дітей відповідно до медичних діагнозів. Існують такі види корекційних класів:

- **Якщо дитині скоро в школу...**
  - **Де створюються спеціалізовані класи?**
  - **Кого беруть до корекційного класу?**
  - **Переклад у звичайний клас**
  - **Режим праці та відпочинку**
  - **Плюси спеціалізованого навчання**
  - **Мінуси корекційного навчання**
  - **Градація корекційних класів**
  - **Спеціальні класи I і II виду**
  - **Спеціальні класи III і IV виду**
  - **Спеціальні класи V виду**
  - **Спеціальні класи VI виду**
  - **Спеціальні класи VII виду**
  - **Спеціальні класи VIII виду**
- I – для слабчочуючих і глухих дітей;
  - II – для глухонімих;
  - III і IV – для сліпих і слабоворих;
  - V – для заїкаючих і дітей з порушеннями мови;
  - VI – для учнів з проблемами психічного та фізичного розвитку;
  - VII – для дітей із ЗПП та СДВГ;
  - VIII – для розумово відсталих.

Додаток 6

Загальнодидактичні принципи навчання

1. Принцип науковості. Його сутність полягає в тому, що всі факти, знання, положення і закони, що вивчаються, повинні бути науково правильними. Цим вимогам мають відповідати спосіб обґрунтування положень і законів, формування понять у процесі навчання. Реалізація цього принципу передбачає вивчення системи важливих наукових положень і використання у навчанні методів, близьких до тих, якими послуговується певна наука. Навчальний процес школи динамічний, тому передбачає врахування не лише стану розвитку науки і техніки, а й усіх особливостей і тенденцій розвитку сучасного суспільства й освіти.

2. Принцип системності і послідовності. Він зорієнтований на системне і послідовне викладання і вивчення навчального матеріалу. Йдеться про постійну роботу над собою, фіксування уваги учнів на вузлових питаннях, логічний перехід від засвоєного матеріалу до нового тощо. Залежно від змісту роботи, її цілей викладач застосовує певну систему методів навчання, ведучи дітей від простого відтворення до самостійних творчих дій з вивченим матеріалом. Навчальний матеріал має бути вибудований на системі взаємозв'язків елементів світу, який оточує.

3. Принцип доступності. Успішність та ефективність навчання визначаються відповідністю його змісту, форм і методів віковим особливостям студентів, їх можливостям. Реалізація цього принципу передбачає дотримання правил: від простого – до складного, від відомого – до невідомого, від близького – до далекого, а також врахування рівня розвитку студентів, їх індивідуальних особливостей. Він вимагає також визначення норм витрат часу і праці, рівня напруження і культури розумової та фізичної праці студентів. У навчальному процесі

недопустимі як перенавантаження, так і недовантаження студентів, що передбачено освітніми стандартами і рівнями навчання, тобто йдеться про диференціацію навчально-виховного процесу.

4. Принцип зв'язку навчання з життям. Він ґрунтується на об'єктивних зв'язках науки і виробництва, теорії і практики. Теоретичні знання є основою сучасної продуктивної праці, яка конкретизує їх, сприяє міцному, свідомому засвоєнню. Реалізацію цього принципу забезпечують: використання на заняттях життєвого досвіду студентів, застосування набутих знань у практичній діяльності, розкриття практичної значущості знань тощо.

5. Принцип свідомості і активності. Цей принцип означає головне спрямування пізнавальної діяльності студентів та управління нею. Свідомому засвоєнню знань сприяють:

- роз'яснення мети і завдань навчального предмета, значення його для подолання життєвих проблем і для перспектив студента;
- використання у процесі навчання мислительних операцій (аналізу, синтезу, узагальнення, індукції, дедукції);
- позитивні емоції і мотиви навчання; належний контроль і самоконтроль.

Активізують пізнавальну діяльність позитивне ставлення до навчання, інтерес до навчального матеріалу, тісний зв'язок навчання з життям, використання на практиці засвоєного матеріалу, проблемне навчання, диференційований підхід, використання ТЗН.

6. Принцип наочності («золоте правило» дидактики). Цей принцип ґрунтовно розроблений у дидактиці середньої школи і широко застосовується у педагогічному процесі вищої школи. Дотримання його сприяє свідомому, активному сприйманню, осмисленню і засвоєнню матеріалу, виховує спостережливість, формує новий соціальний досвід, удосконалює потенційні психофізичні можливості студентів.

7. Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок.

Основною ознакою міцності знань є свідоме й ґрунтовне засвоєння фактів, понять, ідей, правил, глибоке розуміння істотних характеристик предметів та явищ, зв'язків між ними і всередині них. Реалізація цього принципу передбачає: повторення навчального матеріалу за розділами і структурними частинами, запам'ятовування нового матеріалу у поєднанні з вивченим, виокремлення при повторенні основних ідей, використання в процесі повторення різноманітних методик, форм і підходів, вправ, самостійної роботи щодо творчого застосування знань тощо.

8. Принцип індивідуального підходу. Він дає змогу в умовах колективної навчальної роботи кожному студентові оволодівати навчальним матеріалом по-своєму, зважаючи на рівень розвитку, знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, волі, працездатності.

9. Принцип емоційності. У процесі пізнавальної діяльності в студентів виникають певний емоційний стан, почуття, які можуть стимулювати успішне засвоєння знань або перешкоджати йому. Тому викладач, реалізуючи цей принцип, має впливати на формування емоцій, які активізують навчально-пізнавальну діяльність, і запобігати появі тих, які негативно позначаються на ній. Цього можна досягти шляхом логічного, жвавого викладання дисципліни, наведення цікавих прикладів, використання різноманітної наочності тощо. Неабияку роль у цьому відіграє особистість викладача.

До спеціальних принципів навчання належать:

Принцип педагогічного оптимізму обумовлений, з одного боку, рівнем сучасного наукового і практичного знання про потенційні можливості осіб з особливими освітніми потребами і, з іншого боку, уявленнями про сучасні педагогічні можливості абілітації і реабілітації дітей і дорослих з порушеннями

розвитку. Цей принцип ґрунтується на сучасному гуманістичному світогляді, однією з засад якого є право кожної людини незалежно від її особливостей і обмежених можливостей життєдіяльності бути включеною в освітній процес. Спеціальна педагогіка виходить з того, що вчитися можуть усі діти. При цьому під здатністю до навчання розуміється не тільки і не стільки засвоєння знань із загальноосвітніх предметів, що передбачено традиційною педагогікою, скільки здатність до оволодіння будь-якими, доступними дитині соціально і особистісно значущими навичками життєвої компетенції, що забезпечують її адаптацію в навколишньому середовищі і сприятливу самостійну і незалежну життєдіяльність. Особи з особливими освітніми потребами, як правило, вчаться повільніше, але вони можуть учитися і досягати високих результатів.

Принцип ранньої педагогічної допомоги. Сучасна спеціальна педагогіка вважає однією з ключових умов успішної корекційно-педагогічної допомоги забезпечення раннього виявлення і ранньої діагностики відхилень у розвитку дитини з метою визначення її особливих освітніх потреб. Сучасна спеціальна освіта передбачає максимальне скорочення розриву між моментом виявлення первинного порушення в розвитку дитини і початком цілеспрямованої корекційно-педагогічної допомоги, розширюючи часові межі надання і спеціальних освітніх послуг з перших місяців і протягом усього життя людини.

Принцип корекційно-компенсальної спрямованості освіти. Цей принцип передбачає опору на здорові сили вихованця, побудову освітнього процесу з використанням збережених аналізаторів, функцій і систем організму у відповідності зі специфікою природи недоліку розвитку (тобто природо-відповідно). Корекційна робота, спрямована на виправлення або ослаблення недоліків психофізичного розвитку (наприклад, корекція недоліків мовлення, довільних рухів, просторової орієнтації й ін.), створює додаткові можливості для процесу

компенсації втрачених або неповноцінних функцій або систем організму. Освіта і розвиток дитини з обмеженими можливостями будується, таким чином, відповідно до її специфічних природних можливостей і на їхній основі.

Принцип соціально-адаптувальної спрямованості освіти. Корекція і компенсація недоліків розвитку розглядаються в спеціальному освітньому процесі не як самоціль, а як засіб забезпечення людині з обмеженими можливостями сприятливої життєдіяльності, максимально можливої для неї самостійності і незалежності в соціальному житті.

Принцип розвитку мислення, мовлення і комунікації як засіб спеціальної освіти. Дитина, яка нормально розвивається з перших місяців життя, знаходячись у мовному середовищі й активно взаємодіючи з предметним і соціальним оточенням, має всі необхідні умови для розвитку мовлення і мислення, формування мовленнєвої поведінки, засвоєння комунікативних умінь.

Принцип діяльнісного підходу в навчанні і вихованні. Визначальна роль діяльності в становленні і розвитку особистості загальновідома. Діяльнісний принцип у спеціальній педагогіці спирається на існуюче в психології поняття «ведуча діяльність». Предметно-практична діяльність у системі спеціальної освіти є специфічним засобом забезпечення компенсаторного розвитку дитини з будь-яким відхиленням розвитку (інструментом корекції і компенсації порушених психічних функцій), пропедевтики необхідних елементів освіти і трудової діяльності. Те, чому звичайну дитину можна навчити завдяки словесній інструкції, для дитини з особливими освітніми потребами стає доступним тільки в процесі власної діяльності, спеціально організованої і спрямованої педагогом.

Принцип диференційованого й індивідуального підходу. Індивідуальний підхід є конкретизацією диференційованого підходу. Він спрямований на створення сприятливих умов навчання, що приховують як індивідуальні особливості кожної

дитини (особливості вищої нервової діяльності, темпераменту і відповідно характеру, швидкість перебігу розумових процесів, рівень сформованості знань і навичок, працездатність, уміння вчитися, мотивацію, рівень розвитку емоційно-вольової сфери й ін.), так і її специфічні особливості, властиві дітям з даною категорією порушення розвитку.

Принцип необхідності спеціального педагогічного керівництва. Навчально-пізнавальна діяльність дитини з будь-яким відхиленням у розвитку відрізняється від навчально-пізнавальної діяльності звичайної дитини, тому що має особливий зміст, глибоку своєрідність перебігу і потребує особливої організації способів її реалізації. Вона спрямована на перетворення різних психічних корекційно-компенсувальних функцій і задоволення особливих освітніх потреб дитини відповідно до її недоліку.

Додаток 7

План-конспект на тему: «Розглядання картини “Зайці”» (старша група)

Ціль: удосконалювати зв'язне діалогічне мовлення дітей.

Завдання:

Освітні:

- Навчити дітей розглядати картини.
- Розуміти її зміст.
- Навчити встановлювати взаємозв'язок між героями.

Розвиваючі (мовні):

- Продовжувати вдосконалювати зв'язне діалогічне мовлення дітей.
- Розвивати вміння слухати питання і точно давати відповідь на них.
- Збагачувати и активізувати словник дітей за рахунок нових слів.

Виховальні:

- Виховувати культуру мовного спілкування, любов до рідної природи та краю, уміння бачити прекрасне поряд.

Обладнання і матеріали: картина «Зайці» із серії «Дикі тварини»; іграшка зайчик Вухань.

Технології: ігрова.

Попередня робота: читання казки «Зайчик-хвалько»; «Казка про хороброго зайця – довгі вуха, косі очі, короткий хвіст». Малювання, ліплення на тему «Заєць»; розглядання ілюстрацій із серії «Дикі тварини». Заучування приказки «Зайка білий і русак танцював краков'як»; рухлива гра «Мисливець та зайці», «Заєць безхатько».

Хід заняття:

1. Сюрпризний момент.

Вихователь: *Дітки, до нас прийшов лист. Давайте відкриємо його і прочитаємо.* (Вихователь читає лист)

*Довге вухо,
Грудочка пуху.
Стрибає спритно,
Любить морквину. (Заєць)*

Вихователь: *Діти, нам загадали загадку. Давайте її відгадаємо.*

Діти відгадують. Вихователь слухає відповіді дітей.

Вихователь: *Чому ви думаєте, що це заєць?*

Індивідуальні відповіді дітей.

Питання вихователя: *Який Заєць? Як можна сказати про нього?*

Діти: *Біленький, пухнастий, добрий, хороший. У нього довгі вуха, короткий хвіст.*

Вихователь: *Молодці, діти. Дякую за гарні і правильні відповіді.*

2. Розгляд картини і складання оповідання з попередньої картини «Зайці».

Вихователь: *Сьогодні ми будемо розглядати картину і складати по ній розповідь.*

(Поміщаю на дошку картину «Зайці»).

З'являється Вухань (іграшка – заєць).

Вухань: *Я теж хочу разом з дітьми розглядати картину. Це ж мої друзі на картині. Можна?*

Вихователь: *Звичайно можна, зайчик. Нам ще цікавіше з тобою.*

Діти розглядають картину разом з Вуханчиком і відповідають на питання:

- Хто намальований на картині? (Зайці)
- Яка пора року зображено? (Зима)
- Чому ви так думаєте?

Діти: *Кругом сніг. День ясний. Від дерев на снігу тінь. У тіні сніг здається блакитним.*

Вихователь: *Чим займаються зайці? Де вони знаходяться?*

Діти: *На галявині заєць піднявся на задні лапки і почав обгризати кору дерев.*

Вихователь: *Як можна назвати картину?*

Діти: *Зайці, зима, лісова галявина.*

Вухань: *Я б назвав «Вухасті зайчики – побігайчики».*

Вихователь: *Молодець, Вухань. Ти нам здорово допоміг.
Точну назву придумав. І дітки, звичайно, молодці.*

3. Фізкультхвилинка (рухи по тексту)

Зайчик стрибає, стрибає, стрибає,

Стрибає – і втопився.

Зайчик стрибає, стрибає, стрибає,

Стрибає – і втопився.

Хвостиком поворушив

І вушка вгору підняв.

І почув зайчик тихий,

Дуже тихий звук,

Подивився по сторонам,

В нірку стрибнув раптом.

Вихователь: *І Вухань, і діти, сідайте. Вухань, послухай, як дітки вмють скласти розповідь.*

(Після кожного разу Вухань хвалить дітей. Вихователь стежить за промовою і поправляє помилки, якщо вони є. Проводять словникову роботу).

Іменники	Прикметники	Дієслова
Кора	Пухнастий	Обгризати
Нірка	Біленький	Поворухнув
Картина	Лісна	Пригнув
Галявина	Вухаті	Подивився
Тінь	Блакитнуватий	Підніматися
Грудочка	Довгий	Втопився
Пух	Короткий	Почув
Зайчик-побігайчик		
Хвостик		
Вішка		

4. Підведення підсумків

Вихователь: *Вухань, послухай уважно дітей, що нового вони дізналися сьогодні.*

Відповіді дітей.

Вухань: *Молодці, дітки. Ви сьогодні придумали дуже цікаву розповідь по картині і придумали її назву по-різному «Зайці», «Лісова галявина», «Зима». Я думаю, що хтось згоден і з моєю назвою «Вухасті зайчики-побігайчики».*

Вухань прощається з дітьми: *До побачення, діти. Я був би радий зустрітися з вами ще раз.*

Вихователь і діти прощаються з Вуханчиком.

Тематика планових та епізодичних спостережень у 1-й рік навчання

Спостереження за сонячним зайчиком

Мета: формувати уявлення про те, що навесні сонце гріє землю; воно яскраве, тепле збагачувати словниковий запас дітей.

Хід: Вихователь пропонує дітям підставити долоньки до сонця і відчутти його тепло. Відтак за допомогою маленького люстерка пускає сонячного зайчика, аби діти пограли з ним. Гру супроводжують віршиком:

*Сонячні зайчики грають на стіні.
Помани їх пальчиком – Утечуть чи ні?*

Спостереження за голубами і горобцями

Мета: навчати розрізняти голуба й горобця за зовнішнім виглядом; помічати, як вони пересуваються: ходять, стрибають, літають, клюють корм, п'ють воду з калюжі активізувати словник.

Хід: Вихователь пропонує розглянути голубів і горобців, що прилетіли на ділянку, і послухати їхні голоси. Хто голосно цвірінкає? А хто воркує? Відтак пропонує порівняти, як птахи пересуваються по землі.

Вихователь читає вірш:

*Серед сизих голубів,
Що дзьобаять крихти,
Скаче шустрий горобець,
Щоб поїсти встигти.*

*Горобець-стрибунець –
Дуже спритна пташка.
Обскакає голубів,
Хитра сіромашка.*

Спостереження за кішкою

Мета: формувати бережливе ставлення до тварин; навчати помічати живі об'єкти під час прогулянки; збагачувати словник.

Хід: Вихователь звертає увагу дітей на різні частини тіла кішки – голова, мордочка, вуса, хвіст, лапки, на лапках – кігтики і подушечки. Вона пухнаста, має м'яку, теплу шерсть. Кішка граційно ходить, любить ловити мишей, нявкає, сьорбає молоко. Коли її гладять, вона муркоче. Коли світить тепле сонечко, вона лежить і гріється.

Вихователь читає дітям вірш Емілії Саталкіної
«Мурмурнявська мова»:

*Я цікаву мову знаю.
– А яку? – питаєш ти.
Ту, що нею розмовляють
В цілім світі всі коти.
Не японська, не іспанська,
Мова дуже ця проста.
Дуже гарна мурмурнявська
Мова нашого кота.
«Няв» – це значить «хочу їсти»,
«Няв-няв-няв» – «іду гулять»,
«Мур» – «на ручки хочу сісти».
«Мур-мур-мур» – «лягаю спать».
Щоб несли коти і киці
Радість, затишок у дім,
Мурмурнявську мову вчити
Треба змалку нам усім.*

Спостереження за комахами

Мета: навчати розрізняти і називати комах – мурашу, муху, метелика, сонечко, клопа-солдатику тощо; стимулювати бажання спостерігати за комахами; виховувати бережливе ставлення до природи; збагачувати знання про комах; активізувати словник.

Хід: Вихователь звертає увагу дітей на мурах. Діти розглядають їх, спостерігають, як вони повзають.

Вихователь читає дітям вірші:

*Жив на світі цар Мурах,
І цариця Мурашиця,
І царівна Мурахівна.
Ох-ох! Ах-ах!*

*Знають всі: мурашки –
Корисні комашки.
Побачиш муху – геть жени!
Бруднули страшнії вони.
(за Софією Майданською)*

Вихователь звертає увагу дітей на метеликів, жуків сонечко, клопів-солдатиків. Діти спостерігають за ними.

*Вихователь читає вірші:
Метелик на стеблинку сів –
І вже незрозуміло:
Чи то метелик там сидить,
Чи, може, квітка біла.*

*У червоного малятка
На спині чорненькі цятки:
Чорні вуса і голівка,
Звати – божая корівка.
(Наталя Гуркіна)*

(Надія Кир'ян)

*У червоному мундирі
Він крокує: три-чотири.
Але сонечку не братик –
Це маленький клоп-солдатик.
Сонечко, сонечко,
Полети на небо,
Принеси нам хліба,
Чорного та білого,
Тільки не горілого.*

Спостереження за працею дорослих

Мета: формувати уявлення про те, що у весняний період у людей багато різних справ – вони прибирають сміття, копають і розпушують землю, садять дерева, овочі, квіти, доглядають їх; ознайомлювати зі знаряддями праці для городу – лопата, граблі, лійка; активізувати словник дітей.

Хід: Вихователь читає вірш Михайла Стельмаха «Сонце стукає в віконце»:

<i>Ти не спи, як сходить сонце, Прокидайся – й на зарядку, Через кладку на лужок, А з лужечка та в садок. Там лежать граблі, лопата – То ямки берись копати.</i>	<i>Треба вчасно навесні Посадити яблуні, Груші, персики, горіхи – Добрим людям для утіхи. І для цвіту, і для плоду, – На здоров'ячко народу.</i>
--	--

Діти коментують, про яку працю людей у весняний період вони почули, із власного досвіду розповідають, чи спостерігали за такою працею.

Спостереження за сонцем

Мета: формувати уявлення про те, що сонце гріє все сильніше, стає тепло, спекотно; деякі рослини ростуть у тіні, бо туди не світить сонце, там прохолодніше; активізувати словник. Здрастуй, сонце променисте, (шлемо вітання однією рукою) Сяй яскраво в небі чистім, (шлемо вітання другою рукою) Посилай своє тепло (тримаємо дві руки вгорі) Нам на радість, на добро! (рухаємо руками до себе)

Спостереження за папугою

Мета: навчати розглядати й описувати живу істоту – папугу в клітці закріплювати уміння розрізняти кольори розвивати зв'язне мовлення, увагу, логічне мислення; дрібно моторику; активізувати словник: папуга, пір'я, дзьоб, тулуб, овальний, голова, очі, крильця, хвіст, літає, стрибає, насіння. Обладнання: різнобарвне пір'я тарілочки з насінням соняшника, змішаним із квасолею.

Хід заняття: Діти знаходять у груповому приміщенні п'р'інку.

Вихователь запитує дітей: *«Що це, діти? Якого кольору? Як ви думаєте, чиє воно?»* (Відповіді дітей.) Діти дмухають на п'р'інки.

Обговорення: *Звідки взялося у нас це п'р'ячко?* (Відповіді дітей.) *Мабуть, його залишила якась пташка. Але де ж вона?* (Діти шукають папугу у груповому приміщенні. Вихователь демонструє дітям клітку з птахом.)

Вихователь: *«Подивіться, яка гарна пташка. Як вона називається?»* (Папуга.) Відтак діти розглядають папугу за запитаннями вихователя: *«Що це у папуги? (Голова.) Що у нього на голові? Якого кольору очі? У папуги є тулуб? Якої форми тулуб? (Схожий на яйце, овальний.) А що це у папуги? (Крила.) Для чого вони йому? Покажіть, як він ходить. А як стрибає? Що це є у папуги? (Хвостик.) Подивіться, який він гарний, барвистий».* Вихователь пропонує погодувати папугу, але для цього просить дітей посортувати насіння. Діти виймають з тарілочки з дрібним насінням крупне насіння гороху на другу тарілку.

Вихователь годує пташку, а діти спостерігають. Вихователь: *«Що робить папуга? (Дзьобає, клює.) Клює чим? (Дзьобом.) Який у нього дзьоб? (Міцний, маленький.) Покажіть, як він дзьобає зернята».* (Діти імітують рухи.) *За якою пташкою ми спостерігали? Чи сподобалася вона вам? Чим саме? Чим ми її годували?* (Відповіді дітей.)

Тема уроку: «Спостереження за природою»

Клас: 4-й.

Тип уроку: комбінований.

Мета уроку: Ознайомити учнів з основними методами спостереження за природою, розвивати у них уміння спостерігати, класифікувати та порівнювати, виховувати повагу до

природи та бажання дбайливо ставитися до навколишнього середовища.

Обладнання: Таблиці для запису спостережень, лупи, картки з зображенням рослин та тварин.

Хід уроку

Організаційний момент

Вчитель привітає учнів та надасть інструкції щодо проведення уроку.

I. Актуалізація знань

Вчитель запитує учнів, які види тварин і рослин вони знають та які способи спостереження вони можуть застосовувати.

II. Мотивація навчальної діяльності:

<https://www.youtube.com/watch?v=thy40RBAW6I>

III. Вивчення нового матеріалу. Спостереження

1. Вступне слово.

Вчитель запропонує учням ознайомитись з основними методами спостереження за природою та відповісти на питання: *«Які методи можуть допомогти нам спостерігати за природою?»*.

2. Робота в групах.

Вчитель розділить учнів на групи та запропонує кожній групі спостерігати за конкретним видом рослин або тварин. Учні повинні записати характеристики виду, його зовнішні ознаки та особливості життєдіяльності.

3. Презентація результатів спостережень.

Після того, як учні закінчили спостереження, вчитель запропонує кожній групі представити свої результати. Учні мають порівняти спостереження, зробити висновки та відповісти на запитання вчителя.

4. Створення власного опису виду.

Учні повинні створити опис про вид, який вони спостерігали. У ньому мають бути вказані особливості зовнішнього вигляду, характеристики життєдіяльності та інші відомості, які вони зібрали під час спостережень.

5. Гра «Вгадай, хто це?»

Вчитель запропонує учням гру, під час якої вони повинні вгадати, про який вид тварин чи рослин йдеться, використовуючи отримані знання та зображення на картках.

IV. Підсумок уроку

Вчитель підсумує результати уроку та запропонує учням ознайомитись з різними видами книг та ресурсів, які можуть допомогти їм продовжувати вивчення природи.

V. Домашнє завдання

Учні повинні вибрати один вид тварин або рослин та підготувати короткий опис, використовуючи отримані на уроці знання та використовуючи різні джерела інформації.

VI. Прикінцеве слово

Вчитель нагадає учням про важливість дбайливого ставлення до природи та про те, що вони можуть допомогти зберегти навколишнє середовище, проводячи спостереження та вивчаючи різні види тварин і рослин.

Додаток 8

Дослідження-та експерименти

Замінник гелієвих кульок

Як надути повітряну кульку? За допомогою насоса, гелію чи, може, у класичний спосіб? А чи знають ваші учні, що це можна зробити за допомогою оцту, соди, та звичайної пляшки? Це дуже просто, достатньо зробити все так, як показано на відео.

<https://www.youtube.com/watch?v=iNR09utBwUs>

Чому так відбувається: Під час змішування соди та оцту виділяються вода (H_2O) та вуглекислий газ (CO_2), який і наповнює кульку. Вода залишається у пляшці, тоді як газ, маючи значно меншу щільність, заповнює об'єм у кілька разів більший за початкову сукупну масу оцту і соди. Аналогічна ситуація і з водяною парою. Щільність води при температурі $100^\circ C$ майже в 2000 разів вища за щільність пари.

Цікаво знати:

Цей ефект застосовують кулінари та косметологи. Дія розпушувачів тіста та масок-пілінгів для обличчя базується саме на ньому. Тісто піднімається завдяки молекулам вуглекислого газу, що виробляється під час контакту реактивів із рідиною, а суміш маски створює пружну піну.

Ефект гумового яйця

Багато хто у дитинстві бачив рекламу – одне з курячих яєць змащують зубною пастою, тоді як інше лишають у слабкому кислотному розчині незахищеним. Через кілька годин шаралупа незахищеного яйця стає м'якою, тоді як на змащеному лишається міцною.

Аналогічний експеримент можна провести у класі, але для наочності дослід має тривати щонайменше 24 години.

Чому це відбувається: оцет належить до слабких кислот та за певний час (зазвичай, 24 години) повністю розчиняє кальцій у шкаралупі. Ацетат кальцію, з якого складається тверда оболонка яйця, переходить у оцтовий розчин, лишаючи на поверхні лише тонку мембрану – шар папероподібної прокладки, що відділяє шкаралупу від білку.

Мембрана є пористою, тому вода та ніші речовини можуть проходити всередину яйця, що робить його більш пружним та гладким. А щоб досягти ефекту гумового яйця, його доведеться потримати в оцті кілька днів.

Чому це відбувається: оцет належить до слабких кислот та за певний час (зазвичай, 24 години) повністю розчиняє кальцій у шкаралупі. Ацетат кальцію, з якого складається тверда оболонка яйця, переходить у оцтовий розчин, лишаючи на поверхні лише тонку мембрану – шар папероподібної прокладки, що відділяє шкаралупу від білку.

Мембрана є пористою, тому вода та ніші речовини можуть проходити всередину яйця, що робить його більш пружним та гладким. А щоб досягти ефекту гумового яйця, його доведеться потримати в оцті кілька днів.

Додаток 9

Екскурсія

Тема: Екскурсія в природу зі школярами з ТПМ.

Клас: 5–6.

Мета: поглибити знання учнів про різноманіття природи та її елементів; сприяти розвитку спостережливості та уваги учнів; розвивати навички роботи в команді; формувати у учнів позитивне ставлення до природи та її охорони.

Обладнання: місцевість для екскурсії, бінокляри, картки для спостережень, кольорові фломастери, записні книжки, снеки та вода.

Хід уроку:

Організаційний момент. Вчитель вітає учнів та ознайомлює з місцем проведення екскурсії. Пояснює правила поведінки в природі та заборонені дії (наприклад, не рвати рослини, не забирати тваринок тощо).

Об'єднання учнів у групи по 3–4 особи. Кожній групі видається картка для спостережень та бінокляри.

Проведення екскурсії. Учні разом з вчителем та керівниками груп вирушають в місцевість для екскурсії. Вчителі розподіляють завдання для кожної групи. Наприклад, одна група може спостерігати за птахами, інша – за комахами тощо.

Збір інформації. Учні збирають інформацію та записують її в свої записні книжки. Кожна група може зобразити свої спостереження на картці за допомогою кольорових фломастерів.

Обговорення результатів. По закінченні екскурсії учні повертаються до школи, де обговорюють результати своїх спостережень. Вчителі стимулюють дітей до обговорення та обміну думками

Підсумки екскурсії: Попросити учнів розповісти, що найбільше запам'ятали з екскурсії. Запропонувати учням намалювати або описати свої враження від екскурсії в зошитах. Зробити

висновки про те, що нового діти дізналися про природу, що сподобалося найбільше та чим можна ще захищати природу.

Домашнє завдання: Попросити учнів зробити фото з природи або знайти картинку зображення природи та принести на наступний урок. Попросити учнів написати короткий твір про свій улюблений куточок природи та що можна зробити для його збереження.

Оцінювання:

Оцінювання проводиться за такі критерії:

- Активність та увага на екскурсії.
- Відповіді на запитання під час екскурсії.
- Результати виконання домашнього завдання.
- Створення творів мистецтва про природу.

Резонанс:

Запропонувати учням створити колаж з фото з екскурсії та представити його на зборах для батьків та класу. Розповісти про здобутки та нові знання, отримані на екскурсії.

Таким чином, проведення екскурсії в природу з учнями з ТПМ може стати не лише цікавим, але й корисним заходом, який допоможе поглибити знання про природу та розвинути творчу уяву.

Додаток 10

Картки для індивідуальної роботи. Робота із знаковою наочністю. Екологічні ігри

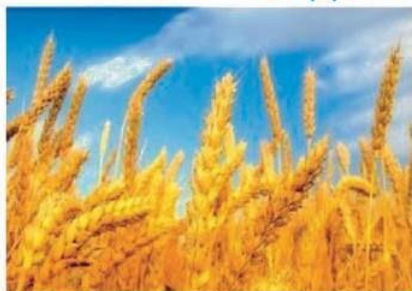
а

б

в

Мал. 29. Біологічні явища: а — проростання насіння; б — політ птаха;
в — листопад

Види коливань

* Види опадів

Опади - вода яка випадає з повітря на поверхню Землі.

Робота із знаковою наочністю

(Укладено здобувачем освіти спеціальності
«Спеціальна освіта» Кулаковою Юлією)

Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

Дидактичні ігри для ознайомлення з природничим довкіллям

Гра «Це коли?»

Мета. Уточнити уявлення дітей про сезонні явища в природі.

Хід гри. У кожного з дітей є предметні картинки із зображенням снігопаду, дощу, сонячного дня, похмурої погоди, град йде, вітер дме, висять бурульки і т.п. і сюжетні картинки із зображеннями різних сезонів. Дітям необхідно правильно розкласти наявні у них картинки.

Гра «Знайди, про що розповім»

- Дидактична задача. Знайти предмети за перерахованих ознаках.
- **Обладнання.** Овочі та фрукти розкладають по краю столу так, щоб добре було видно всім дітям відмітні ознаки предметів.
- **Хід гри.** Вихователь докладно описує один з лежачих на столі предметів, тобто називає форму овочів і фруктів, їх забарвлення та смак. Потім педагог пропонує дітям: «Покажи на столі, а потім назви те, про що я розповіла». Якщо дитина впорався із завданням, вихователь описує інший предмет, а завдання виконує вже інша дитина. Гра продовжується до тих пір, поки всі діти не вгадають предмет за описом.

Гра «Відгадай хто це?»

Мета. Закріплювати уявлення дітей про характерні ознаки диких і домашніх тварин.

Хід гри. Вихователь описує тварина (його зовнішній вигляд, звички, середовище проживання ...) діти повинні відгадати про кого йде мова.

Гра «Чарівний поїзд»

Мета. Закріпити і систематизувати уявлення дітей про дерева, чагарники.

Матеріал. Два поїзди, вирізаних з картону (у кожному поїзді по 4 вагони з 5 вікнами); два комплекти карток з зображенням рослин.

Хід гри: На столі перед дітьми лежить «поїзд» і картки із зображенням тварин. Вихователь. Перед вами поїзд і пасажир. Їх потрібно розмістити по вагонах (у першому - чагарники, у другому - квіти і т.д.) так, щоб у кожному вікні був видний один пасажир. Той, хто перший розмістить тварин по вагонах правильно, стане переможцем.

Аналогічно ця гра може проводитися для закріплення уявлень про різних групах рослин (лісу, саду, луки, городу).

Екологічні ігри

Гра: Що шкідливе і корисне для природи (води)?

Мета: Звернути увагу дітей на ставлення людини до об'єктів природи (воді). Закріпити правила поведінки в природі. Виховувати дбайливе ставлення до води.

Матеріал: Перфокарти, на яких зображено дії людини, що завдають шкоди природі (воді) та застосування води у корисних цілях.

Ігрова дія: Відзначити різними знаками (наприклад, різного кольору або форми) позитивний і негативний вплив людини на природу (воду).

ЖИВА

ЖИВА

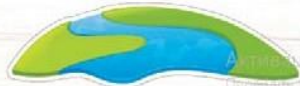
ЖИВА

НЕЖИВА

НЕЖИВА

Спеціальна методика ознайомлення з природничим та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

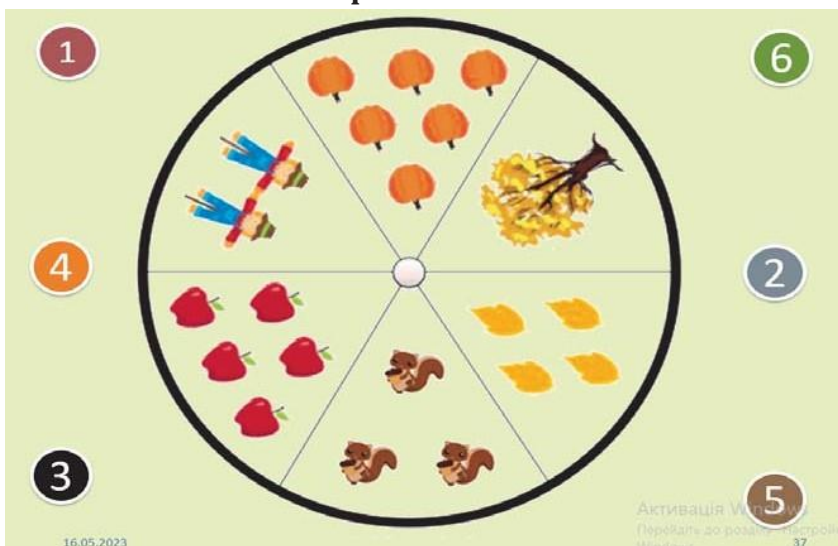
Спеціальна методика ознайомлення з природничим
та суспільним довкіллям дітей із ТПМ

Доміно

Чарівне колесо

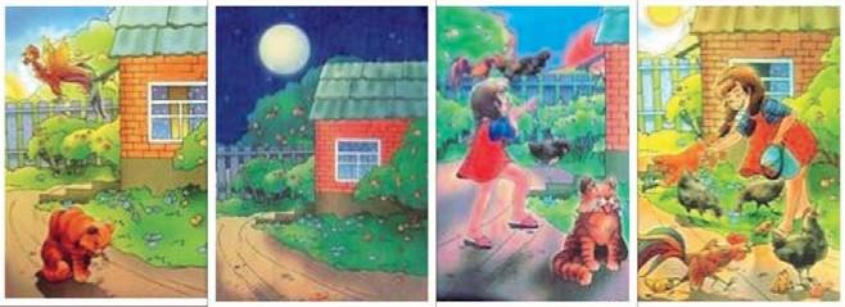

Лого

Пари - відповідності - співставлення

РАНОК

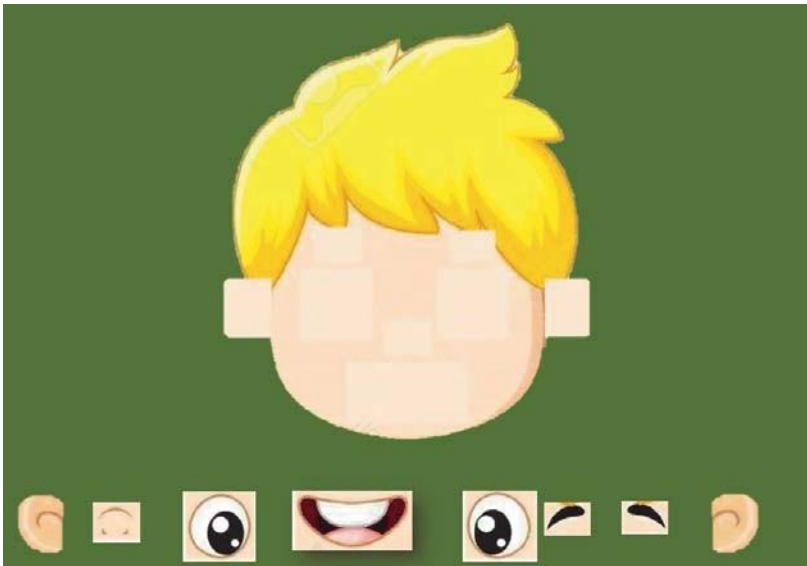
ДЕНЬ

ВЕЧІР

НІЧ

16.05.2023

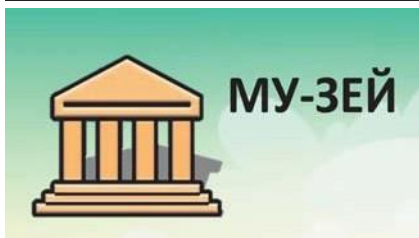
Активация Windows
Справка об активации Windows
Microsoft 34

Додаток 11

Громадські об'єкти

2 склади Питайко не побачив...	3 склади Питайко побачив...
Шко-ла	Світ-ло-фор
По-шта	Ма-га-зин
Му-зей	Ста-ді-он
Вок-зал	Лі-кар-ня
	Бу-ди-нок

Навчальне видання

**СПЕЦІАЛЬНА МЕТОДИКА
ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДНИЧИМ
ТА СУСПІЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ
ДІТЕЙ ІЗ ТПМ**

*Навчально-методичний посібник
для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
за змішаною формою навчання*

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 12,8. Тираж 100 пр. Зам. № 534-702.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Іліон».
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.